AIDAI

1950

NR. 4

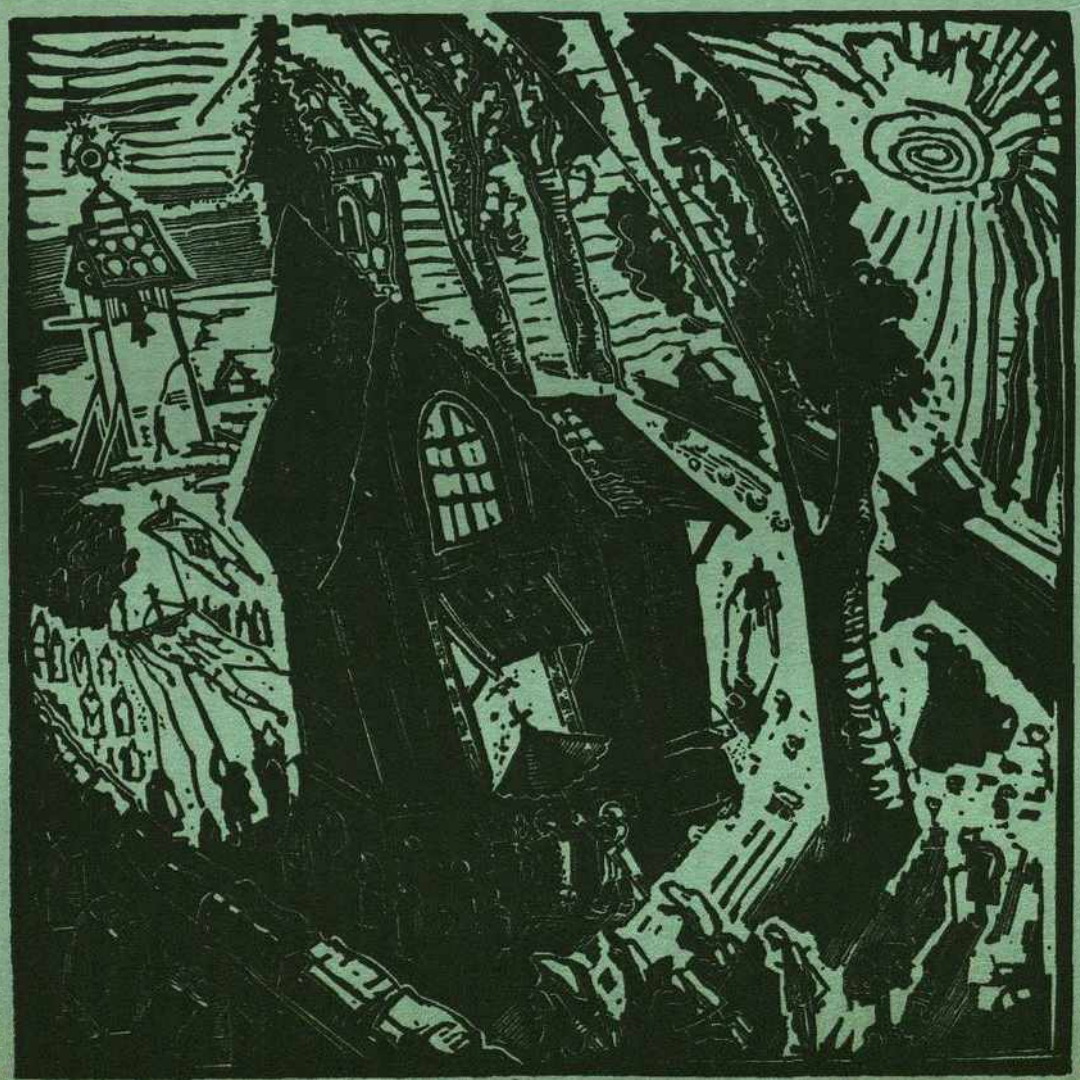

TURINYS

Psl.

Vysk. V. Brizgys — Religijos ir moralės vaidmuo tautos ir tautiškumo išlaikyme 145
Dr. Pr. Skardžius — J. Jablonskis kalbininkas 149
Antanas Vaičiulaitis — Ellėrašėlai 155
Stasys Barzdukas — Jonas Jablonskis švietėjas 156
St. Prapuolenytė — Šviesos spindėjimas (eil.) 161
Bronius Stočkus — Technika ir dvasios kultūra 162
Bern. Brazdžionis — Kalėdų dovanos (eil.) 167
Aloyzas Baronas — Išdavimas 169
Pablo Neruda — Vandenyno pietuose (eil.), vertė J. Kėkštas 172
K. Pakštas — Keletas samprotavimų apie Lietuvos ribas 174

KORYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

Juozas Kėkštas — Bundančios žemės poezija 183
Papini apie Ispanoamerikos kultūrą 184

KNYGOS IR ŽURNALAI

R. — Kun. K. Matulaitis: Šventųjų gyvenimai 185
R. — J. Padaubietis: Telšių kankiniai 185
A. V. — Ateitis 186

MENAS

Al. B. — Per srovę brendant 186

MOKSLAS

B. Š. — H - Bomba 187
Dr. K. Ambrozaitis — Artificialinės inseminacijos problema 188

RELIGINIS GYVENIMAS

T. B. G. — Kristaus eros sąjūdis 189
Kun. J. Gutas — Juodasis žmogus ieško Dievo 190

VISUOMENINIS GYVENIMAS

R. — Iš Lietuvių Kultūros Instituto darbų 191
L. Š. — Vėliausieji A. L. T. žygiai 191
K. — BALF padėtis ir veikla 191
J. B. Lčk. — Atvykę tremtiniai skaičiais 192

ILIUSTRACIJOS

T. Valius — Velykų rytas Lietuvoje (viršelių 1 psl.)
Jonas Jablonskis (foto atvaizdas) 151
V. K. Jonynas — Ornamentas 154
V. Vizgirda — Peizažas 159
A. Tamošaitienė — Kilimas 168
Lietuvos rybų žemėlapis 177
P. Augius — Ornamentas (viršelių 4 psl.)
T. Valius — Viršelių ir skyrių vinjetės

ŠIS "AIDŲ" NUMERIS SKIRIAMAS PAMINĖTI DIDŽIAJAM MŪSŲ KALBININKUI, RAŠOMOSIOS KALBOS TĖVUI JONUI JABLONSKIUI (1860 - 1930), NUO KURIO MIRTIES ŠIEMET SUĖJO 20 METŲ.

APRIL, 1950

AIDAI - ECHOS, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c.; Foreign, $6.00

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS
1950 METAI BALANDŽIO MĖNUO Nr. 4(30)

RELIGIJOS IR MORALĖS VAIDMUO

TAUTOS IR TAUTIŠKUMO IŠLAIKYME

† *VYSK. V. BRIZGYS*

Siekiant tautos ir tautiškumo išlaikymui sutelkti visas jėgas ir pajungti visas galimas priemones, mūsų tikinčiajai visuomenei savaime iškyla klausimas, ar galima ir kiek tai galima šiai kiekvienam lietuviui aktualiai problemai panaudoti religiją ir moralę.

Kalbėkime ne apskritai apie religiją ar moralę, bet apie tą, kurią išpažįsta ir kuria gyvena mūsų tauta — apie krikščionybę ir konkrečiai apie katalikų religiją ir jos moralės principus.

Reikia iš anksto pastebėti, kad siekiant išlaikyti tautiškumą, religijos ir moralės, kaip talkininkių šiame siekime, negalima gretinti su gyvąja tautos kalba, su menu, literatūra, papročiais ir kitomis tolygiomis priemonėmis. Šios visos vertybės kyla iš tautos, yra pačios tautos ir jos tautinės dvasios kūriniai. Jos visos pirmoje eilėje turi tarnauti savos tautos tautiniam charakteriui, o tik per savo tautą ir platesnei žmonijai.

Mūsų religija savo kilme ir turiniu yra ne iš tautos, nėra kurios nors vienos tautos religija. Ją sukūrė ne kurios nors tautos intelektas ar papročiai. Apreikštąją religiją tauta ne sukuria, o tik priima ir pasisavina. Mūsų religijos pirminiai uždaviniai yra ne tautiniai reikalai, o teisinga žmogaus pasaulėžiūra, teisingas gyvenimas ir elgesio būdas, žmogaus santykiai su Dievu žemiškajame gyvenime, žmogaus amžinybė. Katalikų religijos apraiškose ir tikinčiųjų religiniuose papročiuose vietos randa ir tautinis elementas, bet tik kaip neesminis religinių apraiškų elementas.

Religija net nesiima spręsti, kas yra tauta, tautybė, tėvynė. Nors jos yra žmogui ir natūralios, bet žmogiškos kilmės vertybės, ir todėl jas apspręsti tenka žmogaus protui. Tais ir panašiais klausimais religija nurodo tik kraštutines ribas: kuo nėra tauta, tautybė, tėvynė, valstybė. Daugiau negu tautos, tautybės, tėvynės, valstybės klausimus, religija ir moralė paliečia tautų ir valstybių tarpusavio santykių klausimus, remdamosi tačiau ne tautiniais motyvais, o aukščiausiuoju Dievo ir artimo meilės bei teisingumo įstatymu.

Klystų todėl, jeigu kas kėsintųsi religiją ir moralę paversti tik tautos ir tautiškumo reikalų tarnaitėmis. Tai būtų kėsinimasis religiją ir moralę degraduoti į joms nederančią vietą. Ne tik į pačių žmonių sukurtąsias religijas, bet ir į pačią Kristaus religiją tokių pasikėsinimų nekartą buvo ir dabar yra. Kas gi yra faktai kurios nors krikščionių visuomenės dalies ir bažnytine galva padaryti krašto pasaulietį suvereną, — Rusijoje ortodoksų krikščionių vyriausia galva pastatyti bolševiką kulto reikalams komisarą, Čekijoje net Katalikų Bažnyčios valdymą pavesti taip pat bedieviui komunistui, Anglijoje hierarchijos skyrimą, tvirtinimą ir visą eilę kitų funkcijų pavesti šiandien net socialistinei, ne tik pasaulinei vyriausybei? Taip degraduota religija ir iš jos seką moralės principai esti lengvai iškraipomi. Tada jie nepasitarnauja nei žmonių dvasios reikalams, nei tautai, nei tautiškumui, nes, pastatyti ne savo vietoje, jie netenka individo ir visuomenės gyvenimui tos įtakos, kurios iš savęs ir galėtų ir privalėtų turėti.

Tačiau, nesukeičiant vertybių tvarkos, tautos ir tautiškumo reikaluose religija ir moralė galima ir reikia pasinaudoti. Paliktos savo vietoje jos gali tautai daug pagelbėti.

Kokiais tad būdais?

I.

Paliktos savo vietoje, religija ir moralė pačios iš savęs daug pasitarnauja tautai ir tautiškumui. Asmens, valstybės, tėvynės, tautos, tautiškumo vertybes religija ir moralė pastato joms deramoje vietoje. Jeigu tinkamai suprasime šio pasakymo reikšmę, tai suprasime, kiek religija ir moralė pasitarnauja šioms vertybėms. Ne tik pasitarnauja. Jas išlaiko.

Netenka daug aiškinti, kiek pakenkia individui ir tuo pačiu visai visuomenei, kas nuvertina atskira žmogų — individą. Tiek senovės, tiek mūsų laikų totalitarinių režimų pasibaisėtinos išdaigos yra nuosekli išvada iš asmens nuvertinimo. Nė kiek neišmintingiau elgiasi ir tie, kurie nederamai nuvertina valstybės, tėvynės, tautos, tautiškumo sąvokas. Tas vertybes nuvertinus, žmogus net išreikšti nesugeba, kokią tuštumą jis pajunta ir pats savyje ir visame viešame gyvenime. Katalikų doktrina dėl įvairių motyvų nepritaria marksistiniams ir kitokiems internacionalams. Tarpe kitų jų klaidų, nepritaria ir jų siekimams panaikinti ir tautinius skirtumus. Tautinių skirtumų naikinimas yra tautinių kultūrų naikinimas. O visiems yra suprantama, kiek būtų padaryta visos žmonijos kultūrai žalos, išnaikinus tautines kultūras.

Tautai ir tautiškumui lygiai kenkia ir jų pervertinimas. Kadangi mūsų gadynėje esame išgyvenę ir dar gyvename įvairias valstybės pervertinimo formas ir to pasėkas dabartinė žmonių karta kenčia ant savo kailio, tai šiandien niekas nesibaido kalbų, kad verta esą valstybėms atsižadėti savo suverenumo dalies, ir taip išvengti neseniai patirtų dalykų pasikartojimo. Nemaža yra ir tokių, kurie iš vieno kraštutinumo — valstybės pervertinimo — eina į kitą, siūlydami panaikinti ne tik ekonominį, finansinį, bet net ir politinį atskirų tautų ir valstybių savarankiškumą. Tačiau maža yra tokių, kuriems yra aišku, kaip galima kenkti savo tautai ir tautiškumui, šiuos dalykus pervertinus. Tautos ir tautiškumo pervertinimas pasireiškia tuo, kas žmonių tarptautinėje terminologijoje vadinama šovinizmu. Šovinizmu žadinamas nepalankumas savo tautai ir tautiškumui kitų tautų žmonėse. Kiti, matydami perdėtas tautiškumo apraiškas, iš to daro išvadas, kad tos tautos žmonės nėra pakankamai pakilę dvasios kultūroje, nepajėgia vertybes surikiuoti kiekvieną savo vietoje, nepajėgia teisingai įvertinti savęs ir to, kas sava, santykyje su kitomis tautomis ir jų tautinėmis vertybėmis. Nesprendžiu, — pagrįstai ar ne, bet kiek patys lietuviai darydavo priekaištų lenkams už jų tautiškumo pareiškimus, kurie lietuviams atrodė perdėti, ir tuo net neparagindavo patriotų lietuvių į savo tautos vertybių meilę, o erzindavo, kartais net papiktindavo. Hitlerio šūkis, kad jis nežino jokio kito Dievo be vokiečių tautos, nekėlė pasigėrėjimo nevokiečiuose. Senas vokiečių šūkis "Deutschland ueber alles!" vokiečių tautai kitų tautų tarpe prastai pasitarnavo. Kiekvienas vokietis jaučia, kad jų pasaulis nemyli. Galvojantys dažnai klausia savęs ir kitų, kodėl taip yra. Tur būt, nebus perdaug pasakyta, kad tie šūkiai, ir pačiuose vokiečiuose neišauklėjo nei gilaus nei kultūringo tautiškumo. Nors ir nesigėrint tuo, bet psichologiškai įdomu stebėti ir konstatuoti, kaip vokietės mergaitės, atlikusios visą naciško auklėjimo stažą, nesislėpdamos gaudo prancūzus, anglus, amerikiečius kareivius. Net ir tremtiniui pasirinkti vedyboms vokietaitę nėra jokio sunkumo.

Šovinizmas atšaldo tikrajam tautiškumui net savus tautiečius. Ne visi žmonės yra tiek išlavinto proto, kad patys pajėgtų suvokti visokių vertybių turinį ir eilės vietą. Daugumui reikia kitų paaiškinimo ir vadovavimo. Tačiau ir ta žmonių dalis turi tiek proto, kad savo natūralia nuovaka tuojau pajunta, kas jiems siūloma iškreiptai — perdaug nuvertintai ar pervertintai. Nesugebėdami klaidingame siūlyme išskirti teisingojo ir iškreiptojo elemento, visą pasiūlymą arba tuojau atmeta, arba pamažu nuo jo šala ir šalinasi. Perdėtas tautiškumas, visokis tautinių vertybių pervertinimas atšaldo tautai ir tautinėms vertybėms net ir tos pačios tautos žmones. Kad kai kuriuose kraštuose tam tikru laiku atsirado, o ir dabar atsiranda nemaža žmonių, kurie nusigręžia nuo savo tautos vadų ir linksta daugiau klausyti svetimų negu savų, tai yra kaltos ne tik socialinės priežastys ar savų vadų žemas moralinis lygis, sužlugdąs žmonių akyse jų autoritetą, bet nevienu atveju kaltas ir netinkamas tautinių vertybių įkainojimas. Tai sakydamas, neturiu mintyje mūsų pačių tautinių pasireiškimų būdų nei praeityje nei dabartyje. Jeigu ir mūsų tarpe yra asmenų, tautiškumo atžvilgiu nuėjusių į vieną ar antrą kraštutinumą, tai tas faktas, kad mūsų tautiniai pasireiškimai iki šiol rimtų žmonių tarpe sukelia mums simpatijų ir pritarimo, o ne pasmerkimo, nuo mūsų šalinimosi, sako, jog mūsų savų tautinių vertybių branginimas ir tautiškumas apskritai nėra perdėti. Taip pat nenoriu reikšti nuomonės, ar jie visur ir visada pakankami. Nesprendžiu nei vieno nei antro. Aš tik noriu paantrinti Pijaus XI pasakytą, o Pijaus XII pakartotą mintį, kad valstybės ir tautos gyvenime jų pervertinimai joms taip pat nepasitarnauja. "Kas rasę ar tautą, valstybę ar valstybės formą, turinčiuosius valstybės valdžią ar kurias kitas žmonių sukurtas visuomenės formų vertybes... pastato viskam aukščiausia norma, joms teikia net religinę vertę ir stabmeldiškai sudievina, tas iškreipia ir falsifikuoja Dievo sukurtą ir jo įsakytą daiktų tvarką" (Pijaus XII kalba 12.6.1945. — Pop. Enc. p. 385).

Į šio rašinio rėmus neįeina, — tai būtų visai atskira tema, — plačiai išdėstyti tradicinę Katalikų Bažnyčios doktriną apie tėvynę, tautą ir joms pareigas.

II.

Visos tautinės vertybės gema iš pačios tautos. Jos yra tautos gyvybės ir pajėgumo apraiškos. Jeigu nepajėgtume išlaikyti tautos, tai būtų tuščios pastangos ir tuščios kalbos apie tautiškumo išlaikymą. Jeigu mes patys neišlaikytume tautos, tai ir mūsų tautiniu vertybių likučius — kalbos, meno liekanas — išlaikytume ne mes, o tik kitos tautos, kaip istorinius mūsų tautos kūrinių likučius: taip šiandieninės tautos saugo jau nebesančių etruskų ar kitų išnykusių tautų atminimus. O kas galėtų pasiūlyti geresnių priemonių tautai išlaikyti už katalikų religiją ir moralę? Tautos egzistencijos pagrindas yra dora, tvirta, gausi šeima. Už nesuardomą šeimą šiandien kovoja, galima sakyti, jau tik viena Katalikų Bažnyčia. Tiesa, atsiranda vis daugiau ir daugiau šeimos neardomumo šalininkų, vedamų į tai įvairių visuomeninių ar patriotinių motyvų. Tačiau jų talka ginti šeimos tvirtumą nėra efektyvi, nes jie nepateikia žmogaus sąžinę saistančių motyvų. Čia įvairios pasaulėžiūrinės doktrinos, neišskiriant ir įvairių krikščioniškų konfesijų, šios srities klaidos ar tai dar visai nesuprato, ar kurie supranta, neturi drąsos prieš daugumą pakelti balso. O ar daug reikia galvoti, kad suprastum skirtumą tarp tvirtos ir ardomos šeimos tautos išlaikymo vaidmenyje?

Taip pat tik viena Katalikų Bažnyčia tikrąja prasme kovoja už didelę šeimą. Sakau, kovoja tikrąja prasme, nes apeliuoja į žmogaus sąžinę, primindama natūraliuosius moterystės tikslus, tikrai pilnos šeimos supratimą, gimdytojų pareigų kilnumą. Vokiečių nacizmo ir kitų panašių apraiškų, kaip paskutiniais metais rusų režimo pradėtos propagandos, negalima lyginti šioje srityje su katalikiškos doktrinos vaidmeniu. Anie siūlo tik fiziologinius, patriotinius motyvus, ignoruodami ir net paneigdami moralės dėsnius. Jeigu vienoje generacijoje gimdymų skaičiumi kokio rezultato jie ir pasiekia, tai jau toje pat generacijoje sugriauna jaunimo dorą, visus padoraus šeimyninio gyvenimo moralinius pagrindus ir tokiu būdu pačiai tautai ruošia net fiziologinio nykimo pavojų.

Taip pat galima tvirtinti, kad tik viena katalikų doktrinos moralė kovoja prieš negimusios gyvybės žudymą. Iki šiol prieš tą nedorybę nepakėlė balso nei kitos krikščioniškos konfesijos, nei tautų ir valstybių vadai ar tvarkytojai, nei patriotai. Daug kur jie tai leidžia net valstybių įstatymais. Kokis didelis nuostolis tuo padaromas tautos prieaugliui, apie tai nedrįsta jokiose statistikose prabilti nei įstatymų leidėjai, nei gydytojai, nei kiti, kuriems turėtų tai rūpėti. Tik katalikų doktrina, nepaisydama sugedusių laiko papročių, atvirai sako, kad nėra jokio skirtumo tarp dar negimusios gyvybės ir jau gimusio gyvenančio nekalto žmogaus nužudymo. Už negimusios gyvybės nužudymą Katalikų Bažnyčios drausmė baudžia ekskomunika ne tik motiną, bet visus kokiu nors būdu prie žudymo prisidėjusius. Bažnyčia primena, kad nekaltos gyvybės nužudymas yra viena iš tų didžiųjų nuodėmių, kurios šaukiasi dangaus keršto.

Visa kartu suėmus, ne tik kitos konfesijos, kai kurios virtusios tautinėmis, bet net patys tautų ir valstybių tvarkytojai, kuriems tautos išlaikymas turėtų tiesiogiai daugiau rūpėti, negu Katalikų Bažnyčiai, savo doktrinomis ir pastangomis tautos palaikyme neprilygsta katalikų doktrinos ir moralės vaidmeniui.

Katalikų Bažnyčia savo drausmėje neįvedė tautinio skirtumo kaip kliūties moterystei ir šeimai kurti. Ne jos sritis saugoti šeimų tautinį grynumą. Tačiau, išeidama iš individo psichologinių motyvų, iš žmogaus moralės ir apskritai žmogaus dvasinių motyvų, Bažnyčia nepritaria tautiškai mišrioms šeimoms. Jeigu jos dvasininkai savo tikinčiuosius nuo tokių moterysčių atkalbinėja, tai už savo elgesį jie ne tik nesmerkiami, bet jeigu išmintingu būdu tai daro, jie gerai daro. Prieš ši pasakymą neturi galios kai kurie mūsų tremtinių minimi priešingi pavyzdžiai, nes žinome faktų, kad matydami savo krašto tautiškai šovinistinę dvasią ateivius kuo greičiau nutautinti, tai dvasiai pasiduoda ir kurie dvasininkai. Tačiau ir tokius dvasininkus pasauliečiai gali pakaltinti tik tuo, kad jie griežtai neatsisako palaiminti moteryste tų, kurie reikalauja. Taigi kaltesni yra ne dvasininkai, o tie vyrai ir tos moterys, kurie vienas dėl antro už nieką paskaito ar net visai atsižada savo tautos, kartais religijos ir iš viso sąžinės.

Taigi katalikų doktrina su savo moralės principais ir šiandien, — dažnai, deja, tik ji viena, — net prieš kitas konfesijas, pažiūras, sroves kovoja už tautų fiziologinį išsilaikymą, už jų egzistencijos ir klestėjimo pagrindą — už dorą, tvirtą, didelę ir vieningos dvasios šeimą.

Kai kas sako, kad tautos išlaikymui sunkiose sąlygose, kada tauta naikinama, kaip šiandien mūsų tauta, netinkąs izraelitų tautos pavyzdys. Juos, esą, išlaikiusi jų tautinė religija. Ta mintis neatitinka tikrovės. Senojo Įstatymo apreikštoji religija nei teorijoje nei praktikoje nebuvo tautinė religija. Ir prieš Kristų ir apaštalų laikais ir dar vėliau buvo nemaža ir neizraelitų, kurie tą religiją išpažino. Ir šiandien ir teorijoje ir praktikoje ji nėra tautinė religija, nes ir dabar jai gali priklausyti ir neizraelitai. Žydų tautą išlaikė aukšta šeimyninė moralė. Nors Mozės įstatymas ir leidžia santuoką panaikinti, bet nedaug girdėti faktų, kad izraelitų tarpe įvyktų skyrybos; izraelio tautoje per amžius ir dabar yra aukštai vertinama moterystės ištikimybė; juo šeima gausesnė, tuo ji laikoma garbingesnė ir daugiau Dievo palaiminta. Tokios mintys iš seno juose turi savo kilmę ne prietarus, o apreiškimą ir aukštą moterystės bei šeimos prigimtų reikalavimų supratimą. Jeigu izraelitų tarpe būtų įsigalėję divorsai, bevaikių ar vienavaikių šeimų mada, tai nei religinis nei tautinis fanatizmas tos tautos nebūtų atlaikęs.

Kam šis aiškinimas nebūtų pakankamas, esama už tai kalbančių ir daugiau pavyzdžių. Jau

beveik 200 metų, kai Kanados prancūziškos provincijos neteko nepriklausomybės, kada, atskirtos nuo savo tautos kamieno, per tuos du amžiu išgyveno tautiškumo ir religijos atžvilgiu sunkių laikų. Prieš 200 metų Kanadoje jų buvo keli šimtai tūkstančių. Per tuos sunkius 200 metų skaičiumi jie išaugo iki 4,000,000, neprarado ne tik savo tautinio charakterio, bet net savo gimtojo krašto kalbą išlaikė ir tik ja kalba. Kokios nors tautinės religijos jie visai neturėjo, beveik visi jie nuo amžių yra katalikai. Juos išlaikė ne kas kita, o katalikiškos moralės šeima. Jeigu būtų pasisavinę savo tėvynės ar kitų kraštų naujų laikų šeimyninio gyvenimo klaidas, šiandien apie juos kalba būtų daug liūdnesnė.

Airiai nuo 12-jo šimtmečio per 500 metų kovojo už savo laisvę. Tris šimtus metų jie visai buvo jos netekę. Net kentė kelis šimtus metų kruvinus religinius ir tautinius persekiojimus. Tų ilgai trukusių persekiojimų ir vergijos pasėkoje ne tik išeivijoje, bet ir savo tėvynėje jie beveik visi pamiršo seną savo kalbą, o pasisavino pavergėjo kalbą. Tačiau jie neišnyko, neprarado savo tautinės sąmonės, ir štai tuo pačiu laiku, kaip ir Lietuva, Airija išsikovojo laisvę. Ji išsilaisvino ne iš kokios sumuštos ir subirusios imperijos, kaip vidurinės Europos tautos iš Austrijos ar Rusijos imperijų, bet iš karus laimėjusios, tvarkingos ir tada pačios galingiausios imperijos. Šiandien ta tauta jau grįžta ir tėvynėje, ir Amerikoje, ir kitur prie savo senos gimtos kalbos, prie savo tautinių papročių. Ir airių tauta neturi savo tautinės religijos; jau nuo penkto šimtmečio ji yra katalikiška. Ir airių tautą išlaikė katalikiškos šeimos moralė.

III.

Respektuodami visokius žmogaus konfesinius ir filosofinius įsitikinimus, turime pripažinti, kad palaikyti individo moralę nėra kitų tolygių priemonių, kaip katalikų doktrinos skelbiama moralė ir jai palaikyti priemonės.

Ar tai turi reikšmės tautai ir tautiškumui?

Ne tas įeis į dangaus karalystę, kuris kalba: "Viešpatie, Viešpatie"... Ne tas yra geras tautietis, kuris kiekviena proga garsiai gieda tautos himną, skuba visur kitiems už akių užbėgti savo tautiniu pasirodymu, bet tas, kuris savo elgesiu ir gyvenimu prisideda prie pačios tautos ir valstybės išlaikymo ir daro garbę savo tautos vardui. Tautos garbė kitų akyse yra jos žmonių taurume, dorume, darbštume. Kada žmogus savo elgesiu ir gyvenimu nusipelno kitų simpatiją sau ir neslepia savo tautiškumo, jis nusipelno kitų simpatiją ir savo tautai, jis yra pati geriausia ir sėkmingiausia savo tautos reklama. Jis patraukia ir padrąsina savus tautiečius norėti ir nesigėdyti pasirodyti tuo, kuo jie tikrai yra. Netinkamo, o ypatingai nedoro elgesio žmogus dažnai geriau padarys, savo tautybę užslėpdamas, negu ją demonstruodamas. Tiesa, savo tautybės išsiginti, ją slėpti, yra negražus ir negarbingas elgesys, tačiau tai yra mažesnė blogybė, negu būnant netikusio elgesio, nemoraliu žmogumi, savo tautybę demonstruoti, o dar blogiau — stengtis demonstruoti tautiškumui pridengti ar teisinti savo ydas.

Jeigu tad žmogaus tvarkingumas, dora daro jam pačiam ir jo tautai garbę, tai juo labiau tautai pasitarnauja tai, kas padeda žmogui išsilaikyti doru ir tvarkingu. Ir valstybei ir tautai yra didelis skirtumas tarp tokio piliečio ir tautiečio, nuo kurio kitus tenka ginti policijos ar net kalėjimo pagalba, ir tokio, kuris savo darbu, sąžiningumu, tvarkingu šeimyniniu gyvenimu palaiko ir valstybę ir tautą, o galutinai savo darbo vaisiais turi dar išmaitinti ir anuos kenksminguosius. Taigi ir šiuo atžvilgiu katalikų religija ir jos moralė tiek turi reikšmės tautai ir tautiškumui, kiek ji turi įtakos palaikyti individo dora bei tvarkingą elgesį.

IV.

Katalikų religija, būdama visuotinė tautų atžvilgiu, ne tik nedaro kliūčių, bet net suteikia plačiausių galimybių pasireikšti atskirų tautų saviems tautiškiems bruožams. Tiesa, vadinamoje vakarų liturgijoje kai kuriose liturginėse apeigose ji vartoja visur bendrą lotynų kalbą. Nelaikydama to esminiu dalyku, ji turi savo motyvų visur vartoti bendrą kalbą. Tačiau ta bendroji kalba liko privaloma tik labai nedaugeliu atvejų. Ir vakarų liturgijoje visais kitais atvejais suteikiama plačiausia dirva pasireikšti tautiniams motyvams — pradedant privačiomis ar viešomis maldomis ir baigiant meno kūryba plačiausia žodžio prasme. Katalikų Bažnyčia ne tik nedraudžia, bet net paskatina joje reikštis ir žodinei kūrybai ir muzikai ir tapybai bei skulptūrai ir architektūrai. Kiekviena tauta čia turi laisvės pareikšti ir savo tautinės kūrybos sugebėjimus. Net liturginiuose induose, rūbuose — ir čia tautinio meno motyvai gali rasti sau vietos. Neveltui Katalikų Bažnyčia yra pelniusi meno globėjos vardą. Tiesa, Bažnyčia per meną ir visokią kitą kūrybą siekia Dievo garbės, ne tautinių tikslų, tačiau ji pati skatina tą garbę Dievui reikšti ne kokiu vienu šabloniškų būdu, o leidžia laisvai, tvarkingai reikštis ir atskirų tautų ir atskirų laikų charakteriams bei sugebėjimams.

Jeigu žodinės, meninės, mokslinės mūsų tautiškumo apraiškos gali ir turi rasti kelių klestėti šalia religijos ir Bažnyčios, tai nesurasime tolygių kriterijų išlaikyti teisingoms valstybės, tėvynės, tautos, tautiškumo sąvokoms, kokius randame katalikų doktrinoje. Nesurasime tolygių priemonių, kokių pateikia katalikiškoji religija ir moralė išlaikyti dorai, tvirtai, gausiai, grynai šeimai — tautos egzistencijos pagrindui, — išlaikyti doram, tvarkingam, sąžiningam asmeniui — geriausiam tautos atstovui ir jos gero vardo skleidėjui.

Kada mūsų tauta kovoja ne tik už laisvę, bet už savo egzistenciją, tai iš šių minčių, tikiuosi, kiekvienam lietuviui — tikinčiam ar netikinčiam — bus aišku, kokią vietą mūsų kovos ginklų ir priemonių tarpe turi užimti katalikų religija ir katalikiškoji šeimos bei individo moralė.

J. JABLONSKIS KALBININKAS

DR. PR. SKARDŽIUS

Lig šiol Lietuvai nekaip yra sekęsi su kalbininkais: arba jie kalbos mokslo darbą dirbo kaip reikiant moksliškai nepasiruošę, būdami tik savamoksliai, arba dėl sunkių gyvenimo aplinkybių anksti palūždavo, arba, blaškydamiesi gyvenimo sūkuriuose, turėdavo dirbti ne tiesioginį, savo specialybės, bet kurį kitą darbą. Pvz. Kazimieras Jaunius buvo nuostabių kalbotyrinių gabumų žmogus, bet, būdamas dvasininkas ir kunigų seminarijos bei dvasinės akademijos profesorius, jis mokslo darbą tedirbo priešokiais, nemaža dalimi klaidžiodamas kalbotyros klystkelėmis. Jo mokinys Kazimieras Būga, iš pradžios nuėjęs savo mokytojo takais, bet vėliau atsipalaidavęs nuo jo klaidžios įtakos ir pasukęs į tikrą kalbotyros kelią, labai anksti, pačioj savo produktyviausio darbo pradžioj, turėjo atsiskirti su šiuo pasauliu, nespėdamas net kaip reikiant pradėti savo milžiniško darbo, didžiojo lietuvių kalbos žodyno. Taip pat ir Ramonas Bytautas, dar visai jaunas, bet didžiai gabus kalbininkas filosofas, savo laiku visiems davęs daug vilčių, yra palūžęs savo gražiausiomis jaunystės dienomis. Panašaus likimo yra sulauke ir kaikurie kiti jauni kalbininkai (Antanas Vireliūnas, Andrius Ašmantas...).

Visų šitų ir dar kaikurių kitų, čia neminėtų kalbininkų būryje lyg kokią išimtį sudaro Jonas Jablonskis. Savo ilgokame (per 70 metų) amžiuje jis be paliovos beveik pusę šimtmečio yra dirbęs Lietuvai, daugiausia sielodamasis mūsų gimtosios kalbos reikalais. Ir, reikia pasakyti, jis per tą laiką šioje srityje yra gana daug pasiekęs: iš paprastos kaimiečių susižinojimo priemonės jis lietuvių kalbą padarė visai tobulu įrankiu, tinkančiu net subtiliausiems minties niuansams reikšti. Situo būdu jis yra padėjęs tvirtus pagrindus dabartinei mūsų bendrinei kalbai ir nurodęs kelius jos tolimesnei raidai. Todėl visai nupelnytai jis yra vadinamas tos kalbos kūrėju.

Bet visa tai ne vienu metu buvo atsiekta. Iš pradžios, dar gimnazijoj būdamas, J. Jablonskis ne tik lietuvių kalba, bet ir, apskritai, visu Lietuvos dalyku dar nesirūpino. Taip pat, ir nuvažiavus į Maskvos universitetą studijuoti, visos kalbos apie lietuvybę pradžioje jam nedarė jokio didesnio įspūdžio. Tik klausydamas savo garsių mokytojų, profesorių F. Fortunatovo ir T. Koršo, jis pradėjo daugiau domėtis ir savo gimtąja kalba. Ypač jam daug įtakos yra padaręs pastarasis, kuris daugybės kalbų mokėjimu, sąmojingumu ir žiningumu savo klausytojus tiesiog žavėte žavėdavo. "Pastebėjęs, kad jo klauso auditorijoje lietuvis, latvis, lenkas, ukrainas, — rašo J. Jablonskis 1915 m. "Vaire", — lyg tyčia stengdavos intraukti savo klausytoją in skelbiamojo mokslo sritį. Ir intraukdavo pirmiausia, rodosi, tuo, kad pats dėmėdavosi klausytojo gimtąja kalba, tos kalbos dėsniais, paties klausytojo jos mokėjimu. Ir žmogus nenoromis imdavai mokyties tos kalbos, kuria taip dėmisi, kurią taip brangina mokslo reikalui mylimasis, galvotasis, talentingasis lektorius, pats tuo skatindamas — daugiaus mokyties, tirtis, ieškoti" (Jablonskio raštai, I 188).

Kitas akstinas, paskatinęs J. Jablonskį susidomėti lietuvių kalba, buvo jo tautiškas susipratimas, įgytas Maskvoj. Čia jis, nuolatos bendraudamas su lietuviais studentais, ypač su Jonu Šliūpu, galėjo daugiau patirti apie atbundančios Lietuvos reikalus, visų pirma apie ketinamą leisti lietuvių laikraštį ir jo būsimąjį redaktorių Joną Basanavičių. To laikraščio pasirodymas buvo didžiulis įvykis maskviškių lietuvių studentų tarpe: visi džiaugės, gėrėjos jo turiniu ir drąsiais redaktoriaus žodžiais, prakalbėtais į Lietuvos žmones. Tą įvykį pats J. Jablonskis šiaip aprašo: "Kad ne Basanavičiaus "Aušra", kad ne jo drąsus žingsnis, būčiau, gali būti, ir visai dingęs naujajam darbui. Basanavičius turi mums daug, labai daug nuopelnų, bet jo "Aušra", sukėlusi mane galutinai iš miego, išblaiviusi galvą, davusi man naujos gyvybės, yra toks *įžymus* mano gyvenimo dalykas, jog... ją tegaliu šiandien minėti: kiti to drąsuolio darbai yra man tuo tarpu lyg mažmožis" (Jabl. raštai, I 230).

Baigęs universitetines studijas, J. Jablonskis buvo jau ir gerai lingvistiškai pasiruošęs mokslo darbininkas, ir tautiškai susipratęs visuomenės veikėjas. Jeigu jis būtų norėjęs, būtų galėjęs padaryti gražią mokslinę karjerą. Bet jis sąmoningai to atsisakė: jis veikiau linko ne mokslo gilybėse nardyti, bet dirbti atbundančiai ir vargstančiai savo tėvynei. Todėl jis pasirinko kančių ir vargo kelią — ryžosi dirbti kultūros ir švietimo darbą Lietuvoje, visų pirma kurdamas ir puoselėdamas mūsų bendrinę kalbą. Tai buvo be galo sunkus ir rizikingas darbas, nes kiekvienas lietuvybės pasireiškimas tuomet buvo draudžiamas ir žiauriai persekiojamas.

Pasiskyręs savo gyvenimo uždaviniu mūsų bendrinės kalbos kūrybą ir jos kultūrą, J. Jablonskis ėmėsi darbo pamažu, gerai apsigalvojęs, su tam tikru planu, kurį pirmą kartą jis yra išdėstęs 1901 m. Petro Kriaušaičio "Lietuviškos gramatikos prakalboje" šiais žodžiais: "Jisai (t. y., lietuvių kalbos vadovėlio sudarytojas) turi visą savo mokslą remti ant žmonių kalbos įstatymų, nes mūsų rašytojai patys yra dažnai

parėmę savo raštų kalbą ne ant žmonių kalbos, bet ant svetimų kalbų įstatymų. Todėl gramatikos tikslui tuo-tarpu tokie raštai arba tokios raštų dalys tegalima vartoti, kur rašytojo darbe yra išreikštas kokis-norint žmonių kalbos įstatymas, kur rašytojas, išreikšdamas savo mintis ir nuomones, įvykino savo raštuose žmonių kalbos dvasią. Taigi, suvartojant prie žmonių kalbos ir rašytojų darbus, reikia būti labai atsargiam: gramatiškai iš tų darbų tiktai tokie tereikia imti mažmožiai, kurie yra tiesiai pasemti iš žmonių kalbos ir paremti ant tos kalbos įstatymų". Taip pat reikia elgtis ir su gyvąja žmonių kalba. "Prie žodžių ir reikšmių tikrai lietuviškų, — rašo jis toliau, — yra mūsų kalboje ir šiukšlių. Tos šiukšlės reikia mokėti atskirti nuo grūdų, nes gramatikai tiktai žmonių kalbos grūdai tereikėtų suvartoti".

Ir J. Jablonskis visuose savo tolimesniuose darbuose tikrai stengiasi mūsų bendrinėje kalboje atskirti šiukšles nuo grūdų: remdamasis žmonių kalbos dėsniais ir pavyzdžiais, jis juo toliau, juo daugiau stengėsi padaryti mūsų kalbą gryną, taisyklingą, aiškią ir sklandžią. Tam reikalui jis gujo lauk grubias ir nereikalingas svetimybes, sudarinėjo taisyklingesnius ir griežtesnės reikšmės naujadarus, taisinėjo suraizgytus sakinius, tvarkė rašybos dalykus ir kt. Pvz. seniau mūsų raštų kalboje buvo vartojama *įtalpa* "contents", *neprigulmybė* "independence", *paišelis* "pencil", *pirmyneiga* "progress", *sandarbininkas* "cooperator, collaborator" ir kt., bet J. Jablonskio rūpesčiu visų šitų nevykusių naujadarų vietoje buvo pradėta vartoti *turinys, nepriklausomybė, pieštukas, pažanga, bendradarbis*. Ir štai kodėl. Šalia *talpus* "galįs daug sutalpinti; galįs lengvai sutilpti" bei *talpa* "vieta, kurioj kas gali tilpti" ir *įtalpa* turėtų reikšti "vietą, kurion kas gali įtilpti", bet ne "tai, kas turima, turimas dalykas"; šiai pastarajai reikšmei žymėti geriau tinka *turinys*, plg. *likinys* "kas palikta, liekana", *rentinys* "kas surėsta", *siuvinys* "siuvamas daiktas", *slėpinys* "paslėptas daiktas" ir kt. *Neprigulmybė* yra visai nevykęs darinys: viena, ji yra sudaryta pagal lenkų *niezależność* iš mūsų kalboj nesančio žodžio **neprigulmas;* iš *neprigulimas* turėtų būti *neprigulimybė*, plg. *atsakomas*: *atsakomybė, galimas*: *galimybė, regimas*: *regimybė* ir kt.; antra, *neprigulėti* "nepriklausyti" yra slaviškas reikšmės vertinys, tos pat rūšies, kaip *apvaikščioti* šventę (švęsti šventę), sumokėjo iš *kalno* (iš anksto) ir kt. *Paišelis* pagal savo darybą turėtų būti sudarytas iš *paišas, paišai* "piešos, suodžiai" ir todėl nevisai tinka piešiamam, rašomam įrankiui žymėti; tam reikalui daug geriau dera tiesiog iš *piešti* su priesaga *-tukas* sudarytas *pieštukas*, plg. *peštukas* "kablys šienui pešti": *pešti, plaktukas*: *plakti, suktukas* "krukelis pančiams sukti": *sukti, trintukas* "trinamoji guma": *trinti* ir tt. *Pirmyneiga* yra dirbtinai sudaryta iš prieveiksmio *pirmyn* ir priesaginio daiktavardžio *eiga*: gyvojoj žmonių kalboj nelinkstama sudarinėti tokių darinių, todėl ir J. Jablonskis šio nevykusio naujadaro vietoj ėmė vartoti gana gražų žmonių kalbos žodį *pažanga*, šalia kurio dar gali būti sudaryta *pažangus* "progresyvus", *pažangininkas* "progresistas" ir *atžanga* "regresas", *atžangus* "regresyvus" ir kt. *Sandarbininkas* yra verste verstas iš kaimyninių kalbų (vok. *Mitarbeiter*, rusų *sotrudnik* ir kt.) ir, be to, mūsų žmonių kalbai visai svetimu būdu, pvz. paprastai mes nesame linkę sakyti *sandalininkas, sandirbėjas* ir kt., todėl jis buvo pakeistas aiškesnės darybos sudėtiniu žodžiu *bendradarbis* "bendro darbo žmogus"; plg. *kreivasprandis* "kreivo sprando žmogus", *piktaširdis* "piktos širdies žmogus" ir kt.

Dabar, daugiau kaip po 70 metų nuo to laiko, kada J. Jablonskis pradėjo rūpintis mūsų bendrinės kalbos reikalais, visų pirma jos grynumu ir taisyklingumu, nebelengva yra susekti, kur ir kiek atskirais atvejais jo turėta įtakos mūsų rašomosios ir šnekamosios kalbos raidai. Bet neperdedant galima pasakyti, kad ta įtaka yra buvusi labai didelė: jis savo ilgamečiu ir ryžtingu darbu beveik visą mūsų bendrinės kalbos praktiką yra pakreipęs nauja kryptimi. Ligi jo mūsų rašyboj viešpatavo didžiausia painiava, terminai buvo labai nevienodi ir nesavarankiški, daugiausia vergiškai iš svetimų kalbų versti, nereikalingų ir grubių svetimybių beveik visur mirgėte mirgėjo, ir sintaksė buvo visai padrika. Bet J. Jablonskiui mūsų kalbos kultūros darbą pradėjus dar "Aušros" laikais ir jį be perstojo dirbus ligi pat mirties, ilgainiui viskas pagerėjo: rašybos painiavos sumažėjo, naujadarų daryba pasirodė žymiai taisyklingesnė ir lietuviškesnė, daugelis svetimybių buvo pakeista suprantamesniais savais žodžiais, sintaksėj rados daugiau tvarkos ir kt. Tuo jo pradėtuoju keliu mūsų bendrinė kalba sėkmingai dabar ir toliau tobulėja.

Tačiau būtų nemaža perdėta, jeigu manytume, kad J. Jablonskis mūsų bendrinės kalbos kūrybos ir kultūros darbe būtų taręs jau galutinį žodį. Jis, kaip ir kiekvienas kitas darbininkas, buvo savo laiko žmogus. Visų pirma jo darbas nuo pradžios iki galo yra evoliucionavęs. Iš vienos pusės jo ankstyvesniuose raštuose randame nemaža darinių, kuriuos jis iš pradžios pats toleravo, bet ilgainiui, įsitikinęs jų netinkamumu, ėmė kitus žodžius vartoti. Pvz. senesniuose jo straipsniuose dar randame *įspaudas* arba *įspauda, ligonbutis, rankvedis, santaisa, sostapilis* ir kt. Bet po kurio laiko šitų naujadarų vietoj atsirado *įspūdis, ligoninė, vadovėlis, sintaksė, sostinė*. Iš kitos pusės jis nemaža yra teikęs tokių žodžių, kurie dėl darybos buvo geri, bet dėl kitų priežasčių arba visai neįsigalėjo bendrinėje kalboje, arba vėliau buvo pradėti vartoti kitokesne reikšme, negu kad jis norėjo. Pvz. *valdininku* jis iš pradžios (jau 1892 m.) norėjo vadinti kiekvieną, kurs turi kokią nors valdžią, viršenybę (Jabl. raštai, IV 17), ir taip jis kurį laiką šį žodį vartojo, pvz.: Rusijoje visus valstybės reikalus atlikdavo *valdininkai*, t. y. žmonės, kurie turi gavę

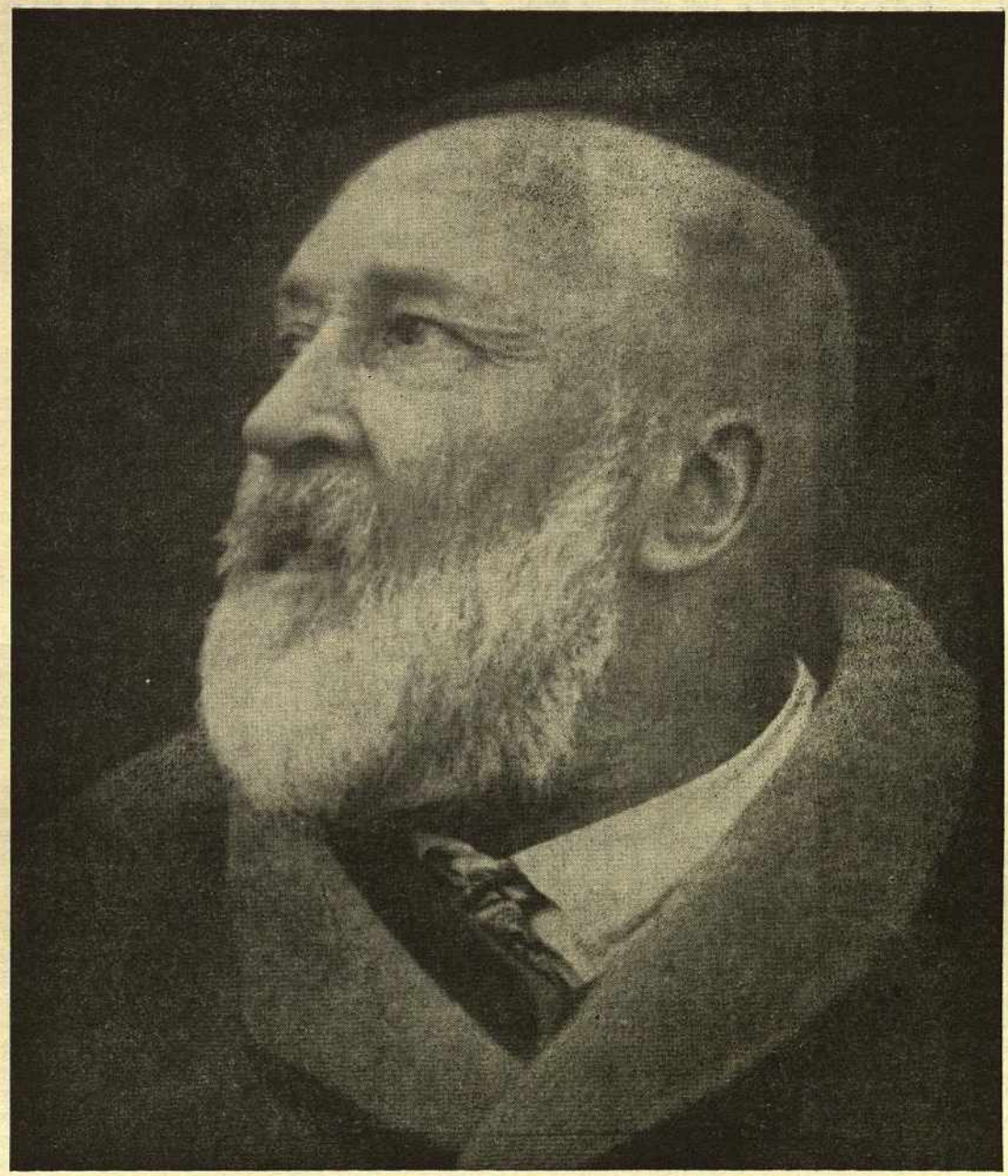

JONAS JABLONSKIS,
LIETUVIŲ RAŠOMOSIOS KALBOS TĖVAS

iš vyriausybės šiek tiek valdžios ir gyvenime verčiasi ta vyriausybės duotąja valdžia (Jabl. raštai, I 111). Dabartinėje bendrinėje kalboje *valdininkas* yra įgavęs siauresnę reikšmę "official, public officer, Beamter". Arba štai vėl jau 1911 m. jis kariškio vietoje siūlė vartoti *karininką, karo žmogų,* bet tas jo siūlymas neįvyko: "karo žmogus" ilgainiui buvo pradėtas plačiau vadinti *kariu* arba *karišku* (t. y. karui, kariuomenei priklausančiu žmogumi), o *karininkas* įgijo "aficieriaus" reikšmę.

J. Jablonskiui geriausiai sekdavosi atitikti bendrinės kalbos vartosenos kelią, kada jis savo kalbinius teigimus galėdavo paremti tinkamais

gyvosios kalbos pavyzdžiais. Tuo metu jo kurti nauji žodžiai ar posakiai atrodydavo tokie aiškūs, paprasti ir lietuviški, jog retai kam galėdavo ateiti į galvą, kad tai yra jo darbo. Pvz. jo sudaryti tokie žodžiai kaip *pieštukas* "pencil", *teismas* "court of justice" arba *uždavinys* "task" atrodo kaip tikri liaudies kalbos dariniai, todėl daug kas, nežinodamas jų tikrosios kilmės, nebegali jų atskirti nuo žmonių kalbos panašios darybos žodžių.

Bet taip nevisados yra buvę. Jau daugiau į senatvę, kai jo sveikata buvo sumenkus, jam sunkiau buvo sueiti su žmonėmis, ir tuo būdu mažiau jis begalėjo susirinkti naujos medžiagos savo sudarytoms taisyklėms paremti. Tada jis, daugiausia besinaudodamas savo ankstyvesnėmis žiniomis ir vadovaudamasis analogijos pagrindu, kartais kiek nukrypdavo į šalį ir dirbtinai nugalvodavo. Pvz. žmonių kalboje nerasdamas būdvardžio *norus*, jis savo raštuose kurį laiką vengė ir kitiems nepatarė vartoti prieveiksmio *noriai*. Priešdėlis *pro-* jam atrodė tos pat reikšmės, kaip ir prielinksnis *pro* (pvz.: *pro* langą, *pro* vartus ir kt.), todėl jis buvo linkęs pripažinti tik atitinkamos reikšmės ir priešdėlinius žodžius, pvz. *prošvaistė*, *protarpis*, *provėža* ir kt. Bet tokie žodžiai kaip *protėvis*, *prokalbė*, *protėvynė* ir kt., kurių priešdėlis *pro-* savo reikšme nevisai sutinka su dabartiniu prielinksniu *pro*, rodėsi jam abejotini ir todėl nevartotini. Taip pat ir priesaga *-auninkas* jo supratimu tegalėjo būti tik slaviškos kilmės, atsiradusi iš tokių skolinių kaip *kanauninkas*, *pulkininkas*, *stalauninkas*, *vandrauninkas* ir kt., todėl jis vengė vartoti ir tokių darinių kaip *kariauninkas*, *keliauninkas*, *kerštauninkas*, *smarkauninkas* ir kt. Pagaliau jis dar buvo įsitikinęs, kad bendrinėj kalboj nevartotini veikiamųjų esamojo laiko dalyvių prieveiksmiai su priesaga *-ančiai* (pvz. *priderančiai* ir kt.), kad netinkamai esą sudaryti tokie žodžiai kaip *esybė*, *ištvermė*, *išvaizda*, *nuosavybė*, *paaelbininkas*, *svetingas* "vaišingas" ir dar visa eilė kitų panašių darinių.

Šitoks J. Jablonskio kaikurių kalbos duomenų supratimas, savaime aišku, kiek siaurino bendrinės kalbos vartoseną ir kaip reikiant nesiderino su kalbos mokslo reikalavimais. Pvz. seniau šalia *noras* buvo vartojamas ir būdvardis *norus*, visai panašiai kaip šalia *darbas*, *godas*, *kvapas*, *maras*, *skardas*, *svaras* yra *darbus* "linkęs dirbti, darbštus", *godus*, *kvapus*, *marus*, *skardus*, *svarus* "sunkus" ir kt.; bet dabartinėj gyvojoj žmonių kalboj *norus*, rodos, visai nebevartojamas, nors prieveiksmis *noriai* ir lig šių dienų tarmėse dar tebėra pažistamas, plg. jis *noriai* valgo, jie viską *noriai* (su noru) daro ir t.t. Priešdėlis *pro-* seniau yra turėjęs ne tik dabartinio prieveiksnio *pro* reikšme, bet ir reikšmes dar "pirma", todėl dabartinėje žmonių kalboje vartojami žodžiai *protėvis*, *prosenolis*, *prosenelis* ir kt. yra visai geri ir taisyklingi senovės dariniai, būtent — *protėvis* ar žemaičių *prosenolis* yra tas, kas *pirma* tėvo ar senolio yra buvęs. Taip pat priesaga *-auninkas* nebūtinai turi būti kilusi iš slavų *-ovnik*, — ji dar gali būti visai normaliai susidariusi ir mūsų kalboje; pvz. *kariauninkas* ar *keliauninkas* gali būti mūsų pačių sudaryti iš atitinkamų veiksmažodinių lyčių lygiai taip pat, kaip ir *keikininkas*, *mušininkas*, *plėšininkas*, *šliaužininkas* ir kt., būtent *kariauninkas*, *keliauninkas* ir kt. gali būti kilę iš **kariav-(i)ninkas* (:*kariav-o*, *kariau-ti*), **keliav-(i)ninkas* (:*keliav-o*, *keliau-ti*). Dėl *-auninkas* iš *av-(i)ninkas* plg. *baudžiauninkas* iš *baudžiav-(i)ninkas* (:*baudžiava*), *mezliauninkas* "mokesčių ėmėjas" iš *mezliav-(i)ninkas* (: *mezliava*) ir kt. (Plačiau apie tai žr. mano "Lietuvių kalbos žodžių daryba", Vilnius, 1943, 148-9 psl.)

Tačiau tariamieji šitos rūšies trūkumai nėra didžiai reikšmingi ilgametei J. Jablonskio kalbinei veiklai: jie yra labai negausūs, apyrečiai dalykai. O J. Jablonskis, daugiausia rūpindamasis bendrinės kalbos vartosena, pirmiausia stengėsi į tą kalbą įtraukti ko daugiau plačiau pažistamų gyvosios kalbos žodžių ar posakių, vistiek, kurioje tarmėje jie būtų vartojami. Tai jis aiškiai yra pabrėžęs ir savo programinėje 1901 m. liet. kalbos gramatikos pratarmėje, kur tarp ko kito sako: "Rašomosios kalbos tiesas visuomet įgija kokia-norint viena tarmė; kitos tarmės priduoda jai tiktai savo geriausius mažmožius, tuos grūdelius, kurie rašomojoje kalboje dėl kokios-norint priežasties yra išnykę, nebevartojami. Jei rašomoje tarmėje stinga kokio žodžio, kuris yra žinomas tiktai iš kitų tarmių, rašytojas turi vartoti tą žodį, vistiek kame surasdamas; jei raštų tarmėje nėra kokių tikrai lietuviškų reiškinių, vartojamų kitose tarmėse, rašytojas privalo naudotis iš kitų tarmių; jei rašytojui yra žinoma, kad jo vartojamas žodis beveik visur kitaip bus suprantamas, jis turi kiek galėdamas taikintis prie skaitytojų ir visada rūpintis, kad jį suprastų daugumas".

Ir J. Jablonskis kaip tik daugiausia yra taikinesis prie daugumos: jis visados stengėsi rašyti gryna, taisyklinga ir tuo pat metu aiškia, daugeliui lengvai imanoma kalba. Todėl pirmoj vietoj siekdamas taisyklingumo ir aiškumo, jis pirmiausia bendrinei kalbai ieškojo visuotinių, t.y. daugumos vartojamų ir suprantamų, žodžių ar posakių. Jeigu tokių darinių jam nepavykdavo rasti gyvojoje žmonių kalboje, tada jis nevengdavo jų ir daryte susidaryti, bet taip, kad jie neprieštarautų bendriesiems mūsų kalbos dėsniams ir būtų visai aiškūs, taisyklingi. Taigi klysta visi tie, kurie mano, kad J. Jablonskis, rūpindamasis visuotiniais mūsų praktinės kalbos dalykais, permaža yra domėjęsis individualine kalbos kūryba ir tuo būdu siaurinęs arba, vieno mūsų rašytojo terminu tariant, susinęs mūsų kalbos vartoseną. Bet tai netiesa: J. Jablonskis, kurdamas bendrinę kalbą, tuo pat metu nemaža naudos yra padares ir literatūrinei kalbai, kur šalia skirtingų individualinių vaizduojamos kalbos pradmenų dar turi būti nepamirštama ir visuotinių bendrinės kalbos polinkių, kuriais tik

vienais platesnioji visuomenės dalis geriausiai gali įžvelgti į kūrėjo sielą. Vadinas, tikras kūrėjas savo kalbos kūryboje turi sugebėti taip darniai sujungti vienovę su įvairove, kad jis savo kūrybine kalba dvejopu būdu galėtų byloti į skaitytojus — kaip individualus kūrėjas ir tos visuomenės narys, iš kurios jis yra kilęs ir kuriai skiria savo kūrybą.

Antra vertus, J. Jablonskis ir šiaipjau nėra buvęs perdaug vienašalis ir užsispyręs: ligi tiktai patirdavo, kad jo tikrai klystama arba žmonių kalboj yra kitaip nusakoma, negu kas jo buvo dirbtinai pasidaryta, jis savo nevykusių darinių tuojau išsižadėdavo ir imdavo patirtąsias naujenybes vartoti arba bent jau nieko nebesakydavo, kad kiti kiek kitaip (žinoma, pagrįstai) pradėdavo elgtis. Pvz. iš žemaičių tarmių patyręs žmones sakant "pasitrauk *kelias dienas* iš namų" (plg. "pasitrauk kelis žingsnius į šalį"), jis tuojau, sumedžiojęs daugiau tos rūšies pavyzdžių, ėmė visur vartoti vadinamąjį *pobūvio* galininką po slankos ir sąjūdžio veiksmažodžių, kur pirma paprastai jau buvo įprasta vartoti naudininką. Plg. dar: vaiką turėsiu palikti *kelias dienas* pas seserį; dabar ir pas mus ateik *kelias dienas* paviešėti; jis *visą mėnesį* buvo paleistas atostogų ir kt. (Plačiau apie tai žr. Rygiškių Jono "Linksniai ir prielinksniai", 75-76 psl.). Arba štai vėl, "Švietimo Darbe" perskaitęs mano trumpą straipsnį apie prieveiksmio *noriai* vartojimą senovinėje raštų kalboje ir dabartinėse tarmėse, jis man tuojau, pirmu pasimatymu, pareiškė, kad šio žodžio daugiau jau nebebrauksiąs savo taisymuose. Tai buvo viena jo ypatybė, kuri žymėjo jo nuolatinį paslankumą kalbos dalykuose ir neleido jam sustingti vietoje.

Kita jo svarbi ypatybė buvo aštrus kalbos jausmas, kuriuo jis dažnai galėjo atskirti kalbos pelus nuo grūdų. Dėl šitos savo ypatybės jis galėjo anksčiau už kitus įžvelgti daugybę mūsų kalbos dėsnių ir juos pritaikinti bendrinei kalbai, dėl to jis pirmasis galėjo dėti pamatus mūsų pastovesnei rašybai, žodžių darybai, terminologijai, kaitybai, sintaksei ir apskritai raštų kalbai. Be to, jam dar daug yra padėję išvengti pavojingų klystkelių ir jo blaiva kalbinė nuovoka bei geras lingvistiškas pasiruošimas, ypač puikus klasikinių kalbų mokėjimas. Todėl jis, kad ir beveik nei vieno lietuvių kalbos dalyko giliau netyręs lyginamuoju istoriniu būdu, visus lietuvių kalbos dėsnius ir savo kalbines išvadas visados stengdavosi paremti autentiškais gyvosios žmonių kalbos pavyzdžiais ir atsargia logiška interpretacija. "Turėdamas galvoje daugiausia *rašomosios kalbos* dalyką, einantį mūsų žmonių kalbos ir jų tautosakos taisyklėmis, — rašo jis savo "Linksnių ir prielinksnių" prakalboje, — savo kalbos pavyzdžiams imuos čia beveik visus sakinius iš tos kalbos, kurią paprastajame gyvenime vartoja mūsų rašomosios kalbos žmonės. Kalbos pavyzdžiai, kuriuos čia ras skaitytojas, nėr, vadinas, iš mano paties piršto išlaužti: jie paimti čion iš mūsų *žmonių kalbos* ir iš skiriamų mūsų žmonėms *raštų*". Ir šitokių pavyzdžių jis gana gausiai duoda tiek "Linksniuose ir prielinksniuose", tiek "Lietuvių kalbos gramatikoje", tiek 1911 m. Seinuose išleistoje "Lietuvių kalbos sintaksėje", tiek kituose savo raštuose bei gausiuose kalbiniuose straipsniuose, kurių Šv. Ministerija yra 1932-36 m. išleidusi net penkis tomus. Pvz. savo 1922 m. antrojo leidimo "Lietuvių kalbos gramatikoje" iš pat pradžios, 55-57 psl., duoda daugybę plikų linksnių vartosenos pavyzdžių ir tiktai pačiame vadovėlio gale, 257 — 267 psl., visai trumpais apibrėžimais bei paaiškinimais paryškina pačią tų linksnių vartoseną. Taip pat tame pačiame vadovėlyje, (201-216 psl.) rašydamas apie mūsų kalbos žymiąsias priesagas, daugiausia naudojasi vienais priesaginiais pavyzdžiais, tik kur nekur pridėdamas savo trumpus paaiškinimus bei formulavimus. Ir visdėlto šitas trumpas skyrelis, tik praktikos reikalams skiriami metmenys, yra didžiai reikšmingas: jis duoda ryškų supratimą apie svarbesnius mūsų vardažodinės darybos atvejus daug geriau, kaip platus A. Leskieno veikalas "Die Bildung der Nomina im Litauischen" (Leipzig, 1891), kuris savo plačiu užsimojimu seniau yra visus stebinęs.

Apskritai imant, J. Jablonskis, būdamas gerai išmokslintas kalbininkas, išskyrus A. Juškevičiaus žodyno antrojo tomo redagavimą, kurį savo laiku jam buvo pavedus Rusijos Mokslų Akademija, tiesiogiai beveik nėra specialiai tyręs nei vienos kalbotyrinės problemos: visą savo gyvenimą ir įgytąjį mokslą jis buvo paskyręs savo vyriausiam tikslui — mūsų bendrinei kalbai tvarkyti, gryninti ir tobulinti. Taigi kasdieninė lietuvių kalbos praktika, glaudžiai susieta su lietuvybės kėlimu ir mūsų kultūros ugdymu, yra ribojusi visą jo gyvenimo darbą ir galvojimą. Pvz. jau minėtame "Liet. kalbos gramatikos" priesagų skyriuje (218 psl.) jis aiškiai pastebi, kad, norint geriau priesagas suprasti, reikėtų daugiau įsigilinti į jų kilmę, vėlesnes atmainas ir tarpusavinius reikšmės santykius, bet, neturėdamas tam atspėjamo laiko, viso to dalyko net nei nemėgina pagrindžiau išdėstyti, tikėdamasis, kad mūsų priesagų reikalui kalbos mokslas kada nors "paskirs vieną kitą atskirą savo rašinį".

Kaip gilesnį žodžių darybos tyrimą, taip ir kalbos istorijos reikšmę sąmoningam kalbos supratimui jis yra visai aiškiai pripažinęs. Štai ką jis apie tai rašo 1921 m. Šiauliuose išleistoje "Gyvenimo ir mokyklos" brošiūrėlėje: "Kad jų (t. y. vyresniųjų klasių mokinių) mokslinimas pilnesnis būtų kalbos srityje, jie turi įgyti mokykloje supratimo ir apie *istorinį* kalbos ūgį, jie turi gauti mokykloje ir *istorinę* kalbos gyvenimo apžvalgą... Ta apžvalga supažindins mokinius su mūsų kalbos praeitimi ir tikrai padarys juos sąmoningus kalbos mokslui, išdirbs jų sąmoningą pažiūrą į jų dienų rašomąją ir žmonių kalbą, duos jiems tos kalbos supratimo, apie kurį veltui svajojo senosios mokyklos atstovai" (14

psl.). Bet dėl darbo daugybės ir laiko stokos jis pats negalėjo nieko parašyti iš lietuvių kalbos istorijos.

Pagaliau jis visai teisingai buvo supratęs ir gramatikos santykį su logika; apie tai minėtoje brošiūrėlėje jis šiaip rašo: "Geriausia būtų, mums rodos, kad mokytojai pripažintų, jog nagrinėjimas, giliau į jį pažiūrėjus, yra ne tiek gramatikos, kiek logikos dalykas. Dar prasčiau: jame supainiota logika su gramatika. Tas dalykas... iš filosofinės pažvalgos į kalbos mokslą: norima buvo tuomet, kad gramatika, kalbos mokslas, primirktų įvairiems galams logikos dalykų, visokių jos atskalų ir nereikalingų jai painaivų" (15 psl.). Ir todėl, sako jis toliau, "mokytojas, kuris ieško su mokiniais sakinio dalių, turi būti labai atsargus. Tuo tarpu, šiaip ar taip, jis neturėtų sukti galvos nei sau, nei mokiniams; tos rūšies sakinio tyrinėjimas yra gerokai pasenęs ir maža turi reikšmės pačiam kalbos mokslui" (16 psl.). Bet, kad ir laikydamas tai gerokai pasenusiu dalyku, jis visdėlto, sekdamas "paprastais (t. y. daugiausia rusų) vadovėliais", tą sakinių nagrinėjimą yra įtraukęs ne tik į savo 1911 m. sintaksės vadovėlį, bet ir į 1922 m. gramatiką. Ir dar daugiau: jo yra paliktas net logiškas sakinio apibrėžimas: "Mintis, pasakyta arba parašyta žodžiais, vadinasi *sakinys*" (Liet. kalbos gramatika, 241 psl.). Tai, kaip ir metodika, kurios prašo skaitytojus iš jo nereikalauti (ten pat, 3 psl.), matyti, jam praktikoje buvo ne pirmaeilis dalykas.

Tačiau J. Jablonskio darbas, kad ir netiesiogiai, turi visdėlto nemaža reikšmės ir bendrajam kalbos mokslui: viena, jis yra surinkęs daug naujos kalbinės medžiagos, ypač bevažinėdamas po Lietuvą A. Juškevičiaus žodyno reikalu; antra, jis didžia savo kalbos nuojauta ir nuovoka galėjo daug kur vykusiai įžvelgti ir aikštėn iškelti tokias mūsų kalbos svarbmenas, kurios kitiems, ypač užsieniečiams, neveikiai ateidavo į galvą; ir trečia, padėdamas pagrindus mūsų dabartinei bendrinei kalbai, jis aiškiai parodo, kiek vienas žmogus, ilgai ir ryžtingai dirbdamas, gali paveikti tos kalbos susidarymą ir tolimesnį jos plitimą, kuriuo dabartinė kalbotyra taip pat didžiai domisi. Dėl tos priežasties žymesnieji Europos kalbininkai (J. Endzelynas, E. Fraenkelis, E. Hermanas, Fr. Spechtas ir kt.), tirdami lietuvių kalbą, nemaža yra naudojęsi ir dar tebesinaudoja žymesniais J. Jablonskio darbais, pirmoj vietoj jo "Lietuvių kalbos sintakse" ir "Lietuvių kalbos gramatika".

Iš visa, kas šiame straipsnyje pasakyta, matyti, kad J. Jablonskis tikrai yra buvęs savo meto žmogus. Atgimstanti lietuvių tauta pirmiausia buvo reikalinga kasdieninio dvasinio peno — šviesos, mokslo, kultūros. Ir J. Jablonskis nieko nelaukdamas kibo į šį darbą: iš pradžios daugiau rūpinosi bendrais visuomeniniais reikalais, įvairiais lietuvių vargais ir bėdomis, paskui juo toliau, juo daugiau ėmė sielotis lietuvių visuomenės švietimu (mokyklomis, mokytojais, vadovėliais, mokinių skaitomomis knygomis ir kt.) ir, svarbiausia, pačiu didžiuoju dalyku, be kurio nei viena kultūrėjanti tauta negali apsieiti, būtent — bendrine lietuvių kalba. Šitam dalykui jis daugiausia buvo atsidėjęs savo gyvenime: atidėjęs į šalį grynąjį kalbotyros darbą ir šiaip teoretišką visokių klausimų svarstymą, jis buvo daugiausia pasinėręs bendrinės kalbos praktikoje. Bet, dirbdamas šį praktinį darbą, jis perdaug nenutolo nuo kalbotyrinio galvojimo; priešingai, visas įgytąsias kalbos mokslo žinias jis vykusiai panaudojo praktikai, kurios iš jo reikalavo pats gyvenimas. Taigi, dirbdamas konkretų praktinį darbą ir tuo pat metu tą praktiką paremdamas mokslu, jis galėjo dvigubą tikslą pasiekti — būti didžiai naudingas savo kraštui ir šalia to dar turėti nemažų nuopelnų grynajam kalbos mokslui, visų pirma lituanistikai. Už tai jis yra nusipelnęs visos lietuvių tautos didžiausią padėką ir pagarbą. Dabar mūsų visų uždavinys yra toliau tęsti velionies vykusiai ir garbingai pradėtą darbą — tobulinti ir puoselėti mūsų bendrinę kalbą. Ypač didelė pareiga atitenka sąmoningiems laisviesiems lietuviams: jie, kad ir atsidūrę tremtyje, ko ilgiausiai turi išlaikyti gražiąsias savo gimtosios kalbos tradicijas ir sugrįžę į laisvą tėvynę, su jų pagalba toliau tęsti mūsų bendrinės kalbos kultūros darbą.

EILĖRAŠČIAI

ANTANAS VAIČIULAITIS

DEBESĖLIS

Mano siela — debesėlis.
Debesio šešėlis:
Bėga, ilgstis — ir pradžiunga
Pievų žydint gėlei.

Nenurimsta mano siela,
Liūdi ir svajoja.
Ir nuskrieja giriom, sodais,
Aukso vasarojais.

Ilgesėliais žemės kraštan
Skrieja siela mano.
Plaukia tolin debesėliais
Tarp gėlių, verdenių.

AUŠRINĖ DAINA

Kai tu eisi vandens,
Sugirgždenk vartelius.
Tu subelsk prie akmens
Seno klevo naščius.

Visą naktį mąsčiau,
Aš mąsčiau tik tave.
Už lakštutę gražiau
Sulakštuok tu kieme.

Kai skambės ta daina,
Aš žinosiu — eini.
Aušrai tekant, rasa
Ten mes brisim vieni.

Nenuliūsk prie vandens:
Aš panešiu naščius,
Kai aušrinė plevens,
Kai vėjeliai nuščius.

Nusilenkt prie versmės —
O tai laimė bus mums!
Mus vanduo atspindės, —
Atspindės — susidrums...

AŠ MAŽYTIS DŽIAUGSMAS

I

Aš mažytis džiaugsmas,
Kurs turiu ateiti.
Vėjau ir saulute,
Man sukraukit kraitį.

Aš mažytis balsas,
Kurs turiu prabilti,
Tėčiui, motinėlei
Nešiu žemės viltį.

Aš guvus spurdėsiu,
Praregėjęs šviesą.
Aš giedriai pakrykšiu,
Rankeles ištiesęs.

II

Aš tavęs ilgiuosi,
Mano kūdikėli,
Ir sapne sapnuoju,
Kaip gražiausią gėlę.

Aš tavęs ilgiuosi
Dieną ir sutemus.
Ir pūkais iškloju
Tavo miegą ramų.

Mano meilė aipsta
Prie tavų akelių.
Iš didžiulės laimės
Kartais širdį gelia.

Kai maldoj Dievuliui
Tu atbėgi dažnas,
Aš švelniai globoju
Tavo būtį gležną.

O, ateik, mažyti,
Su manim gyventi!
Aplankyk, saulute,
Savo šviesią gentį.

Aš švelniai priglausiu
Savo rūpestėlį.
Nūn tamsioj ramybėj —
Liūlia, liūlia lėlei.

VOVERĖLĖ

Voverėle, voverėle,
Miško sese,
Po viršūnes šokinėji,
Po aukštąsias.

Nuo šakelės pasispyrus,
Sumirgėjai.
Ir nuskriejai, lengvas pūkas,
Girių vėjais.

Rudapūke voverėle,
Man taip gaila:
Kad galėčiau galvatrūkiais
Siausti saulėj!

LOPŠINĖ

DANUTEI

Jau sutemo diena,
Užliūliavus gėles.
Su mamytės daina
Tu sumerk akeles.

Grįžta jaučiai šėmi
Po dienelės darbų;
Eina jie mūkdami —
Ir subaubia: bū-bū...

Avinėliai balti,
Bėgdami nuo nakties,
Skuba tvartan greiti,
Šokdami, mušdamies.

Tuoj danguj žvalgždeles
Sudegios angelai.
Tu sumerk akeles
Ir miegoki tyliai.

Tau budėsiu ašai
Per dienas ir naktis,
Vabaliuk mažasai,
Mano džiaugsme, viltis.

Tu miegoki ramiai
Su mamytės daina
Ir sapnuoki sapne
Mano švelnų: a-a...

AR KAS REGĖS MANE

Ar kas regės mane,
Lyg žiburėlį,
Kai už rūkų išnyksiu?

Ar kas girdės mane,
Kada ant Paukščių Kelio
Vienatvėj šauksiu?

Ar kas sutiks mane,
Kada naktų tamsybėj
Ieškosiu Tėvo?

JONAS JABLONSKIS ŠVIETĖJAS

STASYS BARZDUKAS

1. PLAČIUOSE ŠVIETIMO BARUOSE

Jono Jablonskio veikla buvo plati. Jis buvo ne tik kalbininkas specialistas, kuriam visų pirma rūpėjo lietuvių kalbos mokslas ir praktika, bet jis taip pat buvo ir kultūrininkas plačia šio žodžio prasme: jam rūpėjo ir visi Lietuvos švietimo reikalai. Lietuviška mokykla, lietuviška knyga ir spauda, apskritai lietuvių švietimas ir auklėjimas — buvo tie dalykai, kuriais jis nuolat sielojosi.

J. Jablonskis gyveno sunkiais Lietuvai laikais, ir nelemtos ano meto aplinkybės neleido jam kaip reikiant visam šiam darbui atsidėti. Rusų priespauda blaškė jį po įvairias svetimas šalis ir po visokius Rusijos užkampius. Tačiau pasirodžius nors ir mažiausiam laisvės spindulėliui, tuoj Jablonskį matome Lietuvoj ir dirbantį jos kultūrai. Antai, grįžinus 1904 m. lietuviams spaudą ir pradėjus eiti pirmam inž. Petro Vileišio leidžiamam lietuviškam dienraščiui "Vilniaus Žinioms", Jablonskį matome jų redakcijoj. 1905 m. jis redaguoja "Lietuvos Ūkininką". Tais pačiais metais jis kartu su Jonu Vileišiu ir Antanu Smetona įsteigia "Aušros" draugiją lietuviškoms knygoms leisti ir pasiima joje jos leidinių redaktoriaus pareigas. Po 1905 m. Rusijos revoliucijos lietuvių kalbai gaunant Lietuvoje daugiau teisių, Jablonskis pasidaro lietuvių kalbos mokytoju Vilniaus Prozorovienės mergaičių gimnazijoj ir realinėj mokykloj, o 1906 — 1908 m. lietuvių kalbą leidžia jam dėstyti ir mokytojų rengimo įstaigoj — Panevėžio mokytojų seminarijoj. Karo metu, nuo 1915 m. rugsėjo 1 d., jis paskiriamas mokytoju į pirmą jau lietuvišką mokslo įstaigą — į Martyno Yčo gimnaziją Voroneže. Kai 1919 m. jau nepriklausomos Lietuvos Švietimo Ministerija įsteigia Kaune lietuvių kalbos kursus aukštesniųjų ir vidurinių mokyklų lietuvių kalbos mokytojams rengti, tai Jablonskis juose ne tik pats dėsto, bet jiems jau ir vadovauja. 1922 m. vasario 16 d. įsteigiamas Kaune lietuvių universitetas, kur Jablonskis kaip garbės profesorius skaito lietuvių kalbos paskaitas Lietuvos studentams Humanitarinių Mokslų fakultete.

Tačiau J. Jablonskis buvo ne tik mokytojas ir profesorius, bet ir lietuviškų vadovėlių autorius. Lietuvos mokyklai jis davė net kelias lietuvių kalbos gramatikas ir dviejų dalių skaitymų chrestomatiją "Vargo mokyklai". Taip pat parūpino jai gražia taisyklinga kalba auklėjamųjų bei mokomųjų skaitinių: S. Smailso (Smiles) "Būdo įtaką", "Šeimos įtaką", "Pareigą ir tiesumą", "Vyriškumą", Ž. Zandos (George Sand) "Baisųjį milžiną", S. Mečiaus "Žemės aprašymą", "Pasakėčias" (įvairių autorių pasakėčių rinkinėlį kalbos mokslui), "Visuomenės įnamius", "Urvinį žmogų" ir kt. Jis išvertė net aritmetiką!

Įvairiais švietimo reikalais J. Jablonskis yra daug rašęs ir mūsų periodinėje spaudoje. Pradėjęs rašyti 1905 m. "Vilniaus Žiniose" ("Apšvietimo reikalai"), jais nenustojo rūpinęsis bemaž iki savo mirties. Jau negalėdamas pats rašyti, 1929 m. jis padiktuoja "Kelis mažmožius iš mano Panevėžio mokytojų seminarijos gyvenimo" Juozo Mičiulio rengiamai knygai "Panevėžio Mokytojų Seminarija prieš karą ir dabar (10 metų sukaktuvėms paminėti). Juozas Balčikonis, Jablonskio raštų redaktorius, visus Jablonskio švietimo reikalais parašytus raštus yra sudėjęs į atskirą (II) tomą, ir šio tomo yra 417 psl. (be redaktoriaus prakalbos, pastabų, turinio ir kt.). Iš šio tomo matyti, kad Jablonskis yra rašęs įvairių rūšių ir pakraipų laikraščiams: "Vilniaus Žinioms" (1905-1907 m.), "Lietuvos Ūkininkui" (1906-1908), "Vilčiai" (1908-1909, 1912, 1914-1915), "Vairui" (1915), "Lietuvių Balsui" (1915-1917), "Santarai" (1917), "Ateities Spinduliams" (1917-1918), "Lietuvos Mokyklai" (1918-1922), "Lietuvai" (1919-1925), "Nepriklausomajai Lietuvai" (1919), "Švietimo Darbui" (1919-1922, 1924-1926, 1928), "Tautai" (1920), "Sekmajai Dienai" (921), "Lietuvos Žinioms" (1925), "Kauno Naujienoms" (1925), "Rytui" (1927), "Lietuvos Aidui" (1928)... Vienuose laikraščiuose tėra įdėta vos po vieną jo straipsnį, kituose — po kelis, o kaikurių jis yra buvęs ir nuolatinis bendradarbis. Taip pat švietimo reikalais jis yra rašinėjęs mūsų švietimo ministeriui ir Švietimo Ministerijos Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijai (daugiausia dėl jam siunčiamų recenzuoti knygų).

Padarius šią apžvalgą, mano šio rašinio tolimesnis uždavinys yra parodyti J. Jablonskio kaip švietėjo darbo ryškesnius momentus, iškelti aikštėn jo siekimus ir tikslus, iš naujo priminti jo mintis, kurios budino apsnūdusią mūsų visuomenės sąžinę anuo metu, kurios taip pat turi kelti ją dabar, kada vėl atsidūrėme naujuos savo tautos varguos ir kada vėl lietuvių jaunimo švietimas reikalaute reikalauja iš mūsų visų ir sustiprintų jėgų, ir sustiprinto ryžtingumo. Jablonskio raštai, sako J. Balčikonis, turi atstoti "jo gyvą balsą, kuriuo jis nepaliaudamas per daugelį metų šaukė mus į rimtą švietimo darbą".

Po rusų pralaimėto 1904 m. karo prieš japonus ir dėl 1905 m. pačioje Rusijoje kilusios revoliucijos pasidarė kiek laisvesnis ir lietuvių gyvenimas: kaip jau buvo sakyta, lietuviams buvo grąžinta spauda, lietuvių kalba pradėta įsileidinėti į mokyklas, leista steigti švietimo ir kultūros draugijas ir kt. Šitas atsiradusias laisves lietuviai rūpinosi panaudoti savo kultūriniam gyvenimui kelti ir gyvinti. Tarp jų mes randame ir J. Jablonskį.

1906 m. "Lietuvos Ūkininko" Nr. 9 lietuvių visuomenei jis praneša, jog esąs gautas iš Rusijos švietimo ministerijos raštas, kad galima įvesti lietuvių kalbos pamokas Vilniaus dviejose vyrų gimnazijose, realinėje mokykloje ir Prozorovienės mergaičių gimnazijoje, kad vyriausybė šiam reikalui pinigų neskirianti ir kad juos reikėsią surinkti iš tų lietuvių, kuriems mūsų kalbos dėstymo reikalas Vilniaus mokyklose rūpis. Čia pat jis dar prideda, kad šis dalykas turįs rūpėti ir visai Lietuvai: jis tikisi, lietuviai pasirūpinsią, jog jų kalba būtų dėstoma Vilniaus mokyklose visiems mokiniams, kurie tik to norėsią. Kitame tų pačių metų "Liet. Ūkininko" numery (13) Jablonskis jau praneša, kad į Vilniaus vidurines mokyklas lietuvių kalbos mokytoju esąs paskirtas jis pats, tik dar nesą žinios, kiek jam būsią skiriama pamokų ir kiek jis turėsiąs mokinių, panorėjusių lietuvių kalbos mokytis. Čia pat jis pasisako manąs, kad, baigiantis jau mokslo metams ir mokiniams dėl buvusių jų streikų turint daug darbo, lietuvių kalbos mokymas Vilniuje kaip reikiant dar nesusitvarkysiąs.

Šitas Jablonskio spėjimas iš dalies pasitvirtino: sąlygos jam dėstyti tesusidarė tik dviejose mokyklose — Prozorovienės mergaičių gimnazijoj ir realinėj mokykloj. Pats darbas buvo sunkus, nes reikėjo mokyti po kitų pamokų arba po pietų. Ir pragyventi iš šito buvo neįmanoma, tad Jablonskis nutarė ieškotis vietos kitur.

Tais pačiais 1906 m. J. Jablonskis pradėjo rūpintis, kad švietimo valdžia (Vilniaus Mokslo Apygarda) jį paskirtų lietuvių kalbos mokytoju į Panevėžio mokytojų seminariją, nes paaiškėjo, kad joje "bus tuoj pradėta rimčiau dėstyti mokiniams ir *lietuvių* kalba" (II, 388). Kadangi Rusijos įstatymai (šios seminarijos statutas) leido į ją priimti mokytojais tik rusus pravoslavus, todėl Vilniaus Mokslo Apygardos globėjas sutiko Jablonskį į Panevėžį paskirti mokytoju tik be valstybinės tarnybos teisių — samdytinio mokytojo teisėmis. Globėjas sutiko taip pat duoti Jablonskiui seminarijoj ir geroką skaičių pamokų — Jablonskis išsiderėjęs po šimtą rublių mėnesiui algos.

Taip Jablonskis 1906 m. atsirado Panevėžy. "Panevėžio seminarijoj aš, lietuvis mokytojas ne pravoslavas, buvau tuomet didžiausia naujiena: visiems valdžios žmonėms buvo tat negirdėtas neregėtas dalykas" (II, 388). Seminarijos direktorius taip pat suprato viso šito paskyrimo nepaprastumą. Kai Jablonskis nuėjo jam prisistatyti ir direktorius pastebėjo Jablonskį "būsiant nuolaidų, ramų žmogelį", jis ryžos naujai paskirtuoju mokytoju pasinaudoti "ir savam reikalui". Mat, šio direktoriaus negeruoju gyventa su seminarijos mokytojais, tad jis tuoj patarė Jablonskiui "dažniau sueiti" su naujaisiais jo draugais, "dažniau lankytis" jų butuos, "geruoju" su jais gyventi, "atsidėjus klausytis", ką jie pikto pasako apie direktorių, ir, ką nors išgirdus, tuoj pranešti jam, šitam direktoriui...

Bet Jablonskis ne "tokiais tikslais" važiavo į Panevėžį! Jam pirmiausia rūpėjo, kad į Panevėžio mokytojų seminariją galėtų įstoti ko daugiau lietuvių. Mat, ir mokiniams veikė nuostatas, kad į seminariją esą priimami tiktai pravoslavai. Bet Jablonskis 1906 m. "Lietuvos Ūkininko" Nr. 24 lietuviams jaunuoliams pataria dėl to nenusiminti. Jis rašo: "...Įstatymas", kurs gina lietuviams stoti į Panevėžio seminariją, reikia būtinai *šią vasarą* sugriauti, reikia būtinai pasirūpinti, kad nuo rudens lietuviams būtų mūsų krašto mokytojų seminarijų atidarytos durys. Visur matome tamsybę, visur stinga apšvietimo, ir kaip gi gali rasties dar tokių kliūčių žmonėms, ieškantiems savo krašte šviesos!" (citatų rašyba niekur netaisoma) (II, 10). Padavus į seminariją prašymą ir gavus iš jos direktoriaus pranešimą, kad į ją esą priimami tik pravoslavai (tokius pranešimus seminarija turėjo išspausdintus iš seniau), reikią kreiptis į Vilniaus Mokslo Apygardos globėją; jei čia teisybės nerasią — į patį švietimo ministerį, į Valstybės Dumą (Rusijos seimą)...

Ir prasidėjo "įstatymo" laužymas. 1906 m. "Liet. Ūkininko" Nr. 29 Jablonskis praneša, jog esanti jau tikra žinia, kad nuo šių metų į Panevėžio mokytojų seminariją būsią priimami ir lietuviai. Šią žinią jis pakartoja dar kelis kartus (1906 m. Nr. 32, 37, 1907 m. Nr. 6, 7,) ir visada paragina lietuvius jaunuolius į seminariją stoti. Nors įstojimas esąs paliktas sunkesnis kaip pravoslavams, nes seminarija, peržiūrėjusi atsiųstus lietuvių kandidatų prašymus, juos turėjusi persiųsti globėjui, o šis — ministeriui, bet tai neturį gąsdinti. Jaunuolius į seminariją stoti turėtų paskatinti ir lietuviai kunigai bei mokytojai, taip pat ir visi kiti, kurie stovį arčiau Lietuvos valstiečių, nes valstiečių vaikai labiausiai esą seminarijai pageidaujami. Į seminariją turėtų spiestis lietuviai valstiečiai ne tik iš Kauno ar Suvalkų, bet ir iš Vilniaus ir Gardino gubernijų: "Tokie vaikinai, pabaigę seminariją", rašo Jablonskis 1907 m. "Lietuvos Ūkininko" Nr. 6, "parneštų paskui nemaža šviesos ir į savo gimtąjį kraštą — galėtų savo gimtajame krašte ir mokytojais būti. Man rūpi čia daugiausia tokios vietos, kaip Lazūnai, Dieveniškis, Druskininkai, Zietela ir t.t." (II, 19). Seminarijos reikšmę Jablonskis iškelia ne tik šiuo vienu atveju — jis ją prisimena beveik kiekvienu kartu, kai tik apie seminariją rašo. Ši seminarija, sako Jablonskis kitoj vietoj, "nesugydys visų mūsų panašių žaizdų ir ligų, bet vis dėlto nemaža tų vaikinų galėtų atrasti dabar, mųsų nuomone, sau vietos šito-

je mokytojų seminarijoje: ir jiems, išėjus daugiaus mokslo, būtų geriaus, ir kraštui, turint daugiaus gerų savų mokytojų, būtų naudingiaus" (II, 13).

Jablonskis norėjo, kad Panevėžio mokytojų seminarija "pilna būtų lietuvių, kad toji seminarija duotų mums tokių mokytojų, kokių privalo mųsų žmonės ir mųsų tauta" (1907 m. "Liet. Ūk." Nr. 6; II, 19). Tačiau šiuos jo norus laužė žiauri gyvenimo tikrovė. Lietuvius anuo metu netaip dar lengva buvo išjudinti. Be to, atvykdavo kandidatų, menkai pasiruošusių egzaminams. Tokie, aišku, egzaminų negalėdavo išlaikyti, juos nukonkuruodavo geriau pasiruošę gudai ir rusai. Todėl 1907 m. iš 132 mokinių lietuvių tebuvo vos 8. Apie tai pranešdamas lietuvių visuomenei, Jablonskis ragina kandidatus, važiuojančius egzaminų laikyti, gerai mokėti reikalingą kursą.

Jablonskio veiklai Panevėžio mokytojų seminarijoj paskirta šiam rašiny daugiau vietos dėl to, kad jis savo rašiniais ir buvimu mokytoju, kaip pastebi J. Balčikonis savo prakalboj, "sudaro tos Panevėžio mokyklos visą epochą". Ši veikla apibūdina ir patį Jablonskį: važiuodamas į tą mokyklą dirbti pats ir neregėtu karštumu ragindamas savo tautiečius vykti į ją mokytis, jis visų pirma norėjo per ją patarnauti savo tautiečiams ir savo gimtajam kraštui.

Deja, būdamas Panevėžy, Jablonskis apsirgo inkstų liga. Trūko lėšų gydytis. Teko imti Vilniaus švietimo valdžios pasiūlytą geriau apmokamą etatinę lotynų kalbos mokytojo vietą Bresto gimnazijoje. Seminarijoje Jablonskis teišbuvo dvejus metus (1906 - 1908). Mokslo Apygarda, kaip pats pasisako, juo buvusi jau beveik visai patenkinta, tik visų jo "norų ar prašymų tuo metu, žinoma, ... negalėjo įvykdyti — buvau jai lyg per didelių apetitų ar norų žmogus" (II, 392).

Šie jo norai matyti iš 1908 m. "Vilties" Nr. 146 įdėto ir Lietuvių Mokslo Draugijai skirto rašinio "Lietuvių kalba vidurinėse mokyklose". Čia jis sako, kad lietuvių kalbos mokymas dabar jau yra įvestas į kelias Vilniaus vidurines mokyklas, į Kauno, Šiaulių ir Ukmergės vyrų gimnazijas, į Marijampolės ir Telšių mergaičių progimnazijas, į Vilniaus ir Seinų kunigų seminarijas; be to, lietuvių kalba tebėr seniai mokoma Marijampolės gimnazijoje, Veiverių mokytojų ir Kauno kunigų seminarijose; pačių lietuvių mūsų kalbos mokymas įsivestas į Kauno "Saulės" kursus (tik Panevėžio mokyklose, išvažiavus iš jo Jablonskiui, lietuvių kalbos mokymo vėl nebėr). Taigi lietuvių kalba jau yra mokoma daugely Lietuvos mokyklų. Tačiau šis mokymas negali būti tvarkingas, nes lietuvių kalbai mokyklose nėra nei programų, nei vadovėlių, nei pagaliau tinkamų ir normaliai atlyginamų mokytojų. Šią netvarką galėtų sumažinti Lietuvių Mokslo Draugija, jei ji pasirūpintų parengti Lietuvos vidurinėms mokykloms lietuvių kalbos programas ir nuostatus lietuvių kalbos mokytojo teisėms įgyti. Draugija su šiais projektais turėtų lietuvių vardu kreiptis į Vilniaus Mokslo Apygardą ir prašyti, kad ji sutvarkytų lietuvių kalbos mokymą vidurinėse mokyklose, nes iš tokio mokymo, koks praktikuojamas dabar, maža tėra naudos: "Kur mokyklose mokiniai lietuviškai mokos neverčiami, tėvų ar šiaip-jau žmonių įneštais pinigais, kur mokiniams lietuvių kalba yra neverčiamas dalykas, tenai lietuvių kalbai po visų kitų darbų tėra skiriama valandos, kada mokiniai jau visiškai pavargę, išalkę, kada jiems grobas į grobą jau lenda, kada reikia jiems atsigauti, sveiku oru pakvėpuoti. Mokiniai tuomet, jei nesprunka iš mokyklos, savos kalbos mokyties, ar šiaip ar taip, pasilieka dažniausiai nenoromis. Pasilikę alkani, nenoromis mokykloje, kelių klesų mokiniai mokytojo belaukdami, susirenka į vieną būrelį. Tame būrely rasi labai įvairaus mokslo mokinių, labai nelygiai mokančių savo kalbą ir jos įstatymus. Su tokiuo tad įvairiu, alkanu, nuilsusiu mokinių būreliu ir ima dirbti lietuvių kalbos mokytojas. Ką gi jis žmogus gali čia gera nuveikti! Jis dirba, bet ...savo darbo vaisiais pasidžiaugti jam dažniausiai netenka. Jis ima pagaliaus svyrinėti, kaip musią kandęs, ir mokiniai, nesulaukę iš jo lauktojo kalbos mokslo, ima krikti, kaip žydo bitelės" (II 44).

3. "MOKYKLA YRA BRANGIAUSIA MUMS ŠVIETIMO ĮSTAIGA"

Viename savo straipsnyje J. Jablonskis pasisako esąs mokyklos žmogus: "beveik visą savo amžių dirbau prišlijęs prie mokyklos ir tų žmonių, kuriems ir mokykla rūpėjo" (II 362). Kol lietuviai savo krašte tegalėjo turėti vyraujančią rusišką mokyklą, jis rūpinosi lietuvių kalbos reikalais joje: kad lietuvių kalbos pamokos būtų skiriamos "ne po kitų, bet tarp kitų klasės darbų" ir kad lietuvių kalbai dėstyti būtų skiriami tinkamai šiam darbui pasirengę ir pačios valdžios apmokami mokytojai. Kai toliau ėmė jau atsirasti ir lietuviškų mokyklų, Jablonskio rūpesčiai padidėjo — jis norėjo, kad lietuviška mokykla savo šviečiamą ir auklėjamą darbą atliktų kaip reikiant. Deja, lietuviška mokykla iš pradžių tokia būti dar negalėjo. Jablonskiui ir pačiam joje teko kiek dirbti, tad jis gerai matė jos trūkumus ir ydas. 1916 m. "Lietuvių Balso" Nr. 10, rašydamas "Didžiuoju mokyklos reikalu", jis sako: "Tauta, kurios mokykla nedirba ištikrųjų šviečiamo savo darbo, nekelia jos kaip reikiant iš miego, yra labai varginga. Tokia varginga yra dabar ir mūsų tauta: mūsų mokyklų buvo ligi šiol labai mažai ir tos pačios buvo labai menkos, netikusios" (II 59). Jablonskis ten pat mėgina ieškoti ir priežasčių. Tai bendras mūsų visuomenės pasyvumas ir nerangumas. Ji net neturinti nė vieno mokyklos ir auklėjimo reikalui skiriamo leidinio, mokyklų reikalų mūsų laikraščiai niekad ištisai ir rimtai nesvarstą ir kt. Todėl Jablonskis aktyviai dėjosi prie tų, kurie norėjo mokyklą gerinti. Jis, S. Čiurlionienė ir Pr. Mašiotas tais pačiais 1916 m. Voroneže įėjo į redakciją, kuriai mokytojų būrelis pavedė

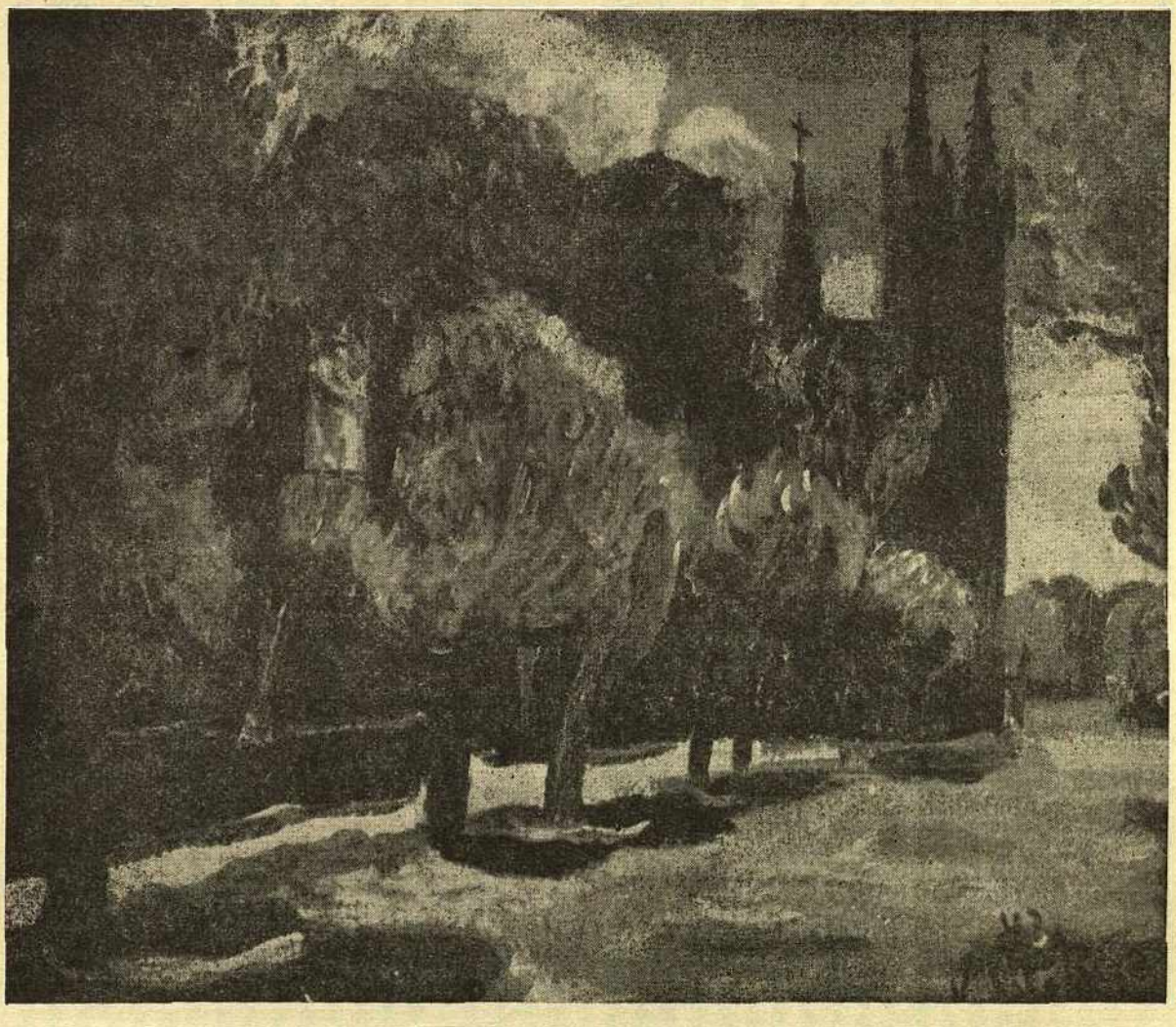

PEIZAŽAS V. VIZGIRDA

leisti du kartus metuose pedagogų leidinį, skiriamą mūsų mokyklos ir šiapjau tautos švietimo reikalui. Jablonskis, pranešdamas apie šį leidinį viešumai ir prašydamas "draugus, mūsų krašto mokytojus, ir kitus pedagogus" šelpti jį savo darbais — straipsniais, straipsneliais, patarimais ir teikiamomis žiniomis, kartu išdėsto, kurie didieji lietuviškos mokyklos reikalai jame bus liečiami: visa, kas susiję su mokyklose dėstomais mokslo dalykais ir jų metodais; mokyklos ir jų uždaviniai svetur (Baltijos pajūryje, Danuose, Čekuose, Šveduose ir kt.); liaudies universitetai ir įvairios augštosios pradedamosios mokyklos; liaudies knygynai skaityklos, šventadienių mokyklos; mokslo vadovėliai; mokyklų kronika ir kt. Jis taip pat pirmininkavo Voroneže įsteigtai Lietuvių Mokytojų Sąjungai, kuri turėjo rūpintis šviesti Lietuvos žmones, tobulindama žmonių mokyklą, steigdama žmonėms paskaitas, skaityklas, mokyklas, kursus suaugusiems, knygynus... ir jungdama tam reikalui visus žmones, kurie gali būti naudingi šiam Sąjungos tikslui (II 113).

1918 m. Jablonskis parvažiavo į Lietuvą. Jam rūpėjo ir nepriklausomos Lietuvos mokykla. Matydamas, kad ir jai daug ko trūksta, jis savo straipsniuose kėlė aikštėn jos ligas ir nurodinėjo, kaip reikėtų jas gydyti. 1922 m. "Lietuvos Mokyklos" bal. ir geg. nr. jis kreipiasi į mokytojus ir mokyklos laikraščius, į universitetą ir susirūpinusius mokykla žmones: "...sudarykite netrukus *pedagogų draugiją*, kuri ims kaip rei-

kiant ir mokamai spręsti apie pedagogijos dalykus, rūpinčius mūsų mokyklai, — jų yra devynios galybės, — ir tarp ko kita apie mūsų mokyklos vadovėlius — apie turimus ir neturimus — nusprendusi ką tikrai gera mokamai ir tikrai vykdys Lietuvos gyvenime" (II 286). Ir šitai reikia daryti neatidėliojant ir nieko nelaukiant, nes "Lietuva tiek tebus tvirta ir laiminga, kiek rimta ir gera bus jos mokykla" (ten pat). Mokykla dirba savo tautai tokį atsakingą darbą, kad jis turi rūpėti visiems be išimties: "...mokykla yra švietimo įstaiga, tam tikrai prižiūrima visuomenės; jos sopamus dalykus turi žinoti visuomenė, savivaldybė, vyresnybė, ministerija... Mokykla yra brangiausia mums švietimo įstaiga, ja turime rūpintis visi, ypačiai jos mokytojas" (II 208).

Tačiau taip nėra. Pirmiausia "mūsų mokykla labai nedaug tegauna savo reikalui iš savo mokslo žmonių ir šiaip inteligentų rašytojų..." (1925 m. "Kauno Naujienos" Nr. 12; II 362). Jablonskis, 1925 m. vasario 27 d. atsakydamas į jam rašytą švietimo ministerio raštą, pastebi, kad mūsų istorijos profesoriai nėra davę istorijos vadovėlių nei augštesniajai, nei augštajai mokyklai, beveik niekas nesirūpina gerai išversti į lietuvių kalbą įvairių literatūros klasikų kūrinių ir kt., ir sako: "Esame, šiaip ar taip kalbant, dideli tinginiai, nemoką kaip reikiant atsidėti visuomenės reikalui" (II 341). O pabaigoj tiesiog barasi: "Mūsų profesoriai skaito studentams kiek apie įvairias literatūras, bet patys nieko šiam reikalui neišverčia ar patys neparašo. Kodėl? Čia reikia, žinoma, patiems mokytis ir daug dirbti, mokėti rodytis savo darbu ir visuomenės gyvenime, nesitenkinti prisikabinus prie kaktos tam tikrus titulus *(prof., doc., dr. ...)* (II 342).

Jablonskiui didžiai rūpėjo, kad Lietuvoje atsirastų daugybė gerų, išmintingų, mylinčių savo kraštą ir tautą mokytojų. Kol jų užtektinai nebus, visados bus sunku pakelti tautos švietimą ir susipratimą. Dėl to, kaip matėme, jis karštai ragino jaunuolius stoti į Panevėžio mokytojų seminariją; šituo ir vėliau jis labai sielojosi. Mokytojo darbas, pasak Jablonskio, yra tos rūšies kad ir visuomenei reikia žinoti, ką ir kaip mokytojas dirba ir ką nudirba. Nepakanka tik pasiskųsti ir aplinkybes pakaltinti, reikale būtina ir griežčiau reaguoti, nes vieno kito mokytojo reikalas ir jo neliečiamumas negali būti didesnis už tautos ir auklėjamosios jaunuomenės reikalą.

Savo mintis lietuvių kalbos mokslo reikalu augštesnioj mūsų mokykloj Jablonskis yra išdėstęs 1928 m. "Švietimo Darbui" rašytame straipsny. Šis straipsnis yra kaip ir "aplinkraštis", nurodąs, kaip reikėtų gimtosios kalbos dėstymą Lietuvoj tvarkyti. Visų pirma savo dėstomąjį dalyką turi gerai mokėti pats lietuvių kalbos mokytojas. Šitą mokėjimą jis turi rodyti mokiniams "tiek pačiu savo dalyko dėstymu, tiek šiaip gyvenimu (gyvenimo praktika, savo kalba gyvenime)". Kur vienoj mokykloj dirba keli mokytojai, jie negali vienas kitam prieštarauti — "negali vienas smerkti tą dalyką, kurį kitas ypačiai giria". Jie gerai padarytų, jei vieni kitų ir pamokas retkarčiais lankytų. Mokinį kalbos moko ir kitų dalykų mokytojai, todėl "jei matematikos, geografijos, istorijos ir kitų dalykų pamokose mokinys girdės daugybę įvairių įvairiausių kalbos klaidų, tad nieko toj mokykloj nepadarys pats vienas *kalbos mokytojas*". Mokyklos bibliotekoj turi būti užtektinai įvairių skaitinių, išspausdintų padoria, taisyklinga, sklandžia ir gražia kalba (įvairių mokslo populiarizacijų, įvairių mokslo ir literatūros monografijų ir kt.). Švietimo Ministerijoj turi būti specialistų, kurie lietuvių kalbos (ir kitų dalykų) mokslą augštesniojoje mokykloje prižiūrėtų, ir ministerija mokslo metų pabaigoj turėtų duoti visuomenei apyskaitą, kaip šitas mokslas mokyklose yra einamas. Savo kalbos mokslui reikia turėti ir vieną kitą laikraštį ar žurnalą ir kt. (plg. II 385 - 387). Mokyklų žmonės žino, kad šios mintys tikrai rado atgarsio Švietimo Ministerijos mokykloms leidžiamuose nuostatuose ir instrukcijose.

Vaizdas būtų dar nevisai pilnas nepriminus, kad Jablonskiui rūpėjęs ir visų dalykų dėstymas mokyklose. Pastebėjęs kur netvarkos, jis vienaip ar kitaip tuoj reaguodavo. Pvz. 1909 m. "Vilties" Nr. 122 jis aprašo savo įspūdžius iš egzaminų pradinėse mokyklose. Jam krito tuomet į akį "labiausiai katalikų mokinių atsakymai iš religijos: iš to dalyko, neslėpsiu, buvo atsakinėjama labai labai prastai — mokiniai pasirodė beveik nieko neturį išnešę iš savo religijos pamokų" (II 47). Straipsnio pabaigoj kunigus prašo dėl jo pastabų nepykti, nes apie jas "verta ir reikėtų gerokai ir bešališkai pagalvoti" (50).

4. PO LIETUVIŠKAS KNYGAS BESIDAIRANT

J. Jablonskiui kaip mokytojui ir kultūros darbininkui rūpėjo, kad lietuviai susilauktų ko daugiausia gerų lietuviškų knygų. Jų reikėjo skaitybai, jų trūko lavinimui ir auklėjimui, be jų buvo negalimas ir sėkmingesnis gimtosios kalbos mokslas. Tačiau ano meto sąlygomis šis klausimas nebuvo taip visai lengvai išsprendžiamas: labai trūko šiam darbui tinkamai pasirengusių žmonių, tad gerų knygų pasirodydavo, palyginti, mažai, o daug daugiau išeidavo netikusių, ypačiai kalbos atžvilgiu.

Jablonskis daug dėmesio ir laiko skyrė naujai išleidžiamų knygų recenzijoms. Viso šito jo didelio ir plataus darbo čia neįmanoma smulkiau apžvelgti, tad reikia tenkintis tik būdingesnių dalykų priminimu.

Gera ir kultūringai parengta knyga Jablonskis nuoširdžiai pasidžiaugdavo ir tuojau pat ją rekomenduodavo skaitytojui ir vartotojui. Štai net keliais atvejais jis giria 1920 m. pasirodžiusią M. Biržiškos "Mūsų raštų istoriją": tai "labai ženklingas vargingajai mūsų mokyklai rašinys", parašytas "žmogaus, daug dirbusio ir tebedirbančio mūsų raštų istorijai iškelti aikštėn ir sujdominti ja mūsų visuomenei" (II 212). Kitoj vietoj jis taip pat džiaugiasi, kad šito rašinio ir kalba taisyklinga, visai pakenčiama — "čia kal-

ŠVIESOS SPINDĖJIMAS

ST. PRAPUOLENYTĖ

Kada šviesos spindėjimas nelauktai sublizga ant tako
Ir džiūgauja iš naujo šviesą reginti akis,
Argi liūdėt širdis privalo,
Bijodama nakties, ar debesio, ar slenkančio keliu šešėlio?
O, džiūgauki, širdie, dėl spindulio spindėjimo,
O, laiminki šviesa gausinga dangų,
Kurs siunčia laimės spindulius ant tako,
Kada ant žemės ir žiema ir debesys ir slenkantys juodi
[šešėliai.

bos reikalui buvo prisidėjęs ir J. Jablonskis" (II 157). Mokslo Priemonių ir Knygų Tikrinimo Komisijai jis recenzuoja J. Balčikonio verstas 1925 m. išleistas "Brolių Grimmų pasakas" — šis vertimas "visais atžvilgiais tinka mokyklai" (II 347). Jablonskis pagiria Ch. Dickenso "Šykštuolio Skrudžo" 1922 m. išspausdintą vertimą: "Gerai padaryta! Tuo tarpu labai maža turim, rodos, tokių gerų, bent tokių rūpestingų vertimų" (II 310) — jis turiningas ir įdomus skaitytojams ir visuomenei. Nors daug ką prikiša 1920 m. išleistai A. Aleknos "Lietuvos istorijai", bet šį vadovėlį mokyklai teikia: "Vadovėlis, matyti, plačiai eina, parašytas suprantamai. Kito istorijos vadovėlio, geresnio už šitą, rodosi, neturime ligi šiol mokyklai" (II 240). Taip pat esančios girtinos, gyva, sklandžia kalba rašomos Pr. Mašioto knygelės ir kt.

Tačiau Jablonskis be kokio gailesčio barė apsileidėlius autorius ir vertėjus. Štai vienas žinomas lietuvių rašytojas ir poetas parašė niekam tikusią lietuvių gramatiką rusiškai. Jablonskis, ją sukritikavęs, savo recenziją 1924 m. "Švietimo Darbo" Nr. 10 baigia šiaip: "Iš viso šito vadovėlio juk aišku bus mokytojui, kad autorius nei apie kalbos dalyką nei apie jos mokymą nieko šiuo tarpu nenusimano" (II 326). Supeikęs kitą "gramatiką", jis pasisako gailįsis, kad "mūsų mokyklai jau ir tokie šlamštai skiriami' (II 309). Vieno verstinio romano recenziją Jablonskis taip baigia: "Nei giriu nei peikiu, kaip matote, kalbamojo rašinio: juo tik pasipiktinu... Mūsų visuomenei jis visai nereikalingas" (II 272). Bet bene pikčiausiai jis yra pasisakęs dėl vieno dar 1916 m. išspausdinto M. Liuterio katekizmo vertimo: "Mūsų "Kultūros sekciją", išleidusią šitą katekizmą, šaukiu visuomenės tieson: reikalauju, kad ji visuomenės pinigus, išleistus šitam katekizmui, tuojau sugrąžintų, kad to katekizmo mokslo reikalui nebepardavinėtų, kad ji kuo veikiausiai sunaikintų... To reikalauja — mūsų tautos, mūsų tautos įstaigos, lietuvio, kalbos mokytojo vardu!" (II 69).

Tiesiog stebėtis reikia J. Jablonskio erudicija, darbštumu ir atsidėjimu: jis sekė ne tik vienos sau artimos srities knygas, bet įvairių sričių. Jis gausiose savo recenzijose vertino religijos, kalbos ir literatūros, istorijos, geografijos, gamtos mokslų, higienos, net matematikos naujai pasirodančius leidinius ir rūpinosi visuomenei pranešti, ar jie jai ir jos mokyklai tinka, ar netinka. Savo sprendimą, ypač neigiamą, rūpinosi visur pagrįsti. Jis gynė mūsų kraštą nuo gaminamo menkos vertės šlamšto ir reikalavo, kad betkoks darbas būtų dirbamas rimtai. Ypačiai jam nepatiko skubos darbas, lengvapėdiškas žiūrėjimas į savo pareigas ir visuomenės reikalus. Todėl mums visiems reikėtų gerai įsidėti į galvą šiuos jo žodžius, taikytus Lietuvos Mokytojų Profesinės Sąjungos 1920 m. suvažiavime priimtai vienai rezoliucijai: "Dirbkime kiekvienas, ką liepia mums sąžinė, visuomenės gerovės dalykas, krašto reikalai, daugiausia reikalaukime patys iš savęs, dirbdami patys save kontroliuokime — ir mums nereikės, mokyklai gerinti, tų "griežtųjų priemonių, ligi pat streiko". Vienais gin̆čais, barniais ir tokiais reikalavimais, kokie tikrai paaiškėjo iš suvažiavimo pranešimų, — nieko nelaimėsime Lietuvos mokyklai. Kiti kaltinti ar vainoti yra lengviausias dalykas; kitus kaltiname dažnai ir ten, kur mes patys esame kalčiausi, kur patys nemokame ar nenorime mokamai darbo dirbti..." (II 208-209).

Mūsų kultūros istorijoj J. Jablonskio vardas amžinai pasiliks. Tačiau jį mes minėsime ne tik kaip kalbininką, kaip bendrinės rašomosios mūsų kalbos kūrėją ir tėvą, bet taip pat kaip Lietuvos mokytoją ir švietėją. Ir čia jo asmenybė yra lygiai didi, lygiai šviesi, lygiai patraukli. Ir man, 1927-1928 m. galėjusiam jo išminties girdėti, šio buvusio Mokytojo prisiminimas sunkiomis dienomis yra dvasinės paguodos ir suraminimo gaivi versmė.

TECHNIKA IR DVASIOS KULTŪRA

BRONIUS STOČKUS

Technikos ryšys su kultūros visuma arba su vadinamąja dvasios kultūra yra tik viena iš daugelio mūsų vadinamo technikos amžiaus didžiai susikomplikavusio gyvenimo problemų. Tačiau, daugiau pagalvojus, vargu ar bus pateisinama gyvenamąja epocha vadinti technikos amžiumi. Kodėl nevadinti jos, pavyzdžiui, mokslo amžiumi, valstybės amžiumi arba didelių žmonių masių koncentracijos amžiumi, kai šie istorijos faktoriai yra nemažiau svarbūs už techniką. Iš vienos pusės, techniką žmonija turėjo nuo pat savo gyvenimo aušros, iš antros pusės, ne viena tik technika pažengė ligi svaiginančios aukštumos — lygiai nuostabi yra mokslo, socialinio ir valstybės gyvenimo raida. Kadangi žmonių masės pirmenybę atiduoda regimiems daiktams ir ekonominėms gėrybėms, tai ir technika lieka labiausiai pastebėta ir įvertinta. Tokiu būdu ir mūsų gyvenamasis laikas gal ir per dažnai yra vadinamas technikos amžiumi. Tačiau technikos problema yra, ir šiandien ji iškyla aštriau negu bet kada anksčiau. Tai atsitiko iš baimės, kurią sukelia nauji išradimai.

Visiems žinoma Jean-Jacques Rousseau kritika, kuri stipriai supurtė visa civilizaciją, o ypač techniką. Bet kadangi technikos būtinybė yra tokia pat elementari ir pirminė, kaip ekonominės būtinybės, tai, žinoma, jokia kritika negalėjo sulaikyti technikos pažangos ir, atrodo, negalės, nors ta pažanga ir visai fatali būtų. Į visą klausimo kompleksą įsigilinus, pasirodo, kad prasmės turi ne klausimas *taip* ar *ne*, bet klausimas *kaip?* Negali būti šiandien klausimo apie technikos atmetimą arba kaip sulaikyti technikos pažangą, bet tik kaip tą pažangą pavaikti, kad ji geriausiai derintųsi su individualaus žmogaus ir bendruomenės gyvenimo visuma. Bet tai daugiau filosofijos, moralės ir religijos uždavinys.

I. TECHNIKOS SANTYKIAI SU KULTŪROS SRITIMIS

1. Technika ir tikslieji mokslai

Moderninės technikos pagrindas yra tikslieji gamtos mokslai, kurie ją remia dviem tiksliais metodais: matematika ir eksperimentu. Šis mokslinis pagrindas mūsų laikų techniką išskiria iš visų kitų technikos tipų, kokie buvo Kinijos, Mesopotamijos, Egipto, Graikijos, Romos, Inkų civilizacijose, ir jai vienai duoda tariamai neribotos pažangos galimybių.

Minėtosios, jau seniai sunykusios, civilizacijos turėjo techniką ne mokslu paremtą, tačiau pasiekusią aukšto laipsnio, net šių dienų akimis vertinant. Tuo įsitikinti užtenka pamatyti romėnų statytus Europoj išlikusius akveduktus, amfiteatrus, kelius, graikų šventyklas, egiptiečių piramides. Kinai mokėjo gaminti paraką, popierį, egiptiečiai šiek tiek pažinojo elektrą, maždaug visur buvo gaminami metalai. Tačiau šios civilizacijos liko lokalinės, izoliuotos, neišplėtė technikos, geografiškai jungiančios atskiras tautas, ir nesudarė politinės jungties, išskiriant gal romėnų civilizaciją. Gal todėl jos ir išnyko.

Mokslinė technika gali išaugti kiekviename krašte atskirai ir beveik nepriklausomai, jei tik čia atsiranda pakankamai žmonių, pasiryžtančių ir sugebančių ugdyti mokslinę kultūrą. Moksliniai technikos pagrindai, sudarą loginę sistemą, daug lengviau gali būti išlaikyti nuo sunykimo ir gali būti atkurti negu daugely žmonių išsklaidytas amato patyrimas. Iš čia galimas mūsų technikos visuotinumas erdvėje ir laike. Pasaulis šiandien yra sujungtas jeigu ne politiškai, tai kultūriškai tos pačios technikos dėka. Sunku įsivaizduoti, kad kas tautas vėl galėtų išskirti ir priversti viena kitą užmiršti, nebent tik kosminė katastrofa.

Kol kas neginčijamas faktas, kad kaip tik šito mūsų civilizacijos visuotinumo dėka tautos gali naudotis technika, visiškai nebūdamos prisidėję prie jos mokslinių pagrindų sukūrimo. Praėjusiame kare japonai parodė maždaug tokį pat karo technikos lygį kaip ir amerikiečiai. Jų universitetai turėjo kvalitatyviai tolygias atominių tyrinėjimų laboratorijas. Mūsų technika per palyginti neilgą laiko tarpą — užteks kelių dešimčių metų — gali praplisti visam Azijos kontinente. Kiek pavojaus sudarys vienos tik technikos išplitimas, be kultūros, parodys ateitis. Tiesa, negalima pasakyti, kad europiečių technika turi eiti kartu su europiečių kultūra. Juk negalima nepripažinti japonams tam tikro kultūros laipsnio. Tačiau europiečiai ir krikščionys turi intereso, kad jų technika Azijos tautų nebūtų panaudota prieš juos pačius.

Technika gali naudotis net primityvus žmogus. Žurnalistė J. P. Gosset aprašo, kaip vienam Peru aerodrome ji laukusi lėktuvo. Ten pat laukę lėktuvo ir senas apiplyšęs indėnas, kuris valgė bananus, imdamas iš savo krepšelio. Užkalbintas jis dar naiviai pasigyrė, rodydamas bananus: šitie pilni vitaminų. Tokių naivių technikos bei civilizacijos medžio vaisių valgytojų kiek tik nori yra ne tik Pietų Amerikos indėnų tarpe, bet ir europiečių kilmės žmonių, ypač visų kontinentų kolonistų tarpe. Toki užmiršta patį medį, nutolę nuo krašto, kur tas civilizacijos medis buvo išaugintas sunkiomis kelių generacijų

pastangomis bei vargu, lengvai nukariavę naujus didelio kontinento turtus dėka senosios civilizacijos. Tokie žmonės visada yra naivūs optimistai, ir jie godžiai naudojasi gyvenimo turtais, jų nebrangindami.

2. "Nenaudingų mokslų" reikšmė

Oswald Spengleris savo ir šiandien daug dėmesio vertame veikale "Untergang des Abendlandes" nurodo, kad žmonijos istorijoje susidaro atskiri kultūros ciklai arba periodai, kurių kiekvienas prasideda kultūros lėtų iškilimu, žydėjimu, perėjimu į civilizacijos laikotarpį ir pagaliau mirtimi. Taigi aukštos civilizacijos periodas, kurio pagrindinis elementas yra aukšta technika, yra lyg ir kultūros ruduo, po kurio, nors lėtai, ateina žiema ir mirtis. Spenglerio teigimai apie atskirų kultūros ciklų eigą ir gal pati tų ciklų idėja šiandieninėse diskusijose turi būti atmestini. Mums įdomiausias jo teigimas, kad civilizacija (t. y. kultūros realizacija gamtoj ir žmonių visuomenėj) gali tam tikrą, gal ilgą, laiką išgyventi, jau seniai negaivinama dvasios kultūros. Taigi ir technika gali išgyventi tam tikrą gan ilgą pereinamą laikotarpį ir tada, kada pačios kultūros jau bus mirusios. Žinomas mūsų amžiaus kritikas Jose Ortega y Gasset nenori su tuo sutikti. Jis sako, kad "technika savo esmės dalimi yra mokslas, o mokslas neišsilaikys, jeigu jis nedomina grynai kaip toks, o pats savimi jis negalės interesuoti, jeigu žmonės nustos žavėtis bendraisiais kultūros principais. Jeigu šis užsidegimas atvės, — kas yra kaip tik dabar — technika galės laikytis tik kurį laiką dėka ją sukūrusio kultūrinio inercijos impulso". (Rebellion de las masas p. 79, Madrid 1948). Nors ir nedarydami šito galutinio sprendimo, matysime, kad *entuziazmo kultūrai nėra tenai, kur techniką palaiko ir stumia pirmyn ne mokslo pamėgimas, bet nauda arba galybė, kurios iš* technikos laukiama.

Ar šiandieninės aplinkybės civilizuotuose kraštuose visai tikrai garantuoja pačiai technikai pažangą ar bent išsilaikymą? Atsakymas, kad, kol bus dolerių, tol egzistuos mokslas ir technika, yra per skubus ir paviršutiniškas. Tiesa, kai visos kitos aplinkybės yra palankios, tai dar reikalinga ši paskutinė pinigo sąlyga. Techniškoji mūsų civilizacija, galima sakyti, užaugo kartu su kapitalizmu, todėl technika ir kapitalas negalės atsiskirti ir toliau. Bet ar tai jau viskas? Vieno vienintelio technikinio proceso susekimas ir geriausiose aplinkybėse, ir su geriausiomis galvomis dirbant, gali pareikalauti eilės metų laiko. Tikslieji gamtos mokslai, be kurių technika nebūtų sukurta ir nežengtų pirmyn, išsivystė per palyginti neilgą laikotarpį ir buvo sukurti tokiame mažame geografiniame plote, kuris yra Vakarų Europa. Juk visą matematiką, fiziką ir chemiją sukūrė prancūzai, anglai, vokiečiai, italai. Tas faktas kaip tik ir rodo, kokių ypatingų sąlygų reikalinga mokslui klestėti, jeigu šis mažytis žemės kampelis tik vienas tepajėgė jį kurti. Matematikas ir kartu sintetiškai protaujantis analitikas pasirodė rečiausiai atrandama žmonių rūšis, rečiausiai žemėje sutinkamas talentas. Poetų, moralistų, karo vadų netrūko nė vienam amžiui, nė vienoj tautoj, tuo tarp Galilėjus, Newtonas, Leibnitzas, d'Alembert, Lagrange, Faraday, Robert Mayer buvo lengvai suskaitomi, nepasikartojąs talentai. Juos į *kūrybą stūmė nepasikartojąs mokslinis entuziazmas, kurio negali sukelti joks naudos siekimas.* Kaip lengvai gali šitų išvidinių mokslui sąlygų trūkti, taip lengvai gali bendroji kultūrinė linkmė nuteikti mokslui nepalankiai ir jo pažangą stabdyti. Pavyzdžiui, Vokietijoj naciu valdymo laiku, kai mokslas bei mokymas pasuko aiškiai utilitarine linkme, teoretinė arba matematinė fizika, kaip mokymo šaka aukštesnėse mokyklose ir net kaip mokslas, buvo beveik oficialiai atmesta, nors bendrai mokslo pažangai ji reiškia gal tiek pat, kaip ir eksperimentinė fizika. Tuo tarpu Amerikoje ši mokslo šaka buvo rūpinamasi pakelti. Iš to fakto galima spręsti, kaip atsargiems reikia būti su visokiais pasmerkimais, nuteisimais ir apibendrinančiomis išvadomis. Palankesnė mokslui atmosfera yra laisvė (nors ji leidžia tarpti ir technika besinaudojančiam primityvizmui) negu įkinkymas į totalistinės valstybės vežima.

Jeigu susidomėjimas mokslu yra pirmoji sąlyga technikos pažangai ir net išsilaikymui, tai kaip tik atrodytų, kad ši sąlyga šiandien yra geriau išpildyta, negu bent kada anksčiau. Nei viena kultūros sritis, nei mokslas šiandien neranda tiek dėmesio, kaip grynieji ir ypač pritaikomieji gamtos mokslai. Meno ir religijos, sociologijos ir filosofijos knygų kartu paėmus tikriausiai nuperkama mažiau negu vienų tik technikos ir gamtos mokslų. Po šio karo Vokietijos knygų leidyklos pirmiausia pasirūpino išleisti fizikos, chemijos, elektrotechnikos ir mašinų statybos *populiarias ir mokslines knygas. Technikos* mokslų studentų skaičius taip pat gal labiausiai išaugo.

Tačiau neužmirškime, kad čia turime reikalo kaip tik su praktiniais mokslais, kurių pasirinkime labai žymia dalimi nulemia naudos siekimas, ne mokslinis idealizmas. Labai išaugęs studentų skaičius Amerikos aukštesnėse mokyklose, kaip sako vienas jų, yra ne kas kita, kaip ieškojimas "better living". Manau, būtų klaidingą kategoriškai teigti, kad grynai utilitaristinis mokslo interesas nepajėgtų išlaikyti ar net pastumti pirmyn mokslo ir technikos, tačiau galutinėj sąskaitoj naudos jis tikrai neatneš. Tuo tarpu bendrajame kultūros lauke nemažesnės vertės turi vadinamieji dvasiniai mokslai: filosofija, istorija, sociologija, kurie utilitaristiniu požiūriu mažiausiai pasiteisina.

3. Ekonominiai ir socialiniai veiksniai

Technika negali būti kuriama ir negali laikytis nuo bendrosios kultūros izoliuotai, nes ją apsprendžia ekonominės bei socialinės aplinkybės, moralinė atmosfera ir bendrosios vedamosios kultūros idėjos, kurios yra dalis gyvenamojo lai-

ko pasaulėžiūros bei filosofijos. Ryšys tarp ekonomikos ir technikos yra ryškiausiai regimas. Neperdedant galima sakyti, kad kapitalizmas, kaip mūsų laikų ekonominė sistema, sukūrė techniką, o naujoji technika sukūrė kapitalizmą: vienas be kito nebūtų galėję atsirasti ir šiandien negalėtų laikytis. Gamtos turtų naudojimas galimas tik technikos dėka, o technika galima tik tų turtų sukrovimo dėka. Vistiek keno rankose jie bus, bet turtų sutelkimas yra būtinas išsilaikyti šiandieniniam technikos ir gamybos laipsniui.

O vis dėlto būkim atsargūs su savo tikėjimu į neišardomą ryšį tarp technikos ir kapitalo, į technikos ir kapitalizmo geradarybę. Pasaulio istorijos vyksmą nulemia ne vien reformatoriai ar sistemų kūrėjai. Technikos kūrėjas, turėdamas sau galingą ištikimą sąjungininką kapitalą, tepasižiūri į pavojų ir iš kitos pusės: minia, kuri šiandien taip stebisi jo mašinomis ir garbina jų geradarybę, rytoj įsiutusi gali jas sudaužyti, kaip ji jas daužė revoliucijų metu. Štai kur pavojus technikai, kuri tariasi esanti tikroji, visuotinė ir amžina, nes paremta mokslu. Jai niūkso pavojus nuo staigių barbarizmo ir primityvizmo atbudimų, kurie ramiai sau ilsisi apkloti storu civilizacijos sluogsniu. Tat per miniją technika susiduria su viena sunkiausių — socialine — problemų ir kartu pajunta savo didžiausią priklausomybę nuo bendrojo istorinio kultūros vyksmo. Masė šiandien yra didžioji istorinė jėga, kuri, kartą įjundinta, turi didelį judėjimo impulsą, sunkiai duodasi organizuojama, apvaldoma ir seka savo pagrindinius vidaus impulsus. Atrodo, kad masės dinamika įgis vis daugiau reikšmės, gyventojų skaičiui augant. Tada ir socialinis nesaugumas, o kartu ir technikos netikrumas turėtų padidėti, žinoma, jeigu nebus kokio savaimingo reguliatoriaus. Technika negali pasitikėti pagarba, kurią masės rodo jos vaisiams. Rusų revoliucijos faktai rodo, kad minia gali sunaikinti net duoną ir priversti milijonus savo ištikimųjų badauti.

4. Filosofija ir pasaulėžiūra

Mūsų amžiaus ūkinė santvarka darosi vis priklausomesnė nuo socialinių ir politinių reiškinių. Juos gi žymia dalimi apsprendžia laiko, socialinės ir politinės idėjos. Technika, būdama nesuardomam junginy su ūkiu, netiesiogiai priklauso nuo tų idėjų. Tačiau, nemažesnės reikšmės turi ir bendrosios laiko kultūrinės idėjos, kurios nustato žmogaus gyvenimo ir kūrybos tikslus ir jo santykius su įvairiomis kultūros vertybėmis. Aišku, kad budizmas, pagal kurį aukščiausias žmogaus siekimas yra nirvana arba įsiliejimas į nieką, o kelias į ją — meditacija ligi visiško neveiklumo, negalėjo leisti susikurti jokiai aukštesnei technikos formai Indijoj. Romėnų kultūros vienu pagrindinių tikslų buvo valstybė, ir čia jų technika pasireiškė monumentaliais pastatais. Moderniniais laikais technikos vieta kultūros visumoj buvo taip pat įvairiai nustatoma. Pastarasis šimtas metų, sukūręs šiandieninę techniką ant gamtos mokslų pagrindų, sukėlė neribotą pasitikėjimą jąja.

Tas pasitikėjimas kilo iš pačių mokslinių technikos pagrindų: juk 19 amžiaus pabaigoje manyta, kad moderninė fizika ir chemija pradės visai naują žmonijos gyvenimo erą. Pati filosofija, kiek jai buvo palikta vietos, perėmė gamtos mokslų metodus ir sąvokas. Tai vadinamasis scientizmas, filosofijos ir viso gyvenimo "sumokslinimas". Šiai linkmei būdingas naivus galvojimas neribota ir tiesia pažanga visose gyvenimo srityse: moksle, ūky, papročiuose, politikoj. Kartu būdingas naivus optimizmas, tikėjimas esamos gamtinės tvarkos gerumu. Atrodo, kad Amerikoj vyraująs naivus optimizmas ir tikėjimas neribota pažanga eina viena dalimi iš šito 19 a. juos pasiekusio mokslo antplūdžio, kurio nepakitusi spalva pasiliko iki dabar. Antra dalimi jis kyla iš kolonizuojamo krašto sėkmingo gamtos resursų naudojimo ir niekeno netrukdomai augančios gerovės laipsnio. Šito optimizmo pagrinde yra technika, ypatingai plačiosioms tautos masėms, kurioms neprieinama socialinių mokslų naujausios srovės ar jų susikryžiavimas, bet priešingai, — regimi mokslo vaisiai. Gana būdingas ir mūsų tautiečio emigranto pasigyrimas Amerikos civilizacijos gėrybėmis, išdidžiai manant, kad jų tik tenai besama. Istorinių sąryšių suvokimas tenai juk yra daug silpsnesnis negu Europoje, kur geriau žinoma, kaip visa kas atsirado ir kiek prakaito buvo padėta. Europoj naivų progresizmą pakirto tolesnis idėjų formavimasis filosofijoj ir patirti smūgiai, ypač socialiniame ir politiniame gyvenime, kurie privertė viską iš naujo permąstyti, o Amerikoje viskas buvo tik nežymiai sukrėsta.

Kai Rusijoj kuriamo bolševizmo vadai pradžioj aiškiai deklaravo reikalą rusams sekti amerikiečiais, jie čia turėjo galvoj ne tik išskirtinai aukštą technikinės civilizacijos ir ūkinės gamybos laipsnį, bet ir tą ypatingą ryšį, kurį ten turi technika su kultūros visuma. Būtent, rusus žavėjo amerikiečiuose būdingas technikos primatas, ir technika paremtas tikėjimas į neribotą materialinio gyvenimo pažangą.

Istorinis materializmas, kuris yra marksizmo arba bolševizmo ideologinis pagrindas, teigia, kad materialinio gyvenimo arba ekonominės aplinkybės yra vienintelis kultūros veiksnys. Technika yra ne kas kita, kaip biologinio instinkto pratęsimas ir išsivystymas. Technika turi artimiausią syšį su ekonomika ir, pagal marksistus, yra pati svarbiausia kultūros sritis. Visa kita, kaip menas, yra tik priedas: panem et circenses. Tikėjimas į žemės rojų turi intymiausią ryšį su ekonomika ir, pagal marksistus privalo atstoti tikėjimą į Dievą ir tapti masėms žaviu, lyg religinio pobūdžio mitu. Tas žemės rojus kaip tik būsiąs sukurtas technikos ir mokslo pagalba. Žemės rojaus mitas, kuris labai greitai nubluko žiaurioj bolševikinėj tikrovėj, šiandien atrodo užmirštas ir jau nebėra bolševizmo ideologijos sudedamąja dalim. Tačiau šis mitas gali būti gretinamas su jam gimininga *progreso* są-

voka, lygiai kaip garsios, dažnai minimos, soclenktynės turi atstoti individualią ekonominę rivalizaciją. Nepaisant to, kad bolševizmas sau pavyzdžiu statė vienos galingiausios individualistinio liberalizmo šalies ekonomiką ir techniką, jis išlaikė sau būdingiausią kolektyvizmo žymę. Ir technika bei visa kultūra buvo padaryta kolektyvo, t. y. valstybės, įrankiu, kuris dabartinėj bolševizmo fazėj yra ekspansijos ir dominavimo įrankis.

5. Technika — visų tarnaitė

Reikėtų, nors trumpai, paliesti klausimą, kokią vietą mes turėtume skirti technikai kultūros visumoj. Lygiai svarbu būtų nustatyti technikos reikšmę, realias galimybes ir jų ribas. Krikščioniškoj pasaulėžiūroj, pagal žmogaus gyvenimo uždavinių koordinaciją, ir technika gauna savo vietą kultūros lauke. Jau savo esmėj technika yra tik priemonė, tarnaujanti, žinoma, ne tik fizinės, bet ir dvasinės prigimties tikslams. Technika tarnauja lygiai maistui parūpinti, kaip ir mokslui arba menui kurti ir perduoti. Bet ji nėra nei veikimo tikslas, nei žmogaus veikimo derintojas. Ir socialiniame gyvenimo technika negali valdyti, o tik tarnauti. Amerikoj, ypač anksčiau, siūloma technokratija, kur valstybės valdžią sudarytų planingai sutelktas įvairių sričių specialistų technikų kadras, vargiai ar turi pagrindo, nes technikos specialistas negalės apimti visų gyvenimo sričių. Sugebėjimas derinti reikalauja didesnio gyvenimo visumos supratimo, negu duoda techninės specialybės, o vyriausios vadovybės valstybėj uždavinys yra derinimas.

Taip pat įdomus būtų ir klausimas, ar gamtos mokslų galimybės tikrai yra neribotos. Abejoju, ar daugelis drįstų į tai atsakyti teigiamai. Dar daugiau skeptikų atsiras, kalbant apie tų mokslų praktinį realizmą, ypač socialiniame gyvenime. Šių laikų ekonominės ir socialinės krizės kyla dėl hiperprodukcijos, blogo paskirstymo ar dar kitų ne techninių veiksnių, daug sunkiau sukontroliuojamų negu mūsų mašinos. O šios krizės yra tikra žemės rojaus mito priešingybė. Technika negali pakeisti žmogaus dvasios, ypač jo charakterio ir moralės, kas yra socialinio gyvenimo ir socialinės gerovės pagrindas.

II. PEDAGOGINĖS PROBLEMOS TECHNIKOS AMŽIUJE

1. Realistinis žmogus

Technikos amžiaus kūrinys yra vadinamojo "realistinio žmogaus" tipas, kuris, pagal mūsų laikotarpyje čia stipriau, čia silpniau vyraujančias tendencijas, virto kaip ir privaloma kultūros bei mokyklinio lavinimo forma.

Kaip yra suprantamas šiandien žmogaus realisto tipas? Tai visų pirma žmogus, daugiau ar mažiau apsisprendęs pagal Auguste Comte pozityvinės filosofijos principus: tiek pažinime, tiek praktiniame gyvenime turi vertės tik tai, kas matuojama, sveriama, regima. Technikas, daugiausia turėdamas reikalų su gamtos reiškiniais, įpranta tik juos ir tematyti, o negamtiniams faktams nuovoka atbunka. Retas technikas yra bent vidutinis fizikas, nes jis tenkinasi praktinėmis fizikos išvadomis arba laboratorijose sudarytomis tabelėmis. Todėl net ir gamtos pažinimas jame gali būti visai paviršutiniškas. Jame yra įprastas utilitarizmo bruožas: žiūrėti į viską tik praktiniu žvilgsniu. Lietuvoj, ypač technikos, studentai mėgdavo studijuojančius literatūrą, istoriją ar filosofiją pravardžiuoti "mistikais". Šis paniekos vardas buvo taikomas dėl dviejų dvasios mokslų žymių: 1. vertinimas apozityvinio pažinimo, o literatūroj fantazijos, jausmo ir 2. antiutilitaristinio mokslų vertinimo. Tokia technikų galvosena esti išplitusi didesniam ar mažesniam visuomenės sluogsny ir tik ligi tam tikro laipsnio infiltruojasi į bendrą laiko nuotaiką. Amerikoje tai pastebima daug labiau, negu Lietuvoj buvo arba net negu Vokietijoje.

2. Specializacija

Antrą mūsų amžiui būdingą problemą iškelia specializacija. Mokslui augant, apimant vis naujas sritis ir įeinant vis giliau į gamtos paslaptis, specializacija pasidarė būtina. Čia svarbu atminti, kad specializacijos reikalauja ne pats mokslas, bet žmogus, kuris mokslą pasisavina ir kuria. Mokslas, atvirkščiai, yra vieningas, ir tai, kas praktiškai yra skaidoma į atskiras mokslo šakas, yra daugeliu siūlų tarp savęs sukabinta. Bet ribotas žmogaus pajėgumas verčia specializuotis. Tai yra mokslo jėga, bet kartu ir silpnybė. Nuo jos gal daugiau nukenčia pats žmogus negu mokslas objektyviai. Kultūrinis vyksmas, būdamas sudėtas iš individualinių pastangų ir atskirų žmonių planuojamas, taip pat pajunta specializaciją, kaip apribojantį arba net stabdantį veiksnį.

Gamtos mokslai specializavosi palyginti gana neseniai. Galilėjus, Newtonas, Huyghensas nors buvo daugiausia fizikai, bet nebuvo specialistai šiandienine prasme. XIX amžius dar labai vertino enciklopedizmą, nors fizika, chemija, biologija (nekalbant apie filosofiją, teologiją, mediciną, kurios laikomos atskirais mokslais bent nuo vidurinių amžių) buvo kultyvuojama kaip atskiri mokslai. Mokslo specializacija nėra baigta ir šiandien, ir ji vyks toliau kartu su mokslo augimu. Šiandien renkantis studijoms kurį mokslą, reikia dar akcentuoti kurią jo kryptį arba sritį, pav., fizikas gali daugiau studijuoti teoretinę fiziką arba eksperimentinę fiziką su visai siaura pritaikymo sritimi. Dar mažesnėmis sritimis skaldomas teoretinių ir pritaikomųjų gamtos mokslų tyrinėjimo darbas fizikos, chemijos ir technikos laboratorijose. Mums sunku įsivaizduoti, kaip žmogus gali praleisti eilę metų tyrinėdamas polisacharidus arba amino rūkštis, skaičiuodamas neutronų greitį ir sulėtinimą arba (kaip vienas Stuttgarto profesorius) tyrinėdamas magnetines geležies lydinių savybes.

Blogiau, kad ši neišvengiama praktinė specializacija yra visai priešinga tai, vyravusiai encik-

lopedizmo laikotarpy, specializacijai: tai užkietėjęs užsidarymas savo siauroj specialybėj. Daugumas pasitenkina abejingumu ir nesidomi visu tuo, kas netelpa mažame jo darbo rate. Ir nereikia užmiršti, kad tas ratas dažnai apima tik dalį fizikos arba chemijos, arba kurios nors kitos šakos.

Juo labiau, kad šiandien gamtos ir technikos mokslų tyrinėjimas labai mechanizuotas: yra iš anksčiau tiksliai išdirbti metodai, kuriuos panaudoti po kurį laiką trukusio apmokymo sugebės ir nelabai jau gudri galva. Tokia ne perdaug gudri galva galės savo siauroj srity atlikti ir gana svarbių uždavinių, padaryti net naujų aptikimų ir pagarsėti kai kuriais atradimais arba, kitaip sakant, mokslui rimtai pasitarnauti. Šiandien ir čia labai daug ką nulemi gera organizacija ir darbo paskirstymas. Žymią mokslo tarnų dalį sudaro menki talentai arba vidutiniai gabumai. Dalis darbo atliekama mokslo amatininkų. Taip yra teoretiniuose gamtos moksluose, taip yra ir pritaikomuosiuose arba technikoje. Arba vėl, nevienas profesorius ar laboratorijos direktorius gerai moka panaudoti anoniminį tokių antraeilių pajėgų darbą, kraudamas kapitalą, kuris jam nepriklauso. Tai patvirtina, kad mokslo specializacija jo darbą žymia dalimi mechanizavo ir žymią jo dalį perdavė į mokslo amatininkų rankas.

3. Specializacijos pavojai

Tiesioginiu būdu mokslui tai nėra nenaudinga. Kitaip tai atrodo, pažiūrėjus iš subjektyviosios pusės. Mokslo specialistas, amatininkas, pažįstąs tik labai siaurą mokslo sritį, mažą gamtos dalelę ir nepalaikąs ryšio su visa gamtine ir dvasine tikrove, yra labai ribotas žmogus. Mokslas ir technika yra reikalingi tam tikro derinimo su kultūrinio gyvenimo visuma, o ją gali teikti tik mokslo kūrėjas arba technikas, kuris pats nėra to ryšio nutraukęs. Blogiausia, kad siauras mokslo ar technikos specialistas to trūkumo nejaučia. Kaip izoliuota technika pilna pasitikėjimo ir naiviai optimistiška, taip *izoliuotas siauras specialistas yra linkęs pervertinti savo ir savo mokslo srities laimėjimus* ir didelį pasitikėjimą pačiu savimi perkelia net į kitas sritis. Toks technikas gali su didžiausiu pasitikėjimu savo autoritetu diskutuoti politikos, meno, filosofijos, religijos klausimais, sukeldamas dulkių sūkurius, kurie aptemdo akis ir apkartina širdis. Tokių pavyzdžių būta nemaža mokslo istorijoj ir šiandieniniam gyvenime. Anatomijos profesorius gali būti geras savo specialybėj, bet silpnas autoritetas bendrų pasaulėžiūros klausimų diskusijose. Nors ir gilus siauros specialybės žinojimas, be ryšio su mokslo visuma ir be žinojimo sintezės, neduoda žmogui platesnės kultūrinės orientacijos daugiau negu bet kuris amatas.

Pačių specialių mokslų interesas yra nesitenkinti siauromis giliomis analizėmis, bet kartais nuo karto peržvelgti gausią medžiagą sintetiškai. Tik mokslo sintezė jį paverčia bendru visiems žmonėms pažinimo lobiu, tik sintezė duoda kryptį ir pagrindą sėkmingiems tyrinėjimams ir pažangai, nekalbant jau apie tai, kad visuotinio kultūros veiksmo platintojai, aišku, gali būti tik sintetikai ir platesnio žinojimo žmonės.

Iš to reikia padaryti praktinę išvadą, kad apsiriboti specialybės studijomis neužtenka. Tai yra nenaudinga pačiam specialiam mokslui, kuris, taip izoliavus, uždaro žmogų mechanizuotame eksperimentavime ir atima sintezės galią, be kurios jis negali būti kultūrininkas. Tai yra kenksminga pačiam žmogui, nes kiekvienas, nors giliausias specialistas, yra linkęs būti kartu žmogumi, o kiekvienas didesnio intelekto žmogus, daugiau ar mažiau, siekia sintetinio žinojimo, siekia išeiti iš siauros laboratorijos į pažinimo aukštumas, į kurias išveda tik ryšys su visuma, su pilnybe. Praktiškai imant, specialių arba technikos mokslų žinovas turėtų palaikyti ryšį iš vienos pusės su visa sau artimiausių mokslų šaka, o iš kitos pusės su humanistinio mokslo šakomis.

Pagrindinės studijos aukštojoj mokykloj yra perdaug intensyvios, kad galima būtų daug domėtis kuo kitu. Tam tinkamiausias laikas yra prieš ir po universitetinių studijų. Netikslu, kad aukštesnioji mokykla būtų kartu speciali. Bendresnė komercinė ar techninė specialybė gali ir vėliau būti įgyta, jau suaugusio, per palyginti neilgą laiką, kurį aukštesnioji mokykla sugaišta, skriausdama bendrą humanistinį lavinimą ir tuo atimdama jaunimui nepasikartojančią progą jį pamėgti. Antra vertus, pagal taisyklę, akademinio išsilavinimo bei akademinių profesijų žmonės negali nutraukti ryšių su mokslu, kai jau baigia savo pagrindines studijas aukštojoje mokykloje. Tad šis laikotarpis, kuris nereikalauja tokio intensyvaus darbo, šalia specialybės palaikymo gali būti daug daugiau pašvenčiamas bendrajai asmens kultūrai.

4. Sintezė — didžiųjų mokslininkų siekimas

Renesanso žmogaus idealas buvo universalumas — visų žinojimo galių išvystymas apskritai ir pažinimo universalumas specialiai. Renesanso universalumo pavyzdys — Leonardo da Vinci. Universalumo buvo siekiama ir toliau per 17, 18, 19 amžius. Praktikoje, žinoma, nusverdavo viena dviejų mokslo sričių: racionalinė filosofija (Ispanijoj Suarez, Vokietijoj Leibnitzas, Prancūzijoj Descartes arba eksperimentiniai gamtos mokslai (Galilėjus, Newtonas, Huyghensas). Prancūzų d'Alembert ir Diderot Enciklopedija (1752-72) buvo ne tik mokslų ir menų santraukos bandymas objektyvine prasme, bet ir universalistinio siekimo išreiškimas subjektyvine prasme. Gamtos bei technikos mokslų išaugimas naujaisiais laikais (pradedant nuo antros 19 amž. pusės) humanizmo idealą visai aptemdė — jo vietą užėmė vienašališkas susižavėjimas specialių mokslų laimėjimais ir vienašališkas specialybės kultyvavimas, ypatingai egzaktiniuose moksluose (matematikoj, fizikoj, chemijoj). Tačiau *ryšys su pažinimo sinteze bei filosofija nebuvo nutrauktas niekada.* Čia pirmiausia pasireiškė

biologai dėl ypatingo filosofinių jų mokslo implikacijų, o paskui ir fizikai. Alberto Einsteino teorija yra žymiausias naujos sintezės bandymas, kuris buvo ruošiamas ant filosofinių pagrindų (Kant) ir kuris iš kitos pusės veda prie naujų filosofinių išvadų. Kaip sintetikai bei filosofai tarp specialiųjų mokslų atstovų minėti ir Max Planck, H. Heisenberg, Paul Langevin, Arthur Eddington, James Jeans ir kiti

Tad specialieji mokslai, kurie sudaro technikai pagrindą, nuo sintezės nėra visai atitrūkę, nes aktyvių arba kuriamųjų sintezės bandymų imasi daugumas didžiųjų mokslininkų. O sintetinis, t. y. apibendrintas ir sutrauktas, pažinimas šiandien turi pakeisti visų mokslų ir menų žinojimą, kuris buvo renesanso ir enciklopedistų laikais. Tad reikia kompromiso tarp pažinimo alkio, kuris artimas kiekvieno laikotarpio žmogui ir kuris stumia į universalumą, ir taip gyvenimo bei mokslo praktikos reikalavimų, darančių specializaciją būtiną. Toks kompromisas darosi galimas, jungiant specialybę su apibendrintu ir sintetiniu kitų mokslų pažinimu. Tuo būdu ir technika subjektyviai tapo įjungta į mokslų visumą techniko prote, o per jį objektyviai įjungta ir į kultūros visumą. Gerai sako Ortega y Gasset: "Norint būti technikais, neužtenka būti technikais. Tuo laiku, kai jie užimti savo specialiais uždaviniais, istorija ištrauks jiems iš po kojų žemę. Reikia budėti ir išeiti iš savo rato: apžvelgti gyvenimo vaizdą, kuris visada yra visuotinis" (Meditacion de la tecnica, p. 37).

KALĖDŲ DOVANOS

BERN. BRAZDŽIONIS

Tau Kalėdoms dovanų, žmona brangioji,
Ieškau aš parvežt Paryžiuje visam,
Ko nespėji, ko nelauki, nesvajoji,
Kas tau šviestų šios tremties kely tamsiam.

Tau čia tūkstančiai žiedų, kad puoštum pirštus,
Bet jie vieno mūsų žiedo neverti,
Tau čia brangūs brilijantai, kad užmirštum,
Kaip anie žiedai lelijų dar balti

Žydi tartum sutuoktuvių pirmą dieną...
O, aš ją kaip vakar vakarą menu...
Tau čia šilkas, kailiai lapių ir hijienų
Ir panterų — pilnos gatvės, avenue...

O tu man graži be kailių ir be šilko —
Ne puošni madų lėlė ir nė žvėris,
Tavo sieloj visas mano džiaugsmas tilpo:
Mylima, sesuo, žmona ir moteris.

Tau servizai čia ploniausio porcelano,
O, jis dūžta, apgaulingas ir trapus!
Tau languos kristalo taurės, bet jos mena
Tik iliuzijas, šukes, tiktai kapus...

Gal tau didelę ir brangią akį žiedui
Su penkiolika brangiųjų akmenų,
Tartum metų tiek su sningančiom Kalėdom,
Ir dienų — didžiausių Dievo dovanų?..

Tau Kalėdoms dovanų salionai siūlo
Tartum pasakų princesei batukus,
Išrašytus aukso ir sidabro siūlais,
Bet kaip eisi tu su jais tremties takus?..

Kaip šilkuos regėsi tėviškę iš tolo,
Kur rubinai — kraujas, mirtys ir kančia?..
. . . . . .
Tau muziejuj iš viduramžių mišiolo
Mintimis pavogsiu nuo minios slapčia

Vieną Kristaus Užgimimo žvaigždę šviesią,
Vieną spindulį šventos šeimos namų,
Vieną viltį eit per visą žemę dviese
Atspindžiuos dangaus padangčių tolimų...

Paryžius, 1948 m. gruodis.

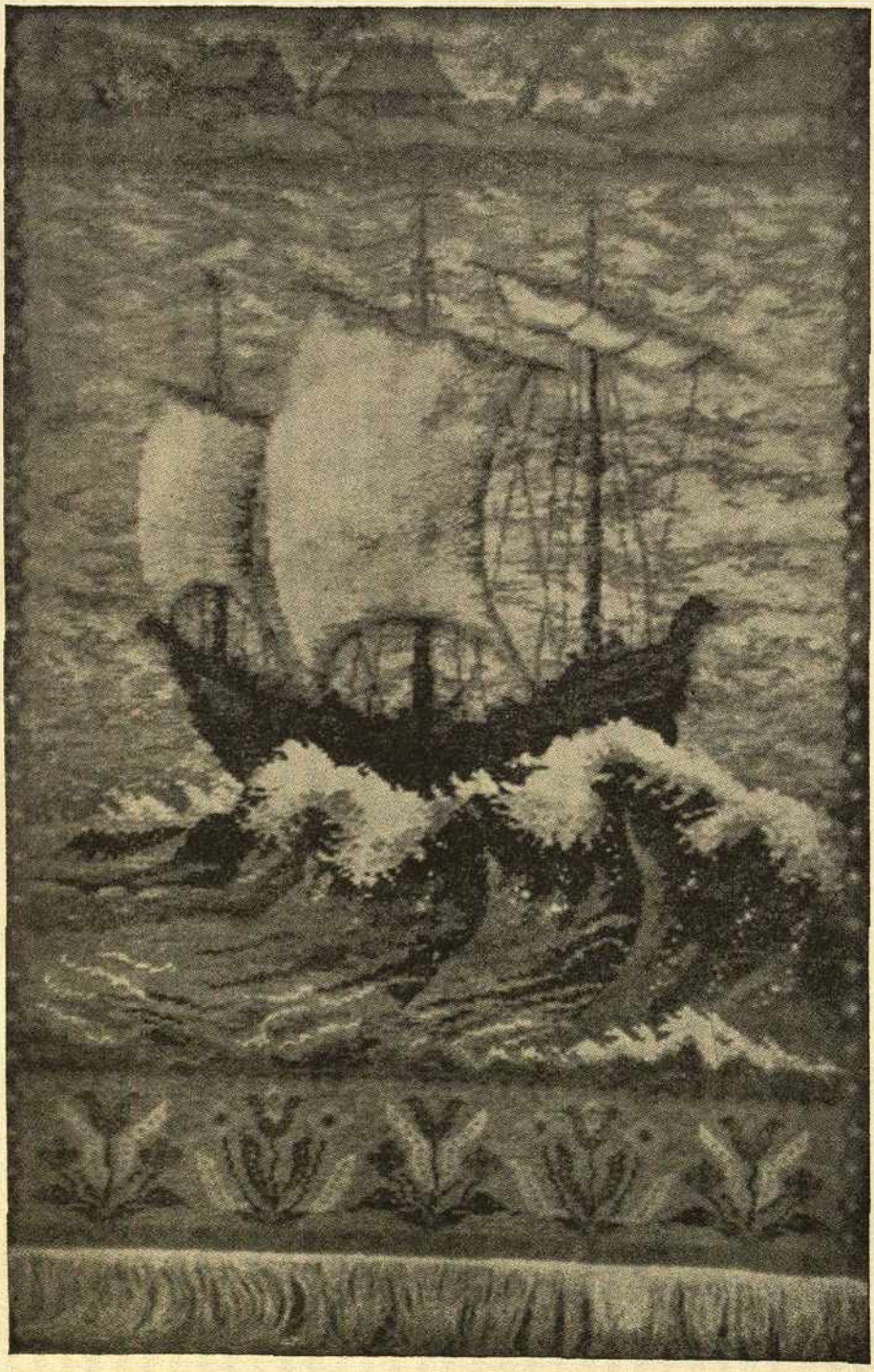

A. TAMOŠAITIENĖ

KILIMAS

IŠDAVIMAS

ALOYZAS BARONAS

Nubanguoja daug dienų, kaip drabužių kloščių. Jos keičia žmogų ir galvoseną, ir ko aš kada nenorėjau matyti, šiandien ieškau, kaip nepapratai reikalingo ir būtino daikto. Primeta laikas dienų, kaip lentų ar plytų, didelius tarpus, ir šauki ir tiesi rankas — ir nebegali pasiekti praeities. Laikrodžiai skaičiuoja šimtąsias sekundės, gi seniau jie buvo smėlio arba visai jų nebuvo, bet laikas ėjo vienodai, ir žmogus ieškojo, ir kankinosi, ir niekada negalėjo užmiršti, kad buvo vaikas. Po daug rūpesčio ir sielvarto dienų, po norėjimo ir nenorėjimo gyventi, po laikymosi nepaprastai stipriai įsikabinus į tą gyvenimą, kad išliktum gyvas, atėjo tyluma. Kaip lyguma išsitiesė ji prieš akis; joje mes, kuriuos išvarė iš namų, sustojom apsvarstyti viso, kas buvo praėję ir kas galėjo ateiti. Mes sėdėjome buvusio priešo žemėje vadinamose pabėgėlių stovyklose ir bandėme atkartoti tai, ką turėjome namie. Kūrėme uždaruose kiemuose savo gyvenimą, ir ilgesys skambėjo dainoj, žiūrėjo iš knygų, ir ilgesys šoko scenoj ir aidėjo kiekvienuos žingsniuos. Jis veržėsi, kaip vanduo per blogas užtvankas, ir jo nebuvo kur padėti, ir jis virto liga. Ir šitam laiko ir ilgesio įsisiūbavime ieškojom darbo ir dirbom, ką sugebėjom. Norėjosi gyventi ir būti kuo nors.

Aš niekada nemėgau policijos. Nežinau kodėl, aš jai jaučiau neapykantą, nors niekada neturėjau su ja jokių reikalų. Man kvailai rodėsi, kad ji yra prievartos botagas, gi aš niekada netikėjau, kad blogį galima išvaryti. Bet reikėjo kas nors veikti ir kur nors tarnauti, kad išsimuštum iš betikslio žmogaus gyvenimo ir nuolatinio galvojimo apie buvusias ir ateisiančias dienas. Ir aš, savo paties nelabai tiksliam nusistatymui paneigti, nuėjau tarnauti į policiją. Aš stovėjau prie vartų su senu šautuvu ir saugojau stovyklą, pats nežinau nuo ko. Pro mane kasdien ėjo žmonės, kaip seniau skaičiai, kai dirbau buhalterijoj. Ir tikrai, kaip skaičiai, nes jie manęs nematydavo, kadangi jie turėjo savo rūpesčius ir savo tą pati begalinį laukimą.

Po poros mėnesių man ir tai pradėjo įgristi. Aš nebežinojau, kaip atsikratyti tuo prakeiktu vienodumu, ir būčiau po kelių dienų iš policijos išstojęs, bandydamas lįsti kitur, jei nebūtų manęs perkėlę budėti į ligonine. Nežinau, kam buvo tas postas, bet stovėjom prie durų dieną ir naktį ir nuobodžiavom. Dienomis bardavomės su žmonėmis, norinčiais įeiti į ligoninę nelankomom valandom, o naktimis snausdavau prieangyje ant stalo. Sunkus vaistų kvapas kartais dusino, kartais migdė. Ir šiam darbo vietos pakeitime aš nutariau palaukti. Ir ko man nelaukti, jei už tai gaudavau rūkalų priedą ir laimę rūpintis į tarnybą nepasivėlinti arba joj laukti, kol ateis pamaina. Vis tai būdavo užsiėmimas, išstumiąs klausimą, kas bus toliau.

Vieną dieną mane pastatė prie durų palatos, kurioje gulėjo ligonis, padėjęs pabėgti žmogui, kurį buvo norima suimti. Sužeistasis nieko apie tai nepasakodavo, ir tai labai jaudino žmones, kurie šitam laukime kasdieną smulkėjo ir žaidė, kaip vaikai uždaryti kieme, nereikalingom smulkmenom ir daiktais. Nervingumas augo ir rėžėsi į žmonių būdą.

Po kiek laiko sužeistasis pradėjo jaustis geriau, ir sveikata grįžo atgal, kaip žmogus į savo įprastą vietą, palengva ir nesidairydamas. Vieną mieguistą vakarą aš jį pasodinau prie palatos durų stovinčioj kėdėj ir, pats atsisėdęs ant stalo, paklausiau:

— Matai, aš kasdien tave saugau, ir man atrodo, kad tai be reikalo. Nežinau net, kodėl reikia, kad tu nepabėgtum. Galėtum lange išpiauti pora pinučių. Ir šiaip daug galimumų pabėgti, bet juk tu nekaltas.

Jis suktelėjosi kėdėje.

— Gerai galvoji. Per gerai. Aš kaltas. Aš išdavikas.

— Niekai. Niekas neprisipažįsta, toks būdamas. Aš dar labiau tikiu tavo nekaltumu. Tie iš anapus Atlanto sąjungininkai ieško, kartais patys nežinodami ko, — vėl kalbėjau, žiūrėdamas į jo žilus paausius ir veidą, subraižytą ne pagal metus. Man bent taip atrodė.

— Klysti. Esu kaltas, bet aš vykdžiau savo pažadą. Tikriau — grąžinau skolą. Žmogus naikina vienas kitą dėl filosofinių teorijų. O juk kartą gali susitart priešo kareiviai nešauti vienas į kitą. Pareit namo, išmėtę šautuvus ir karabinus, mąstydami, ar verta už vieną ar kitą teoriją padėti galvą, jeigu po kiek laiko teorijos vėl bus kitos, o filosofija, milijonų kritusių galvų pagerbta, bus išmesta į šiukšlynę, kaip atgyvenusi, — kalbėjo jis lėtai, tampydamas raudono chalato diržą.

— Man nemalonu, bet vis dėlto aš čia nieko nesuprantu.

— Žinau. Aš nieko nepasakiau, kad galėtum suprasti. Nieko. O aš noriu pasakyti, kad keičiasi teorijos ir mokslas eina pirmyn. o žmogus nesikeičia. Nepakeitė jo pažanga. Jis myli ir neapkenčia, nori žudyti ir gyventi.

— Bet vis dėlto, — suabejojau aš ir ieškojau žodžių, — mes turime daugiau negu prieš šimtmečius, kurie išstūmė vergiją, baudžiavą ir visa kita.

— Ne, brol. Jeigu būtų viskas dabar, kas buvo, — būtų geriau, nes buvę karai, palyginus su dabartiniais, tėra tik muštynės po futbolo rungtynių, o hunų žygiai — vaikų žaidimas. Dabar teorijos įpareigojo žmogui žmogų piauti. O žmogus tebėra žmogumi, ir aš guliu čia už tai, kad aš vieną kartą spioviau į teoriją ir pabandžiau juo būti. Tai aš galiu paaiškinti, nes laiko daug, ir mes abu negalime niekur iš čia išeiti. Juokinga, bet mes vienas kitą saugome.

Jis nutyla ir grąžosi mano kėdėj. Aš sėdžiu ant staliuko, nugara atsirėmęs į sieną, ir klausau iš vienos palatos einančio tylaus dejavimo. Jis kažkodėl man staiga primena kaime liūdnai vienuos medžiuos dažnai naktimis girdėtą pelėdos šauksmą. Ligonis vėl rangosi kėdėj, lyg, rodosi, jis norėtų grįžti ir pasižiūrėti atgal į buvusius vaizdus ir žodžius. Tylim abu. Vėliau jis lėtai ir apgalvodamas taria:

— Tai prasidėjo seniai. Prieš keletą metų. Aš buvau tik baigęs gimnaziją ir gyvenau mieste su savo motina. Tėvą vėjas iš rytų jau pirmomis dienomis buvo nušlavęs, kai jie pajudėjo į vakarus, gi mes visi laikėmės. Ir net mūsų nedidelis savas butukas priklausė mums. Mes gyvenom ir laukėm. Aš negalėjau patekti į universitetą, bet tarnybą gavau ir pakenčiamai gyvenome, jei gyvenimu laikyti tai, kad esi pavalgęs, apsirengęs ir turi pastogę. Ar aš dariau ką nors pogrindyje prieš naujus valdovus? Galima sakyti — nieko. Kartais paskaitydavau lapuką ir sudegindavau, ir tik retkarčiais nebijodavau jo kitiems atiduoti. Kai kurie iš mano draugų buvo padarę karjeras, jeigu taip galima išsireikšti, kadangi jos buvo daromos tėvynės išdavimu. Taigi pačia aukščiausia kaina. Aš maniau, tada kai pasidarys blogai, remsiuosi jais. Daugumas jų buvo kartu su manimi vienoj kitoj klasėj, ir šiaip vėliau kartais susitikdavau. Bet žmogus galvoje nešiojiesi klausimą ir mintis, pasiutusiai degančias ištisas dienas, ir atsitinka taip, ko niekad nelauki ar artimoj ateityj nesitiki. Vieną naktį mus su motina prikėlė durų bildesys. Kaleno vienodai ir neatleidžiai, ir balsai aštrūs, kaip pats kalimas, svetima ir gimtąja kalba liepė jas atidaryti. Visame šitame baladojimesi ir šauksme skambutis čirškė užspringdamas, ir tas skambučio įprastas čirškimas mane truputį atšaldė. Visada juo įžūliau spausdavo skambutį, juo aš ilgiau delsdavau duris atidaryti. Neskubėjau ir tada. Juk viskas, ką aš turėjau mąstymui ir galvojimui, bebuvo likęs tik tas trumpas laiko tarpas iki durų atidarymo. Skubiai apsirengiau ir liepiau motinai pakloti lovą.

— Kai visa tai per pora minučių buvo padaryta, aš nulipau į rūsį. Ten buvo durys į kiemą. Aš žinojau, kad reikia bėgti. Viena mintis stovėjo galvoje aiški ir galutina, nes aš pasiutusiai bijojau kalėjimo. Jame buvo dingęs mano tėvas, ir aš žinojau, kad kol bėgi, tol esi laisvas ir gyvas. Ir jei pagauna, ne taip sunku pasidaro, negu tada, kai iš karto pasiduodi policijai ir likimui. Tai aš žinojau visada ir dabar tą patį bandžiau daryti, ir štai sėdžiu ant sargybinio kėdės ligoninėj. Jeigu norėsiu bėgti, jūs neišsaugosite manęs. Visi tai turėtų žinoti, kurie buvo pajutę vejančios mirties uždususį žingsnį. Pabėgama, brol, iš mirties. Pabėgama. Bet tegu. Taip aš nuskubu į rūsį ir tamsoje graibaus už durų, vedančių į lauką. Pro šalia jų esantį mažą langelį matyti kiemo gabalas. Jame agrastų krūmai. Bet prie pat krūmų stovi batai. Nieko daugiau nematyti, vien batai, atsukti įstrižai į namą, lyg, rodos, juos kas tyčia numetė, kaip purvinus ir nebereikalingus. Viršuj buvo girdėti triukšmas. Apvirto spinta — ir dar kažkoks krintąs daiktas nuaidėjo. O tame triukšme verkiąs motinos balsas dar labiau kėlė ryžtą bėgti. Ne, ne tam, kad palikčiau motiną, bet kad pabėgęs galėčiau kada nors parnešti jai savo sugrįžimą. Pagaliau net atsiskaityti su tais, kurie darė bloga. Dabar aš kitaip galvoju apie kerštą. Kvailai, gal būt, bet aš žinau, kad kerštas, kaip laikas, neturi pabaigos, todėl jis iš viso neturi prasidėti. Reikia mokėti nekelti rankos, ir tai jau yra labai sunkus mokslas. Daug sunkiau negu tiksliai šaudyti arba vienu kumščiu patiesti žmogų. Bet tada degiau kerštu, gi pro langelį, truputį išvesdami mane iš kerštо ugnies, matėsi batai. Dabar jie buvo atsukti tiesiai į rūsio duris. Matyt, durų pajudinimas juos atsuko. Sekundę galvojau lįsti į anglius, bet pajutau, kaip viršuj atsidarė durys. Viršum galvos kabančią lemputę atsukau, kad negalėtų uždegti šviesos, nes tamsa yra kaip apsiaustas. Ji ramina ir, kaip šarvas, gina nuo kulkų. Kartais būna ir atvirkščiai, bet tada, kada arti mirtis, rodos, tamsoj lengviau ir mirti, kaip prietemoj geriau užmigt. Ir aš nebežinojau ką daryti. Buvau pagautas pačioj savo bėgimo pradžioj. Atsukau rūsio durų raktą ir bijojau pro jas šokti lauk, nes už durų stovėjo žmogus ir laukė. Daugiau laiko nebuvo galvoti. Nuo paskutinio laipto, atėjęs iš viršaus į rūsį, nušoko žmogus, kairėj rankoj laikydamas elektrinę lemputę, o dešinėj-revolverį. Aš žvilgtelėjau atgal, ir tam šviesos siauram ruože stovėdamas šūktelėjau.

— Stovėjo prieš mane Vareikis, mano pažįstamas iš gimnazijos auksinių metų. Jis išėjo iš septintos klasės į kalėjimą. Prieš tai mes nebuvome draugai, bet juo labiau nebuvom priešai. Kaip vėliau paaiškėjo, jis buvo susidėjęs su žmonėmis, bandančiais naujai perkurti pasaulį, ir jiems pirmą gegužės pasitarnavo daugiau iš nuotykių negu iš idėjos, kuri tada dar ir jam pačiam nebuvo pakankamai aiški. Negaliu nepastebėti, kad neapykanta mums, turtingesnių vaikams, jis dažnai degdavo ir mesdavo nevieną paniekos žodį, bet jie vaikiškai draugystei netrukdė. Ir nuo to laiko jį tik pora kartų temačiau. Kai pirmą kartą jį sutikau viename alaus bare, įsivilkusį į naujų šeimininkų atneštą uniformą, jis man mirktelėjo. Ką tai reiškė, nesupratau, bet atrodė, kad jis į visa tai žiūri nerimtai ir laikinai. Antrą kartą aš jį sutikau gatvėje ir prašiau kuo nors padėti sėdinčiam kalėjime mano tėvui. "Mažas aš čia viršininkas", pasakė jis man tada, "bet bandysiu". Tėvą kažkur išvežė, ir taip visa baigėsi. Ir dabar su revolveriu rankoje jis stovė-

jo prieš mane, tikriau už manęs, ir, tur būt, stebėjosi šituo susitikimu, nes nors jis ėjo į mano namus ir ieškojo manęs, bet tam susitikimui jis nebuvo pasirengęs. Jis atėjo su kitais, kaip pagalbinis asmuo, perdaug nesigilindamas į visa tai, kas buvo daroma. Ir po sekundės toj sunkioj prieblandoj jis man ištarė: "'Bėk". Sekundę aš galvojau, kad sulauksiu šūvio į nugarą, bet tai buvo tik sekundė. Aš stipriai ir plačiai patraukiau rūsio duris ir susidūriau su šautuvu, kurį laikė rusas sargybinis. "Aš tiek suprantu! Vadinas, bėk", šaukė jis rusiškai. "Jus visus iškart", suktelėjo šautuvą į Vareikį. "Atgal abu". Ir staiga krūptelėjau nuo šviesos ir garso. Ties manim griuvo šis svetimo krašto kareivis, ir šautuvas atsimušė į mano kojas. Dar vienas šūvis į gulintį. "Bėk, juk tu jį nušovei", šūktelėjo prislėgtu balsu Vareikis, mostelėdamas rūkstančiu revolveriu. Aš peršokau per šautuvą ir per lavoną. Iš viršaus pasigirdo sunkiais batais apauti žingsniai, ir iš kitos namo pusės antro sargybinio skubėjimas. Aš klūpojau agrastų krūmuose ir klampiam darže, o užpakalyj šaudė Vareikis ir kiti, bet aš negirdėjau kulkų šnirpštimo. Vienos tyčia, kitos nepataikant, ėjo toli pro šalį smigdamos į žemę ir daiktus. Ir vėliau aš sustojau vidurnakčio tyloj ant upės kranto, lyg išgirsti norėdamas tuose Nemuno šlaituose daug kartų girdėtą lakštingalos giedojimą. —

Pasakotojas sustojo. Gal jis galvojo apie vidurnakčio tylą. Dabar irgi buvo tvankiai tylus vidurnaktis, ir gal jis galvojo, kiek dienų stovi tarp tų dviejų naktų. O gal jis vaikščiojo Nemuno šlaitais, į kuriuos jis buvo ne vejamas, bet pats atėjęs daug kartų pažiūrėti, kaip pluša, dažydamas medžių viršūnes, pavasaris. Aš sėdėjau ir neliepiau pasakoti, nes laiko turėjome daug. Dieną ir naktį. Mums nebereikėjo bėgti, tik laukti, o laukti mes buvome išmokę kantriai.

— Širdis plakė pasiutusiai stipriai, bet aš nejutau nuovargio, — vėl pradėjo jis. — Ne, aš jaučiau tik nenusakomą norą bėgti. Man rodėsi, kad aš stoviu ugnyje ar ant didelio griūvančio kranto. Už Nemuno miegojo miškas. Į mažą valtelę įsiverčiau akmenį, prie kurio ji buvo prirakinta, ir pagaliu irkluodamas persikasiau. Buvo tamsi naktis ir labai retai mėnulis tepajėgdavo įplėšti debesis. Vėliau labai paprasta. Per pora dienų aš pasiekiau vieno pažįstamo ūkį. Juk aš buvau užmušęs žmogų. Aš žinojau, kad teturiu tik du pasirinkimus — pabėgti arba mirti. Lindėdamas tvarte, turėjau pakankamai laiko tai apgalvoti. Aš Vareikiui buvau dėkingas už tariamai esamą laisvę, nors jis tai padarė susidėjusių sąlygų stumiamas. Bet tai nesvarbu. Svarbu, kad jo pirmasis noras buvo man padėti ir pirmasis mūsų susitikime jo man ištartas žodis buvo "bėk". Gi visa kita savaime pasidarė, nė vienam iš mūsų to nesitikint. Mano motiną jie sumušė, ir ji vėliau mirė sakydama, kad ji esanti laiminga vien todėl, kad aš esu laisvas. Juk visi laukėm, kada grius ši pasiutusi priespauda, ir tas laukimas balino mano skruostus. Vareikis tebetarnavo, ir aš maniau, kad pirmas žmogus, kurį aš turėsiu gelbėti keičiantis valdžioms, bus jis. Ir kaip nustebau, kai sužinojau, kad ir jis su kitais išbėgo. Ilgai galvojau ir supratau, kad jis mane laikė žuvusiu, nes niekas apie mano likimą jam nepasakė. Žinau, kad tylėjimas yra auksesnis už auksą, bet šito nepasakymo aš gailėjausi visame metų ir mėnesių skubėjime, nes jis galėjo ištraukti jį iš balos, kurion jis nevisai su noru buvo įkritęs. Tai ir būtų visa istorija. Visa istorija, kokių buvo daug panašių ir daug keistesnių. Nepaprastai daug, bet jas visas užkloja laikas metais ir dienom ir jie, seniau deginę smegenis ir krūtinę, išblėsta ir rodos, kad tai buvo seniau, negu kad iš tikro yra įvykę. Bėgo laikas, kaip tikslus elektrinis tramvajus, ir ką pasakojau tau, pasakojau ir kitiems. Ir to labai gailėjaus, nes jis galėjo būti gyvas ir jam mano pasakojimas galėjo pakenkti, kaip pakenkė ana tyla. Ir dabar aš dažnai sakau, kad tyla ir kalbėjimas yra vienodas gėris ir vienodas blogis, jeigu mes nemokame jais naudotis.

— Bet pasaulis yra mažesnis, negu mes įsivaizduojame. Vieną kartą aš jį sutikau čia. Vienoj stovykloj jis maišėsi svetima pavarde, rinkdamas žinias apie mus ir gal apie visa kita, kas jo duondaviams buvo svarbu. Jis pasisakė man viską. Pasakyk, ar aš turėjau teisę jį išduot? Jis klampojo po tą rezginį ir iš jo išlipti nebuvo jau taip paprasta. Vareikis ne vien bijojo. Jis ir abejojo daugeliu dalykų ir sakėsi dažnai tikįs savo idėjų pergale, nes senojo pasaulio, klampojančio po neryžtumą, ateis bausti diktatūra. Mes ginčijomės, aš erzinausi ir pykau, bet argi aš galėjau pranešti policijai? Tikriausiai nevienas sakys, kad aš išdaviau tėvynę. Aš nutariau, kad virš tėvynės yra žmogus. Aš nenorėjau nusižengti žmoniškumui, nes tai būtų buvę metimas į jį akmeniu po to, kai jis į mane metė duona. Aš galvojau, kad mano kraštas, tik būdamas laisvas, gali siekti didelio gėrio. Jis galvoja kitaip. Mes galvojame, kad reikia sunaikinti tokius, kaip jis, ir ateis palaima į žemę rami, kai sekmadienio pavakarys. Jis galvoja, kad reikia tokius, kaip mes, iškarti — ir bus pasauly rojus. Jis turi savo idėjas ir tikslą ir vistiek joms nusižengė, gelbėdamas mane, užmušdamas, pasakyčiau, net savo idėjos draugą, nes jam buvo pasirinkimas tarp dviejų žmonių, ir jis pasirinko tą, kurį seniau pažino. Taigi, aš nieko negalėjau daryti, bet tai padarė kiti. Nežiūrint, kad jis tebuvo tik pora savaičių šiame krašte, jį kažkas pažino, ir atvijo tas pažinimas pas mane. "Žinai, aš bėgsiu kur nors. Aš apsisprendžiau. Vistiek mane arba čia arba ten suims. Ne, ten aš esu visą laiką suimtas. Pasaulis yra platus, ir aš nesu toks blogas, kad man jame nebūtų vietos ir teisės." Jis pasakojo, sėdėdamas pas mane visą dieną, ir liūdesys ir netikrumas stovėjo kartu su mumis mano prastam kambaryj. Kai vakare mes svarstėme apie naujų dokumentų gavimą, mano duris išvertė karo policija. Ir lygiai kaip tada jis man, aš jam pasakiau "bėk". Vareikis pro gretimas duris išbėgo. Kai jie norėjo vytis, aš atsistojau tarpduryj. Vienas iš atvažiavusių numetė savo stiprią

ranką man ant galvos, o kitas paleido šūvį. Nuo smūgio aš pasisukau, ir kulka pralėkė pro šalį. Vėliau, man atrodo, jie pasigailėjo šaudę, bet tai buvo padaryta. Aš nežinau, kur išbėgo Vareikis. Gal į Prancūziją, gal kur kitur, kur jo nepasieks ilgoji ranka. Tai ir viskas. Aš nežinau, kam mane čia saugo. Tur būt, šiaip sau, kad pateisintų šūvį, perlindusį per mano niekingus raumenis. Bet be reikalo. Aš niekur nebėgsiu. Niekur. Aš noriu iškilminguose rūmuose sėdinčių teisėjų paklausti, argi grąžinti skolą yra mano, arba jų tėvynės išdavimas. —

Ligonis baigė. Aš mačiau jo veide nuovargį ir kažką nebaigto sakyti. Ilgi ir išbalę pirštai vis dar, kaip ir prieš valandą, tampė raudono chalato diržą. Valandėlę mes dar sėdėjome mūsų pačių tylėjime. Kažkur verkė vaikas, ir girdėjom jį maldančios sesutės žodžius. Ir aš galvojau, kad gera būti vaiku vien todėl, kad kiti ieško tavo ašarų priežasties. Bet metais auga skausmas ir užauga toks didelis, kad užspaudžia verksmą, ir toks stiprus, kad niekas nebegali jo numalšinti.

— Eik miegoti, — tariau, — pavargai. Vėlu, — ieškojau žodžių ir barsčiau juos.

Ligonis atsikėlė ir, kilstelėjęs ranka, pasuko į palatą.

— Labanakt, — atsakiau jo mostelėjimui, palikdamas sėdėti ant stalo. Bet po minutės jis grįžo.

— Aš dar neviską pasakiau. Tu teisybės atstovas ir turi tai žinoti. Žinok. Galėsi padėti tiems, kurie kaltins mane už demokratijos išdavimą. Už tai, kad aš padėjau pabėgti mūsų visų priešui. Aš dar ne viską pasakiau. Truputį blogiau yra, negu kad aš čia nupasakojau. Vareikis atsiuntė man mažam popiergalyj žinią, kad jis vis dėlto apsisprendžiąs grįžti. Tuos, kurie jį įskundė, jis tikįs sutikti kada nors, ir jie to susitikimo pasigailėsią. Jis labai dėkingas man už pagalbą. Tai mat. Bet tu nieko nesupranti. Ne čia tikrasis išdavimas. Ne, ne čia. Tikrasis išdavimas dabar, po to kai jis nusprendė grįžti, buvo mano noras padėti jam pabėgti. Aš išdaviau ne kraštą, bet žmogų. Jeigu jis būtų nepabėgęs, būtų atsėdėjęs pusmetį ar daugiau kalėjime, ir gal sėdėjimas jam būtų buvęs laikas, kuriame šio to išmokstama. Aš žinau, kad nuo to laiko, kai prasidėjo ta visa istorija, aš padariau keletą klaidų, bet jei reikėtų ir būtų galima atitaisyti, aš nežinočiau kurią. Pažiūrėsiu, ką teismas pasakys. Ne, jie nieko nepasakys. Jie negali galvoti. Jie kalbės daug ir gražiai ir galvos apie ką kitą. Apie namus ar šeimą. Jiems ir nereikia galvoti, nes yra paragrafai. O pats didžiausias paragrafas — sąžinė. Bet daug lengviau pagal paragrafą, negu pagal sąžinę. Aš daug galvojau ir pats savęs negalėčiau nuteisti. Aš turiu daug laiko tam galvojimui. Ir tu turi. Mes visi turime ir mes galvokime, nes mes nieko kito negalime veikti. Ne apie tai, ką aš čia sakiau. Ne. Apie prasmę ir žmogų. Tai ir tikrai dabar viskas. Labanakt.

Jis nervingai uždarė palatos duris. Aš nušokdamas nuo stalo kilstelėjau ranką. Aš nieko nebegalėjau pasakyti, net atsisveikinimo žodžio. Greitai sulaukiau pakaito, nes visą laiką mąsčiau apie tai, kas buvo įvykę. Ir vėliau aš tai dariau, niekam nieko nesakydamas. Jį iš ligoninės išleido tiesiai į laisvę. Jokių tardymų ir jokių sprendimų nebuvo, nes nieko nebuvo konkretaus, už ko teisės saugotojai ir atstovai būtų galėję užsikabint, nieko nebuvo įvykę, kas galima būtų buvę aprėžti konkrečiu parodymu. Ir po to daug laiko aš galvojau apie visa tai. Daug dienų nubanguoja, kaip drabužių klosčių, ir jose pančiojas žmogus, slėgiamas idėjų, ir sąvokų, ir amžinai išlikdamas tas pats savo beatodairišku noru gyventi. Gyventi ir žudyti, mylėti ir neapkęst. Ir aš mąsčiau ilgose dienų ir naktų eisenose apie pasirinkimą žmogaus ar krašto, bet ir šiandien, kada aš esu toli nuo anų įvykių ir valandų, visa tai tebėra tik nepabaigiamas ir neišsprendžiamas mąstymas.

VANDENYNO PIETUOSE

PABLO NERUDA

Vienišo vandenyno rožės —
tai ištirpusi druska ir krūtinė pavojuje,
sudarkytas vanduo
ir paukščiai baisūs.
Yra tik naktis, lydima
dienos, ir diena, lydima
užuovėjos,
kanopų, tylos.

Tyloje auga vienašakis vėjas
ir gėlė siūbuoja
ir smėlis, kuris turi tik taktą ir tylą.
Yra tik šešėlis,
pėdsakai arklio-klajūno,
yra tik banga, kurią gavo laikas,
nes visi vandenys plaukia į šaltą žvilgsnį
laiko, kuris žiūri iš jūros gelmių.

Jau mirė jo akys negyvam vandeny,
liko dvi graudaus pločio duobės,
kuriomis plaukioja žuvys kruvinais dantimis
ir banginiai žemčiūgų ieškodami,
ir griaučiai išblyškusių jūreivių, kuriuos nugalėjo
lėtos medūzos, o taipogi
įvairios rūšys nuodingų arajanų,
atitrūkusios rankos, strėlės,
šautuvai —
nuolatos plaukioja jam tarp žandų
ir ėda sūrias jo akis išėstas.

Kai mėnuo renka sudužusius laivus,
karstus, lavonus
užklotus aguonom,
kai į jo maišą krenta
drabužiai jūroje palaidoti
su jų ilga kančia, jų nuplėštom barzdom,
galvom, kurias vanduo ir išdidumas amžiams dovanojo —
girdėt, kaip visa klumpa tai ir krenta
į jūros dugną, kaip visa tai gramzdina mėnuo
savo akmens maiše, kurį suplėšė ašaros
ir žuvų dantys.

Tai mėnuo leidžiasi
žlauriai virpančiomis šnervėmis, tai, be abejonės,
svyruoja mėnuo tarp uolų,
ritamas vandens siaubingo riksmo,
jo viduriai, žvynai,
kietumą savąjį praradę, o toliau,
į Okeano baigą, plaukia
mėlynas ir mėlynas tarp mėlynųjų
medžiagų aklų,
vilkdamas beformį savo krovinį,
vandenžoles, medžius ir pirštus,
žvejas kraujo, vandens paviršiuje pralieto
nelaimių didelių metu.

Aš kalbu apie tokį krantą, kurį plaka
laukinė jūra ir bangos daužo
kapinynų sienas. Ar tai šešėlis?
Tai ne šešėlis, tai liūdnos respublikos smėlis,
vandens augmenija, sparnai,
peilis dangaus nugarai:
o paviršiau, sužeistas bangų,
o šaltini jūros,
jei lietūs saugo tavo paslaptį, jei begaliniai vėjai
paukščius žudo, jei vien dangus —
aš noriu paragavęs tavo kranto mirti,
noriu žiūrėti į akmeninį tavo veidą,
iš kurio plaukia paslaptys putojančios.

Tai yra vieniša šalis, aš jau kalbėjau
apie šią vienišą šalį,
kur žemė yra pilna vandenyno
ir kur nėra nieko, tik arklio kanopos,
nėra nieko, tik vėjas, nėra nieko,
tik lietūs, kurie krenta ant jūros vandenų,
tik lietūs, kurie auga ties jūra.

Vertė J. KĖKŠTAS

KELETAS SAMPROTAVIMŲ APIE LIETUVOS RIBAS

KAZYS PAKŠTAS

22. KĄ LIUDIJA VILNIJOS VIETOVARDŽIAI?

Vietovardžių mokslą dažniausiai vadiname graikų kalbos žodžiu *toponomastika*. Tai labai įdomus mokslas, teikiąs didelės pagalbos istorijai, istorinei geografijai ir kalbotyrai . Lietuvai pirmas ją pritaikė tikrai moksliniu metodu mūsų garsusai kalbininkas profesorius K. Būga. Savo knygelėje "Lietuvos Ribų Problema" (Kaunas, 1939 m.) Lietuvos pakraščių toponomastikai esu paskyręs 7 stambius puslapius, o angliškai rašytoje tuo pačiu vardu knygoje (dar nespausdintoje) toponomastikai daviau 12 pusl., pateikdamas bent 226 lietuviškų vietovardžių, apsupančių Lietuvą iš rytų ir pietų, nuo Drujos iki Vižainio.

Krašto lietuviškumą tvirčiausiai liudija vietovardžiai su galūnėmis *-iškis, -iškiai, -iškė* ir *-iškės*. Šitos formos vietovardžiai randami tik srityse, kuriose gyvena arba *neseniai masėmis gyveno lietuviai*. Nelietuviškose žemėse jie nerandami. Beveik lygiu lietuviškumu pasižymi ir galūnės *-ūnai, -onys, -eikiai*. slavų perdirbtos į *-uny, -ance* ir *-eiki*. Vietovardžių etimologija irgi labai dažnai išduoda jų tautine priklausomybę. Taip, tokie vietovardžiai, kaip Dainava, Santaka (Sutoki), Pagiriai, Girvčiai, Burneikiai, Galiniai, Lapinai, Maišeliai, Žvyrynė, Taukiniai, Darželiai, Kairiai, Galatilčiai, Užbalis, Šeškai ir daugybė kitų pilnu aiškumu liudija, kad ten gyvena lietuviai, nes be lietuvių kalbos gero mokėjimo jokia svetima fantazija tokių vardų nesugalvos.

Beveik per 700 metų lietuviai ir gudai gyveno po viena vėliava, ir politinė siena jų neskyrė. Todėl šiandien nėra labai ryškios ribos tarp lietuviškų ir gudiškų vietovardžių. Iki 6-to amžiaus lietuviai gyveno visoje dabartinėje Gudijoj ir kliudė net vakarinius Rusijos pakraščius prie aukštutinės Okos, Ugros ir Volgos. Bet ten lietuviai jau seniai išnyko ir gudai masiškai apgyveno tą kraštą, visur duodami savus naujus vietovardžius. Tik retesnėse vietose išliko kiek ilgesniam laikui nedidelės lietuvių salelės slavų tarpe. Kur lietuviai virto nykia mažuma slavų tarpe, ten jų gyvenamoms vietovėms būdingi vietovardžiai dažniausiai esti: Litva, Litviany, Litvinki, Litaviec, Jatviez, o kai kada dar Sutoki, Dainova, Dajnovka, Burneiki, Davnory, Gajbuty, Dubiejki, Gabruny, Tarejki, Galiny, Pogiry, Girycze, Zelva, Danejki, Molducie, Tolkuny, Rupejki, Nierowy, Zelwiany, Ejsimonty, Miszkieniki, Žaizdra, Jaginty, Lajbogole, Darguže ir t.t. Šitokie ir į juos panašūs vietovardžiai yra dar užsilikę Dysnos, Vileikos, Minsko, Naugarduko, Slonimo ir Gardino apskrityse. Jie liudija, kad iš tų senovinės Lietuvos pakraščių ne visi lietuviai pasitraukė į vakarus, slavų bangai užeinant. Dalis jų ten pasiliko ir palengva nustojo savo kalbos, bet tylieji lietuvybės liudininkai — vietovardžiai ten išsiliko iki šių dienų.

Kur gudai mažutėmis grupėmis įsispraudė lietuvių tarpan, ten sutinkame tokius vietovardžius, kaip Gudagojis (45 km. geležinkeliu į rytus nuo Vilniaus), Gudai, Gudeliai ir panašiai.

Kadangi gudų kalba buvo Lietuvos oficialioji kanceliarijų kalba net iki 1697 m., tai net etnografinės Lietuvos gilumon gudiškos, o vėliau lenkiškos ir rusiškos, formos vietovardžių gausiai įsispraudė. Lietuvos gilumoje slaviškos formos vietovardžiai kai kur sudaro nuo 3% iki 15%, tačiau etnografinės Lietuvos rytiniuose pakraščiuose kai kuriuose valsčiuose slaviški (gudiški, lenkiški ar rusiški) vietovardžiai pasiekia net 50 — 70%.

Mažojoj Lietuvoje lietuviški vietovardžiai irgi išsilaikė iki Hitlerio laikų. Hitleriui lietuviški vietovardžiai pasirodė labai pavojingi, nes jie primena gyventojams jų tautine kilmę: gali prasidėti lietuvybės atgimimas... Tad Hitlerio režimas labai metodiškai 2000 lietuviškų vietovardžių tarp Tilžės ir Karaliaučiaus pakeitė vokiškais ir pasiskubino išleisti naują Rytprūsių žemėlapį su naujais vietovardžiais. Matyt, lietuviški vietovardžiai labai pavojingi vokiškumui.

Lietuvos Mokslo Akademija 1940-41 m. rinko ir rūšiavo tik žmonių sodybų vietovardžius (Wohnortsnamen) Vilniaus krašte, bet šio darbo neužbaigė pietiniuose Lietuvos pakraščiuose. Tad turime sodybų vardų klasifikaciją tik tos dalies Lietuvos, kurią lenkai buvo priskyrę Vilniaus vaivadijai. Kadangi šita medžiaga, gal būt, niekur laisvuose kraštuose dar nespausdinta, tai, manau, bus mokslo žmonėms labai įdomu matyti ją šiame rašte pilniau.

Šioje vietoje turiu nuoširdžiai padėkoti prof. Kaziui Alminauskiui (dabar Loyolos Universitete, Los Angeles) už jo pristatytą Lietuvos Mokslo Akademijos vietovardžių čia pateikiamą statistiką, kurią jis atsivežė iš Vilniaus.

Sodybų vardų statistika šiaurinėje Vilnijos daly:

AŠMENOS APSKRITY:

Valsčiai	Sodybų Skaič.:	Lietuviškos: Skaič.:	%%:	Slaviškos: Skaič.:	%%:
Alšėnai	186	96	51,6%	90	48,4%
Dieveniškis	150	112	74,7%	38	25,3%
Graužiškės	146	89	61%	57	39%
Krėva	119	64	53,8%	55	46,2%
Kučiai (Kucewicze)	148	86	58,1%	62	41,9%
Paliūnai	233	112	50,2%	111	49,8%
Smurgainys	77	31	40,3%	46	59,7%
Salos	151	97	64,2%	54	35,8%
Viso Ašmenos apskr.	1200	687	57,3%	513	42,7%
BRĖSLAUJOS APSKRITY:					
Apsas	138	101	73,2%	37	26,8%
Baginiai	108	66	61,1%	42	38,9%
Brėslauja	161	95	59%	66	41%
Drūkšiai (Dryswiaty)	157	104	66,3%	53	33,7%
Pliusai	98	83	84,7%	15	15,3%
Rimšė (Rymszany)	124	102	82,3%	22	17,7%
Vidžiai	248	205	82,7%	43	17,3%
Smalvos	271	249	92%	22	8%
Viso Brėslaujos apskr.	1235	1005	81,4%	300	18,6%
MOLODEČNO APSKRITY:					
Benica	105	43	41%	62	59%
Palačionys (Poloczany)	84	38	45,2%	46	54,8%
Viso Molodečno apskr.	189	81	42,9%	108	57,1%
PASTOVIO APSKRITY:					
Kazėnai (Kozlowszczyzna)	146	46	31,5%	100	68,5%
Kubilinkai	214	105	49,1%	109	50,9%
Pastavis	131	72	55%	59	45%
Viso Pastavio apskr.	491	223	45,4%	268	54,6%
ŠVENTĖNŲ APSKRITY:					
Adutiškio	113	97	85,8%	16	14,2%
Daugeliškio	212	183	86,3%	29	13,7%
Dukšto	210	200	95%	10	5%
Ignalinos	138	131	95%	7	5%
Kaltanėnų	116	113	97%	3	3%
Kamajų	121	70	57,9%	51	42,1%
Kiemeliškių	218	151	69,3%	67	30,7%
Lentupio	188	119	63,3%	69	36,7%
Mielagėnai	291	221	76%	70	24%
Pabradės	215	191	89%	24	11%
Svyriaus	102	51	50%	51	50%
Šemetavos	46	14	30,4%	32	69,6%
Šventėnų	264	196	74,3%	68	25,7%
Tverečiaus	112	89	79,5%	23	20,5%
Žukainių	156	91	58,3%	65	41,7%
Viso Šventėnų apskr.	2502	1917	76,6%	585	23,4%
TRAKŲ APSKRITY:					
Eišiškių	193	178	92%	15	8%
Rūdiškių	146	131	90%	15	10%
Trakų	222	189	85%	33	15%
Valkininkų	61	58	95%	3	5%
Viso Trakų apskrity	622	556	89,4%	66	10,6%
VILEIKOS APSKRITY:					
Vaistamo	140	73	52,2%	67	47,8%
Višniavo	100	48	48%	52	52%
Žodiškio	66	38	57,6%	28	42,4%
Viso Vileikos apskrity	306	159	52%	147	48%
VILNIAUS APSKRITY:					
Gervėčių	132	100	75,8%	32	24,2%
Jašiūnų	212	191	90%	21	10%
Maišiogalos	314	298	95%	16	5%
Mickūnų	217	167	75%	54	25%
Nemenčinės	387	344	89%	43	11%
Paberžės	311	283	91%	28	9%
Riešės	300	267	89%	33	11%
Rudaminos	259	207	80%	52	20%
Šalčininkų	84	69	82%	15	18%
Šumsko	78	70	90%	8	10%
Turgelių	178	164	92%	14	8%
Varnionių	175	106	60,6%	69	39,4%
Viso Vilniaus apskrity	2647	2262	85,5%	385	14,5%

Šių eilučių autorius Lietuvos pasienio vietovardžių studiją parašė 1938 m. ("Kosmos", 305 — 314 pusl.); ji nepasižymėjo tokiu pilnumu, kaip Lietuvos Mokslo Akademijos studija 1940 — 41 m. Tačiau sutapimas tiesiog nuostabus. Savo išvadas tuomet aš baigiau šiais sakiniais:

Lietuviški vietovardžiai "yra ypatingai tankūs zonoje tarp Nemuno prie Druskininkų ir Vokietijos sienos prie Vištyčio ežero; taip pat jie visai kompaktine mase stovi tarp Dauguvos prie Drujos ir Pastavio (Pastovių). Į pietus nuo šios geležinkelio stoties prasideda lietuvių vietovardžiu retėjimas, kuris 50 km. platumo įlanka pasimuša iki Svyrių ežero ir iki Žodiškio par. Panašūs vietovardžių praretėjimai pastebimi trikampy tarp Smurgainio, Malodečno ir Krėvos. Jų nedaug tarp Gardino ir Skydelės. Atrodytų, kad slavų įtaka brovėsi etnografinėn Lietuvon per trejus vartus: prie Naručio ežero iš rytų, prie Smurgainio iš pietryčių ir prie Gardino iš pietų. Visais trimis atvejais tie slavai buvo gudai arba ta jų grupė, iš kurios vėliau formavosi gudai. Lenkišką srovę galima pastebėti tiktai siauru ruožu vakaruose prie Rytprūsių pasienio Suvalkų linkme. Pelkėtas ir žemas aukštutinio Nemuno slėnis, matyt, retai buvo lietuvių gyvenamas ir čia lengviau įsiskraudė priemaišas. Bet prieįjimą prie Vilniaus i tankiau gyvenamą Ašmenos skydą lietuviai buvo pasiryžę stipriai ginti Lydos ir Krėvos pilimis, kurios pastatytos pietiniame pakraštv lietuvių gyvenamo ir jų branginamo plokščiakalnio. Iš viso siūlosi išvada, kad slavai šiek ar tiek įsiskraudė etnografinėn Lietuvon tiktai per rečiau lietuvių gyvenamus ruožus, kuriais buvo pelkėti paupiai, paežeriai, di-

dieji miškai ir žemosios vandeningos vietos. Aukštas ir sausesnis Ašmenos skydas, tankiai lietuvių gyvenamas, matyt, beveik neįsileido nei svetimo kraujo, nei svetimų vietovardžių, bet ir jis nepajėgė uždaryti vartų gudų kalbai, kuri čia beveik visai pakeitė lietuvių kalbą".

Remdamasis Lietuvos Mokslo Akademijos toponomastinėmis studijomis rytinei sienai ir savo studijomis pietinei sienai, etnografinės Lietuvos pasienio sodybomis laikau šias vietoves: Krantas (prie Baltijos jūros), Šakiai, Labguva, Vėluva, Muldžiai, Darkiemis, Geldapė, Dubininkai, Vižainis, Punskas, Seinai, Sapackinė, Ašuža (Hoža) ant Nemuno, Naujoji Rūda, Vosyliškis, Lyda, Lydėjos ir Nemuno santakas, nuo čia Nemunu aukštyn iki Nikolajevo, paskiau į šiaurę Lietuvos šone paliekant Lazdūnus, Alšėnus, Krėvą, Smurgainį, Žodiškį, Svyrius, Kamajus, Pastavį, Baginius ir Brėslaują.

Lietuvos rytų pasienio valsčiuose lietuviški vietovardžiai labai maišosi su slaviškais: tai vieniems, tai kitiems kai kur tenka tarp 30% ir 70%. Gerai įsižiūrėjus į valsčių ribas ir kontūrus ir nenorint sienos komplikuoti aštriais vingiais, tenka kai kuriuos valsčius skaldyti. Šiuo dėsniu einant, Lietuvos šone liktų daugiau kaip pusė ploto šių valsčių: Alšėnų, Krėvos, Smurgainio, Žodiškio, Svyrių, Pastavio, Baginių ir Brėslaujos. Bet Gudija gautų pilną kompensaciją, skiriant jai beveik visus valsčius su stambia dalimi lietuviškų vietovardžių, būtent: Benicos (41% liet. viet.), Palačionių (45%), Višniavo (48%), Vaistamo (52%), Šemetavos (30%), Kazėnų (31%), Kubilninkų (49%).

Žinoma, toponomastiniu principu sienas išvesti kai kuriose vietose gali būti nepraktiška, nes reiktų dažnai atsižvelgti į esamus kelius, kurių ekonominė reikšmė yra didelė. Bet teisingumas reikalautų, kad ne viena šalis darytų nuolaidas, bet abi, ir kad tos nuolaidos būtų maždaug lygios.

23. MAŽOJI LIETUVA

Pagal Prūsijos geografą C. Hennenberger, 16-to amžiaus antroje pusėje lietuviškai kalbanti zona apėmė Sambijos pusiasalį su Karaliaučium ir siekė Maurų ežerą žemiau Unguros (Angerburg). Tuomet Mažoji Lietuva turėjo ploto apie 15,000 kv. km. Vėliau varoma labai stipri germanizacija ir kolonizacija šį plotą gerokai siaurino. Tačiau vokiečių mokykloms skirtuose skaitymuose ir Brockhauso Enciklopedijoj bent iki 1925 m. Mažajai Lietuvai priskaitomas plotas (su Klaipėdos kraštu) dar turėjo 11,400 kv. km. Šitą plotą mes čia laikysime kaipo minimalinį ir neginčytinai priklausantį Lietuvai. Karaliaučiaus etnografinė praeitis ir geo-ekonominė dabartis verčia jį skirti Lietuvai, bet ne Lenkijai.

Ginčuose dėl Mažosios Lietuvos ribų mūsų *teisėtu* partneriu (tikriau: oponentu) gali būti tik Vokietija, bet ne slavų tautos, kurios čia iki 1946 m. neturėjo nė vieno slavų apgyvento kaimo ar miestelio. Jei didžiosios Vakarų valstybės ateity nuspręs visai likviduoti vokiečių koloniją Rytų Prūsuose, tai etnografiniais, istoriniais ir ekonominiais motyvais Karaliaučiaus (dabar Kaliningrado) sritis turėtų tekti tik Lietuvai. Dabartinis šios zonos plotas apima 14,850 kv. km. (įskaitant ir dviejų stambių įlankų vandenis).

Mažojoje Lietuvoje (pagal Potsdamo liniją Geldapė-Braunsberg) 1939 m. gyveno apie 1,100,000 gyventojų, daugumoje vokiečių (dažnai lietuvių kilmės) ir mažumoje — lietuvių. Krašte nebuvo (iki 1946 m.) nė vieno rusiško ar lenkiško kaimelio. Sovietų diplomatija, matyti, nelabai tikėjosi Amerikos ir D. Britanijos pritarimo tam kraštui prie Rusijos aneksuoti; jie numatė gal net aštrių ginčų tuo klausimu su anglais ir amerikiečiais. Neturėdami Mažojoj Lietuvoj jokios rusiškos atramos, Sovietai jau 1944 m. pradėjo įrodinėti to krašto lietuviškumą ir tuo tikslu sovietinėje spaudoje (lietuvių kalba) Amerikoje paleido Rusijoj pagamintų ilgų straipsnių seriją, parašytą tavorščiaus P. Pakarklio. Potsdamo konferencijai rusai irgi buvo pasiruošę įrodyti Karaliaučiaus srities lietuviškumą, jeigu to būtų reikėję. Bet toje konferencijoj anglai ir amerikiečiai buvo nepaprastai dosnūs ir ginčų dėl Karaliaučiaus nekėlė: tą sritį jie tuoj pavedė rusų administracijai, ogi rusai greit susiprato, ką daryti su ta dovana: Karaliaučiaus lietuviškumas gan greit buvo pamirštas ir kraštas priskirtas Leningrado sričiai. Pats Karaliaučius pavadintas Kaliningrad, Tilžė — Sovietsk, Įsrutis — Černiachovsk, Gumbinė — Gusev, Ragainė — Nieman, Rasytė — Rybačij, Krantas — Zelenogradsk, Labguva — Polessk, Gastai —Slavsk, Lazdėnai — Krasnoznamensk, Stalupėnai — Nestorovo, Darkiemis — Ozersk, Vėluva — Znamensk, Didieji Skaisgiriai — Bolšakovo Zalesje, Tepliava — Gvardejsk, Girduva — Železnodorožnyj, Friedland — Pravdinsk, Pr. Eylau — Bagratjonovsk, Heiligenbeil — Laduškin, Piliava — Baltijsk, Fischhausen — Primorsk, Palvininkai — Jantarnyj, etc. Šitą rusifikacijos šlykštynę tinkamai pasmerkė prof. Raymand Schmittlein jau minėtoje jo knygoje (žiūr. "Aidai", nr. 3).

24. NUOMONIŲ SANTRAUKA

Patyrę geografai gali nesunkiai bent apytikriai apskaičiuoti krašto plotus ir pagal mažus žemėlapius ar pagal nurodytą gyventojų skaičių, jeigu žinomas jų tankumas. Tokius apskaičiavimus čia ir pateikiame chronologine tvarka, Mažosios Lietuvos plotą palikdami visur tą patį, t. y. tokį, kokį pripažindavo patys vokiečiai per pastaruosius 400 metų, taigi 11,400 kv. km.

1. Lietuvių giminės gyvenamieji plotai Kristaus eros pradžioje ir iki 501 m. (pagal K. Būgos tyrinėjimus) ..... 430,000 kv. km.
2. Lietuvių giminės gyvenamieji plotai 1201 m. (pagal Būgą) ..... 215,000 kv. km.
3. Mindaugo karalystė 1260 m. apie ..... 180,000 kv. km.

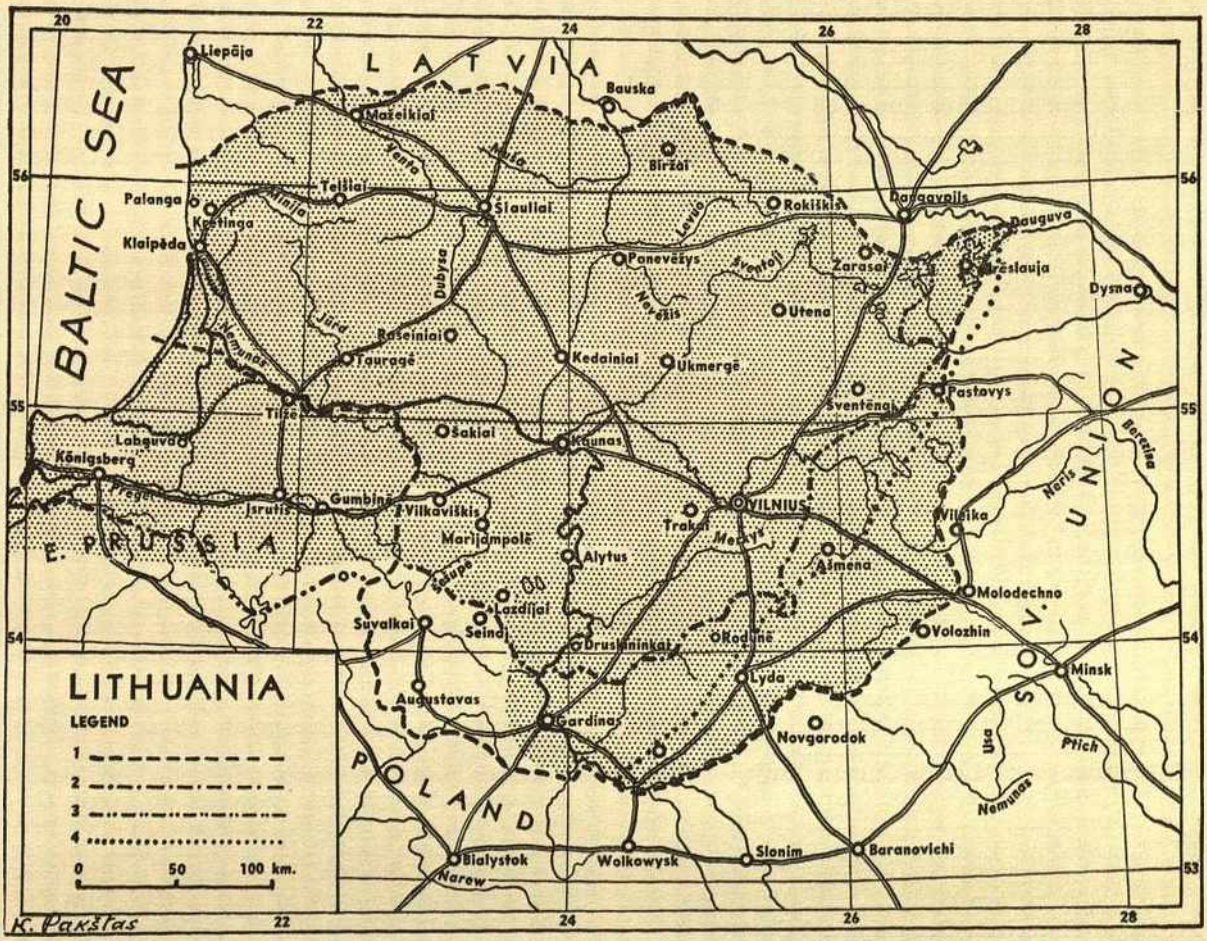

ŽEMĖLAPIO ŽENKLŲ PAAIŠKINIMAS

1. Lietuvos riba, nustatyta 1920-1923 m. taikos sutartimis (pažymėta brūkšneliais).
2. Rytinė Lietuvos riba, Sovietų Rusijos ir Gudijos nustatyta 1939-1940 m. pagal lietuvių ar gudų kalbos persvarą (brūkšnelis ir taškas). Lietuvių ir gudų komunistų komisija Lietuvai priskyrė tik sritis su lietuvių kalbos persvara. Kaimai gi ir valsčiai, daugumoje kalbą gudiškai, palikti Gudijai. Ši riba galutinai nustatyta 1940 m. pabaigoje.
3. Pietinė lietuvių kalbos riba Rytų Prūsijoj 16-to amžiaus gale pagal Prusijos geografą C. Hennenberger: pažymėta brūkšneliu ir dviem taškais.
4. Curzono Linijos šiaurinė dalis (taškeliais pažymėta). Ši Curzono Linija buvo Alijantų (Britų, Prancūzų, Italų, Lenkų ir Japonų) priimta 1920 m. liepos 11 d.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS:

Pagal mažiausiai palankių mums svetimtaučių specialistų nuomonių vidurkį Lietuvai tenka tik apie 80,000 kv. kilometrų ploto, skaitant kad Mažoji Lietuva, pagal nusistovėjusių vokiečių mokslininkų nuomonę, apima 11,400 kv. km.

Vidutiniškai palankios svetimtaučių nuomonės skiria Lietuvai apie 90,000 kv. km.

Palankiausių nuomonių vidurkis Lietuvai skiria apie 101,400 kv. km.

Taškeliais patamsinta zona rodo tuos Lietuvos plotus, kuriuos šiais laikais (būsimose taikos konferencijose) lietuviams bus leista ginti kaip savus. Šie plotai apima 98,000 kv. km., taigi netoli to maksimumo, kurį mums skiria svetimos specialistų nuomonės. Ar mums tikrai pavyks kiekvieną tūkstantį kilometrų šio ploto apginti prieš kaimynų spaudimą, šiuo metu dar negalima aiškiai tvirtinti. Bet mes čia turime juridinių ir moralinių titulų: šių plotų ribos eina pagal jau nusistovėjusias linijas, šiokių ar tokių tarptautinių sutarčių nustatytas.

Bemaž kiekviename šio ploto valsčiuje yra gyvenę lietuviai iki 16-to amžiaus pabaigos ar net iki mūsų laikų. Tai mūsų moralinis argumentas.

Rytų siena eina pagal Maskvos sutartį 1920 m.: nuo Dauguvos iki Nemuno-Svisloties santako, kiek aukščiau Gardino.

Siena su Lenkija, nuo Svisloties iki Vištyčio ežero pietinio galo, eitų dabartine Lenkijos riba, kuri yra ne kas kita, kaip truputį pataisyta Curzono Linijos šaka.

Siena su Lenkija Rytų Prūsuose eitų pagal nustatytą 1945 m. Potsdamo Liniją: Goldap (Geldapę)-Braunsberg.

Jei viena ar kita tauta norėtų kurių mažų pataisų, tai jos turėtų būti kompensuotos lygiais plotais Lietuvai kitose vietose.

4. Vytauto imperija nuo 1410 iki 1494 m. apie ..... 850,000 kv. km.
5. Istorinė Lietuva 1569-1772 m., apskaičiuota pagal istorinius žemėlapius 320,000 kv. km.
6. Etnografinė Lietuva nuo 1566 iki 1795 metų ..... 114,000 kv. km.
7. Etnografinė Lietuva pagal Rusijos akademiko P. Koeppen tyrinėjimus (90,000 kv. km.), plus Mažoji Lietuva, 1857 m. 101,400 kv. km.
8. Etnografinė Lietuva pagal štabskapitono A. Korevo 1861 m. davinius (85,000 kv. km.), plus Mažoji Lietuva ..... 96,400 kv. km.
9. Etnografinė Lietuva pagal N. Lebedkin duomenis 88,000 kv. km., ogi kartu su Mažąja Lietuva ..... 99,400 kv. km.
10. Etnografinė Lietuva pagal gvardijos kapitono R. D'Erkert duomenis 1863 m. (85,000 kv. km.) su M. Lietuva ..... 96,400 kv. km.
11. Etnografinė Lietuva pagal gudams palankiausią A. F. Rittich žemėlapį 1875 m. (65,000 kv. km.), plus Mažoji Lietuva ..... 76,400 kv. km.
12. Etnografinė Lietuva pagal lenkų "Atlas Historyczny i Geograficzny" 1900 m. (73,000), plus M. Lietuva ..... 84,400 kv. km.
13. Etnografinė Lietuva pagal vokiečių armijos "Litauen Buch" žemėlapį 1917 m. (73,500 kv. km.), plus M. Lietuva .... 84,900 kv. km.
14. Etnografinė Lietuva pagal Paryžiaus prof. A. Meillet referatą Versalio konferencijai 1919 m. ..... 85,400 kv. km.
15. Lietuva pagal Lordo Curzon liniją 1920 m. (71,000 kv. km.) plus Mažoji Lietuva ..... 82,400 kv. km.
16. Etnografinė Lietuva pagal Maskvos sutartį 1920 m. (85,263) plus Mažoji Lietuva (11,400 kv. km.) ..... 96,663 kv. km.
17. Pagal American Geographical Society of New York žemėlapį "Environment and Conflict in Europe", 1940 m. 66,00 kv. km. ..... 77,400 kv. km.
18. Pagal prof. A. Senn lietuvių kalbos žem. 1942 m. ..... 79,400 kv. km.
19. Pagal Sovietų istoriko M. N. Tichomirov žem. 1948 m., plus M. Liet. 87,400 kv. km.

Čia Lietuvos plotą apskaičiavome pagal keliolika svarbiausių kriterijų ar autorių. Šie plotai gerokai tarp savęs skiriasi. Mažiausias plotas Lietuvai tenka paprastai tais atvejais, kai autoriai ima dėmesin vien kalbą, palikdami nuošaliai kitus etnografinius reiškinius. Imant Didžiąją Lietuvą vien jos kalbos ribose, gaunamas jos minimalinis plotas, svyruojąs tarp 65,000 ir 70,000 kv. km. Daugiau kreipiant dėmesio į 19-to amžiaus vidurio ir senesnių laikų raštus ir žemėlapius, Didžiajai Lietuvai gauname apie 90,000 kv. km. Ogi visų nuomonių vidurkis jai duoda apie 80,000 kv. km. Pridėjus Mažąją Lietuvą (pagal labiausiai priimtas vokiečių nuomones) — 11,400 kv. km. — visai Lietuvai gauname apie 91,400 kv. km. Taigi tarptautinės nuomonės vidurkis Lietuvos pasienio miestais skaitytų Šarkuvą (prie Baltijos jūros), Labguvą, Vėluvą, Darkiemį, Geldapę (Goldap), Vižainį, Punską, Seinus, Gardiną, nuo čia riba eitų pagal Maskvos sutartį 1920 m.: Nemunu aukštyn iki Beržūnos žiočių, gi paskiau į šiaurę pro Vołožiną, Molodečną, Lietuvos šone paliekant Pastavį ir Brėslaują. Tarptautinių autoritetų daugumas iškerpa iš Lietuvos Suvalkų, Augustavo, Lipsko ir Kuznicos ruožą, t. y. arti 5,000 kv. km.; ši zona paprastai skiriama Lenkijai.

Tik ką nurodytų ribų Lietuvoje dabar vargiai liko penkta pirmiau buvusio lenkų skaičiaus dalis. Jie gyveno salomis, nesudarydami Vilniaus krašte nė reliatyvios daugumos. 1945 — 1946 m. lenkai išsikėlė į geresnes ūkines sąlygas buvusiose Vokietijos žemėse ir labai retas jų panorės Lietuvon grįžti. Pagal Lenkijos oficialų leidinį "Rocznik Statystyczny 1948" (28 pusl), lenkų išsikėlė Lenkijon: iš Lietuvos 178,013, iš Gudijos 274,163, iš Ukrainos 787,600, iš kitų Sovietijos dalių 256,162. Ši statistika apima 1944 — 1947 m. Ar vėliau, t. y. 1948 m., dar buvo leista lenkams išsikelti Lenkijon — tikrų žinių neturime. Čia minimi skaičiai kartu sudaro 1,696,000. Bet Sovietų aneksuotuose kraštuose ekonominiam skurdui ir priespaudai didėjant, nevisai mažas lenkų skaičius pabėgo Lenkijon slaptais keliais ir būdais, o dalis pasilikusių pateko ir į mirties lagerius Sibire. Bet Vilnijos pakraščiuose liks nemaža gudų, kurie prieš 80 ar 100 metų save dar laikė lietuviais ir kalbėjo lietuviškai. Gudų kalbos pasistūmėjimas į lietuvių teritoriją, į *Lithuania Propria*, dar nepadaro tų žemių Gudijos dalimi, kaip vokiečių kalbos labai aiški persvara Sudetuose neatskėlė to krašto nuo Čekijos ir nepavertė Vokietija. Dar neteko sutikti istoriškai apsišvietusio ruso ar ukrainiečio, kurs Vilniaus krašto nelaikytų tikra Lietuvos dalimi.

25. KOKIŲ RIBŲ LIETUVA GALĖTŲ TIKĖTIS?

Derybose su slavais dėl sienų Lietuvos išeinamasis taškas buvo ir pasiliks *Lithuania Propria* rytinė ir pietinė riba, kuri išsilaikė nesusiaurinta net iki 1793 m. Nuo Mindaugo laikų iki 1918 m. Didžiosios Lietuvos sąvoka buvo labai aiški; ją išlaikė daugybė istorinių žemėlapių, išleistų iki 1793 m. Niuremberge, Amsterdame ir Paryžiuje; neneigė jos nei rusų, nei lenkų istorikai. Tos Lietuvos plotas buvo 99,000 kv. km. ir turėjo labai aiškiai nustatytas ir pastovias ribas su lenkais ir gudais. Derybose Maskvoje 1920 m. Lietuva turėjo priimti kompromisą, atsisakydama dviejų rytinių apskričių (Dysnos ir Vileikos) ir Balstogės-Sokolkos zonos pietuose. Šita nuolaida atėmė Lietuvai arti 14,000 kv. km., apgyventų jau senokai ištautėjusių lietuvių; rytuose jie jau laikė save gudais, o pietuose — tai gudais, tai lenkais.

Vis tiek kas atsitiks per būsimą karą, bet Lenkijos siena šiaurės rytuose — Suvalkų - Balstogės sektoriuje — nebebus atgal atsturnta: tad Lietuvai teks atsisakyti Suvalkų-Vižainio-Punsko-Seinų ruožo, o gudai pastoviai neteks Balsto-

gės ir apylinkių. Curzono linija čia pasiliks galioje. Nebent teritorijų mainais galės būti daromi maži pakeitimai. Lietuva nebeatgaus pietinės *Suvalkijos (apie 5,000 kv. km.), nes didžiosios* valstybės laikys esant reikalinga atlyginti Lenkijai už Vilnijoj prarastas lenkiškas salas.

Kaip žinoma, lenkų tremtinių valdžia Londone dar vis reikalavo sau Vilnijos ir Lvovo. Bet Vilniaus lenkai nebegaus, nors savo aštriais ginčiais ir sukels didelį dulkių debesį. Tačiau kai kurių nedidelių priedų rytuose Lenkija gal gautų, jeigu vakaruose (Silezijoj, Pomeranijoj) būtų padaryta stambių nuolaidų Vokietijai. Kadangi tolimesnėje ateity anglų ir amerikiečių ginkluotas susidūrimas su sovietiniu imperializmu atrodo *neišvengiamas, tai jų pusbroliai vokiečiai* tuo atveju pasidarytų vertingu sąjungininku prieš bolševizmą ir ateity galėtų gauti rytuose nemaža įvairių privilegijų.

Jei rytinės vokiečių sienos per anglų ir amerikiečių malonę būtų stumiamos į dabartinės Lenkijos gilumą, tai lenkų rytinės sienos gal būtų bent kiek pastumtos į rytus — į lietuvių, gudų ir ukrainiečių žemes. Jei Lietuva būtų labai nuskriausta Rytprūsiuose, tai yra pagrindo manyti, kad rytinės Lietuvos sienos bus pastūmėtos, atiduodant jai Dysną ir Vileiką.

Palankesnėmis aplinkybėmis anglų ir amerikiečių ekspertai Lietuvos sienų pagrindan dės 1920 m. Maskvoje nustatytas ribas. Tačiau jei visą Mažąją Lietuvą su Karaliaučium grąžintų lietuvių tautai, tai rytuose Lietuvos ribas gal atitrauktų iki Curzono linijos 1920 m. liepos 10 d. Šiuo atveju Curzono linijos centras (nuo Dieveniškio iki Svyrių ežero) būtų pastumtas į rytus apie 25 km., kad Vilnius turėtų ekonomiškai pakankamą užnugarį. Anglų ir amerikiečių spaudoje dar ir dabar Curzono linija tebėra gyva idėja; ji nesiduoda lengvai išbraukiama. Vakarams būsimą karą laimėjus, Curzono linija bus bent truputį stumiama į rytus, bet normaliomis aplinkybėmis ji nebus radikaliai keičiama, nes ji vis dėlto lingvistiniu, kultūriniu, religiniu ir ekonominių požiūriu daugiau atitinka teisingumą, negu kiti ligšiol girdėti projektai.

Palankiomis aplinkybėmis Lietuva gali tikėtis Maskvos sutarties ribų (1920 m.) rytuose ir Potsdamo linijos (1945 m.) vakaruose, minus Suvalkų trikampis. Šitų ribų Lietuva turėtų 98,000 kv. km. Nepalankiomis aplinkybėmis ji netektų savo rytinių pakraščių (apie 5,000 kv. km. ar kiek daugiau). Jei vokiečiams būtų pataikaujama, tai ir Karaliaučiaus priskyrimas Lietuvai pasidarytų nebegalimas: Mažosios Lietuvos ribos būtų susiaurintos iš pietvakarių šono. Lietuva gal gautų iš viso apie 85,000 kv. km. ar net mažiau.

Žinoma, šitiems apskaičiavimams ir spėjimams stinga tikslumo ir negalima visko numatyti. Šios nuomonės susidarė iš senesnių pasikalbėjimų su kai kuriais Amerikos ekspertais, kurių pažiūros nebuvo tiksliai išreikštos; o kas bus ekspertais po 10 metų — negalima juk atspėti.

26. EKONOMINĖS RIBŲ PATAISOS

Etnografiniai motyvai šiais laikais patys svarbiausi valstybių riboms nustatyti. Antron eilėn tenka statyti ekonominius motyvus, kurių vardan galima daryti tik mažesnes ribų pataisas. Lietuvai tokių pataisų reikia Karaliaučiuje ir Gardine. Abu šie miestai tolimesnėje senovėje buvo pastatyti lietuviškose žemėse, bet ne vokiškose, nė slaviškose. Nepalankiomis lietuviams sąlygomis šie miestai su apylinkėmis buvo nutautinti ir svetimų užkolonizuoti.

Kadangi Karaliaučius labai arti etnografinių Lietuvos ribų, kadangi seniau jis buvo žymus lietuvių spaudos ir kultūros centras, ir kadangi šis miestas geriausiai gali maitintis ir prasigyventi tik susijungęs su stambiu ir labai artimu Lietuvos užnugariu, tai jis ir turėtų būti paliktas Lietuvos ribose. Lietuva, Lenkija ir Latvija gerai supranta, kad išgabentų ar pabėgusių vokiečių grąžinimas į Karaliaučių ilgainiui sudarytų labai rimtą pavojų šių kraštų laisvei. Slavai Karaliaučiuje ir niekur jo apylinkėje niekad negyveno, tad jie čia neturi jokių istorinių nė etnografinių teisių. Šis miestas savo etnografine praeitimi ir dar labiau ekonomine ateitimi priklauso tik Lietuvai.

Gudai Gardiną įtraukia į savo politines ribas. Gardino apylinkių senieji gyventojai lietuviai jau yra sugudėję. Bet Gardinas (1939 m. turėjęs 50,000 gyv.) guli dešiniame Nemuno krante prie Vilniaus-Varšuvos geležinkelio. Visai aišku, kad nei Lietuva, nei Lenkija nenorės perkirsti mažame plote geležinkelio, jungiančio dvi svarbias sostines. Neskaitant trumpalaikių invazijų, Gardinas bent 600 metus priklausė Lietuvai, o nuo 1566 iki 1795 m. miestas ir plati apylinkė buvo Trakų palatinato dalis. Per visą istorinį periodą priklausęs Lietuvai ir dabar ekonomiškai gravituojantis į Vilnių (geležinkeliu) ir į Kauną (Nemunu), Gardinas su neplačia apylinke turėtų būti grąžintas Lietuvai, paliekant jai ir abu Nemuno krantu, pagal dabartinę Lenkijos ir Sovietijos ribą.

27. PRIEMONĖS LAISVEI ATGAUTI IR RIBOMS NUSTATYTI

Gan daug paskirų senatorių, parlamentarų ir įtakingų politikų Vakarų pasauly, ypač Amerikoje, viešai pasisako už nepriklausomų Baltijos valstybių atstatymą. Mes, žinoma, esame labai dėkingi už jų humaniškus pareiškimus. Bet nė vieno karto Amerikos Kongresas nepriėmė sprendimo *aktyviai paremti* žudomas Baltijos tautas; nė vieno milijono dolerių Amerika nedavė Baltijos tautų laisvės kovai paremti ar jų žudomai kultūrai gelbėti. Juk labai lengva ir pigu buvo paremti Baltijos tautų pabėgusias kultūros įstaigas: universitetą, gimnazijas, mokyklas, teatrus, spaudą; lengva buvo Baltijos diplomatus prileisti prie DP globos, lengva buvo atsisakyti žiaurių screeningų, nedaug būtų kainavę Baltijos Universitetą kur nors Amerikon perkelti ir

jį kukliai išlaikyti. Bet didžiosios demokratijos nenorėjo mažų demokratijų gelbėti. Jos gal manė, kad meškos pagautas avinėlis privalo pats savo jėgomis išsigelbėti...

Daug kas gal pasakytų, kad trys Baltijos respublikos yra labai mažas objektas, nes tik septyni milijonai žmonių — mažiau negu Belgija ar Olandija. Bet Amerikos pasyvumas šiais laikais (1939-1950) apima daug didesnius plotus. Juk Rusijos naguose žuvo visos Centro Europos laisvė: apie 140 milijonų jos gyventojų virto Rusijos vergais. Tai bent gyventojų skaičiumi labai arti prilygsta Jungtinėms Valstybėms. Užsieninės prekybos verte pavergtoji Centro Europa toli pralenkia visą Pietinės Amerikos kontinentą arba net milžinišką Aziją. *Nepriklausoma Centrinė Europa būtų buvusi tikriausioji garantija prieš Rusijos veržimąsi į Vakarų Europą.* Rusija be naujų kolonijų Europos Centre juk būtų buvusi daug sukalbamesnė ir po karo būtų pasirašiusi visas taikos sutartis ir būtų priversta su savo parašu skaitytis. Bet Teherane, Jaltoje ir Potsdame dvi galingiausios demokratijos bailiai kapituliavo prieš jų pačių sustiprintą Frankenšteiną, kuriam jos pavedė šnipais ir tankais globoti Centro Europos laisvę.

Besąlyginis demokratijų pataikavimas Sovietų diktatūrai tęsėsi nuo 1941 m. vidurio iki 1945 m. pabaigos. 1946 ir 1947 m. pataikauta jau labai nenoromis, dažnai pasiginčijant, bet lygiai dažnai ir nusileidžiant Sovietams. Tik 1948 m. prasideda šiokio tokio atsparumo politika prieš Sovietų oktopo užmačias. Centrinei Europai iš to kol kas maža naudos, nes Sovietai gan planingai naikina čia visokias aukštesnės kultūros apraiškas, ypač gi kultūriškai veiklesni žmonių sluogsni. Nauja profesija — socialiniai inžinieriai — genocidą vykdo pagal griežtai nustatytus planus. Todėl 1948 m. demografinė Baltijos tautų statistika jau toli gražu nebeatitiks 1950 m. žiaurią realybę. Teks nukentėti ir stambesnėms Centro Europos tautoms.

Į Teherano, Jaltos ir Potsdamo konferencijas Rusijos delegacija atvyko su gausiais planais ir su tvirtu pasiryžimu susovietinti Centrinę Europą. Betgi amerikiečių ir britų delegacijos šiai svarbiausiai Europos zonai neturėjo nei rimtų planų, nei aiškaus pasiryžimo jos laisvę gelbėti. Lenkija ir Baltijos valstybės turėjo daugiausia patyrimo sovietinių žiaurumų laboratorijoj. Bet su šitų valstybių atstovais ir politikais Amerika ir D. Britanija mažiausia skaitėsi. Medaus mėnesio entuziazmas apsprendė anglų ir amerikiečių politikos kelius. Vakarų valstybės vyrų naivumu ne viską galima išaiškinti. Yra ir kitų, daug pastovesnių priežasčių anglų ir amerikiečių nesidomėjimo Centrine Europa. Svarbiausia tokia priežastis yra Centrinės Europos kontinentinė padėtis. Anglosaksų protai yra išaugę jūrose. Jų politikams labiausiai rūpi tos šalys, kurios yra arčiau Atlanto arba turi daug salų ir pusiasalių, iš kurių galima valdyti jūros kelius. Atlantinė idėja glūdi anglų ir amerikiečių sąmonės gelmėse. Jų Europa baigiasi Berlynu - Viena - Triestu. Jie domisi Graikija ir Turkija, nes tos šalys valdo salas ir sąsiaurius, kelius į strateginį Suezą, į visus Artimuosius Rytus.

Pagal atlantinę idėją reikėjo išgelbėti Graikiją. Bet Jugoslavijoj daugiausia paramos gavo Tito komunistai, o gen. Mihailovič buvo atstumtas, nežiūrint jo heroiškų nuopelnų kovose su vokiečiais. Dar labiau kontinentinės šalys, kaip Bulgarija, Rumunija, Lenkija, Vengrija ir Čekoslovakija, be rimto pasipriešinimo buvo atiduotos Rusijos kolonialėn nuosavybėn. Jos, mat, neteikia laivynui patogių strateginių pozicijų.

Antra, Centrinės Europos tautos anglams ir amerikiečiams mažiausia žinomos. Vakariečių masinis turizmas baigdavosi Berlynu ir Viena, labai retas keleivis užklysdavo į rytus nuo Stockholmo - Berlyno - Vienos - Venecijos linijos. Europos centre tik viena Čekoslovakija naudojosi Amerikoje didesniu populiarumu, bet ji buvo nuosaikiai prosovietiška... Kitų gi šios zonos tautų propaganda Amerikoje niekad neišvarė gilios vagos.

Trečia, nuo Makedonijos iki Vilniaus, visa Centrinė Europa buvo garsi iš neigiamos pusės. Nuolatiniai kivirčai dėl valstybių ribų čia virsdavo kai kuomet labai aštriais konfliktais, gresiančiais visos Europos taikai. Daugeliui mažiau patyrusių anglų ir amerikiečių ir dabar dar atrodo, kad šituos tarpusavio ginčus gali nutildyti savo griežtais ir žiauriais metodais tik viena Rusija, o sau paliktos tos valstybės niekad nemokės susitaikinti. Centrinę Europą anglai ir amerikiečiai labai klaidingai vadina "Rytų Europa", gi šita sąvoka jiems sukelia kitą mums labai pavojingą ir neteisingą idėją: tai rytų kultūros kraštai, labai gimingi Rusiiai, jų natūraliai "globėjai" ir net savininkei. Eilinis amerikietis bent kiek nustemba išgirdęs, kad Baltijos tautos ne pravoslavų religijos ir kalba visai skirtingomis kalbomis. O visi Balkanai tai tik laukią savo brolių rusų ateinant. Ir su šita gilia ignorancija priversti esame skaitytis, nes ji yra užvaldžiusi anglų ir amerikiečių masę ir knygomis užvertusi Amerikos bibliotekas. Amerikos geografijos vadovėliai ir atlasai-žemėlapiai visą laiką, ypač 1941-1947 m. periodo, yra labai palankūs Rusijos imperializmui.

Ketvirta, anglų ir amerikiečių galvojimas eina megalostatizmo keliais. Patys valdydami plačius kontinentus ir gerai gyvendami, jie galvoja, kad tik didelės valstybės gali būti jiems lygūs ir tinkami partneriai pasaulinėje politikoje. Europos mikrostatizmas jiems sunkiai suprantamas, o kalbų ir kultūrų įvairumas nevertinamas. Homo oeconomicus americanus labiausiai mėgsta galvoti ne kultūrinėmis, literatūrinėmis ar dailės kategorijomis, bet ekonominėmis, utilitarinėmis, kai kada militarinėmis. Centro Europos valstybių mažumas jam neimponuoja. Lenkija čia didžiausia valstybė, bet ir ji turi vos 25 milijonus gyventojų, ir dargi labai skurdžių. Dažnas amerikietis gali užjausti mažą valstybę jos

nelaimėje ar vergijoj, bet jis nemato sau rimto intereso padėtį taisyti kokiu nors radikaliu būdu.

Penkta, Vokietijos imperializmas nesitenkindavo "Drang nach Osten"; kai jis veržđavosi arčiau atviro Atlanto ir net į tolimus užjūrius, tai sukeldavo angluose ir amerikiečiuose net paniką, ne vien pasipiktinimą. Jiems net rimtai atrodydavo, kad pusbroliai vokiečiai štai ims ir jau užvaldys pasaulį. Vienas vokiečių kreiseris Argentinos vandenyse labiau sujaudina amerikiečius, negu ištisos rusų armijos prie Berlyno ar Dunojaus. Amerikiečiai labai pritaria britų, olandų ir prancūzų kolonijų laisvės pastangoms, bet jiems visiškai nesuprantama, ko gali būti nepatenkintos rusų kolonijos: Ukraina, Gudija, Kaukazas ar Centrinė Azija. Juk rusų kolonijos turi būti laimingos, nes joms pritaikytas netgi laisve dvelkiąs "respublikų" vardas. Tai ko gi jos triukšmą kelia? Rusijos imperializmas anglams ir amerikiečiams atrodė nepavojingas, nes jis kol kas neišėjo iš kontinentinės Azijos ir Centro Europos ribų. Vadinasi, su Rusija amerikiečiai juk ne kaimynai. Rusija pasiima tik jai kultūra ar pasaulėžiūra artimas šalis. O kai pasiima, tai apie jas nieko ir nebegirdima. Tad jos turi būti ir laimingos didesnio brolio vergų stovyklose, kurios irgi gražiai pavadintos: pataisos, perauklėjimo stovyklomis...

Tai, kas čia penkiuose posmuose pasakyta, remiu ne vien raštais ir knygomis. Vienuolika kartų teko pervažiuoti Ameriką nuo Atlanto iki Pacifiko, sakant apie 200 viešų prakalbų, po kurių eidavo paklausimai ir diskusijos geopolitiniais Europos klausimais. Pridėkim dar kontaktą su studentais per penkerius profesoriavimo metus keturiose skirtingose vietose. Tad buvo tikrai nemaža progų atvirai amerikiečių ir kanadiečių nuomonei pažinti mums čia rūpimais klausimais. Suprantama, laisvoje šaly niekas nuomonių nesuvienodino, ir jos buvo gan įvairios. Bet vyraujanti styga verčia mane rašyti taip, kaip čia parašiau.

TAD KAS GI LIEKA MUMS DARYTI ŠIOJE KEBLIOJE SITUACIJOJ?

1) Anglų ir amerikiečių atlantinės idėjos mes nepakeisime. Mes patys sau žinome, kad Vakarų civilizacija būtų apsaugota, jeigu Rusija netektų vakarinių savo kolonijų, labiausiai Ukrainos ir Baltijos valstybių. Mes žinome, kad Rusija įžengė dabar į savo istorijos dinaminį periodą. Jos gyventojų prieauglis yra ir pasiliks milžiniškas. Net nustojusi vakarinių kolonijų, Rusija per 50 — 60 metų pasieks kokių 400 milijonų gyventojų. Tai bus tikra katastrofa Vakarų Europai, nes barbariška Rytų tvarka nesustos veržusis į suskaldytą Europą. Jos "Drang nach Westen" galėtų sulaikyti tik Centro Europos Tautų Federacija, apimanti keliolika tautų ir apie 120 milijonų ar žymiai daugiau gyventojų. Tad tokią Federaciją jau dabar tremtyje reikia pradėti kurti. Reikia, kad ištremtieji tautų protai Amerikoje ir Vakarų Europoje jau dabar kurtų nebe vadavimo komitetus, bet tikras egzilines valdžias. Jeigu tos valdžios pradės kurtis tiktai būsimo (dar neartimo) karo metu, tai daug kas jau bus pralošta. Būtų visai netikslu ir prasilenktų su tautų garbingumu laukti svetimųjų pripažinimo mūsų valdžioms, pirmiau negu mes patys jas pripažinome. Visos pavergtos tautos tarp Maskvos ir Berlyno privalėtų jau dabar sukurti savas valdžias plačios koalicijos pamatais su reikalingiausių organų branduoliais. Kai patys jau turėsime ir patys pripažinsime savas valdžias, tai, kada nors, patogiu Vakarams momentu, galėsime tikėtis ir didžiųjų demokratijų pripažinimo ir net paramos. Bet nedarykime klaidos: nelaukime, kad svetimi mums sudarytų valdžias ir mokytų mus valstybingumo.

2) Centro Europos valdžios tremty turėtų sueiti į glaudų kontaktą, bendromis jėgomis ir lėšomis varyti plataus masto informaciją apie savo šalis, apie jų pastangas sukurti didžiulę Federaciją, apie jos norą įsijungti ateity į visos Europos Federaciją.

3) Centro Europos valdžios turėtų greit sudaryti tarpusavio teismą ribų ginčams spręsti ir iš anksto atsisakyti vartoti jėgą teritoriniuose konfliktuose, bet pasiduoti teismo sprendimams. Tuomet anglai ir amerikiečiai būtų atpalaiduoti nuo jiems sunkiai suprantamų kivirčų ir daug palankiau žiūrėtų į mūsų laisvės bylą. Gal būt, teiktų net materialinę paramą.

4) Jeigu mums pavyktų sukurti net federalinių organų branduolys, tai mes kalbėtume bent šimto milijonų vardu (o su Ukraina būtų net per 150 milijonų). Tuomet nebebūtume nemėgiami nykštukai, bet taptume su laiku net labai gerais kandidatais prie didžiųjų stalo. Jeigu mums žiauriausios priespaudos ir genocido metu nepavyks sudaryti bendros valstybės, tai vėliau ši idėja nebesiduos realizuojama, nes prasidės chaotiniai paskirų valstybių ir egoistinių interesų veiksmai. 1917 m. mes neturėjome paruoštų priimtinų planų Baltijos trijų valstybių federacijai, o 1919 m. jau buvo per vėlu tai planuoti, nes kiekviena tauta jau spėjo naiviai apsiprasti savo izoliuotoje būsenoje, ir tai ateity gerokai palengvino Rusijos imperialistinius žygius. Bendrai veikiančios Baltijos valstybės (jų Federacija) 1918-1920 m. gal būtų galėję ištiesti pagalbos ranką Gudijai, išgelbėti jos laisvę ir priimti ją Baltijos Federacijon. Tai būtų buvusi valstybė tarp 15 ir 17 mil. gyv. Persiritus per pirmųjų sunkumų slenksčius, tokia valstybė jau būtų galėjusi rimtai priešintis Rusijos imperializmui 1939-1940 m. Kartu su Suomija ji būtų sudariusi gana rimtą jėgą.

5) Atlanto Pakto pasirašymas atbaido Rusiją nuo tolimesnių nukariavimų Vakarų Europoje ir atitolina kuriam laikui karą. Šis Vakarams saugesnis periodas Centrinei Europai gali būti pats pavojingiausias: per keletą ar keliolika metų rusai dės visas pastangas likviduoti tuose kraštuose visą kultūrinį sluogsnį, sutriuškinti atsparos dvasią, materialiai sunaikinti. Iš mažes-

nių tautų liks tik trupiniai, tik griaučiai dar neseniai žydėjusių civilizacijų.

Jungtinės Tautos ir didžiosios valstybės nieko konkretaus nedarys sustabdyti šiam istorijoj negirdėtam žiaurumui: jos tik kalbės, kad kažkur negeri dalykai dedasi... Nei vienos tautos išeivija nėra Amerikoje nei tiek turtinga, nei įtakinga, kad išjudintų Ameriką bent kokiam veiksmui. Bet visos Centrinės Europos išeivija Amerikoje siekia apie 15 milijonų. Jų daugumas nėra susipratę ir dosnūs, tačiau susidarys gal pora milijonų aktyvių žmonių, kurie sutiks po truputį aukoti ir truputį veikti. Tai argi ne laikas pavergtiesiems jungtis? Juk nieko nenustosime, tiktai pančių.

Naujoji ateivija, turinti daugiau inteligentijos ir pati mačiusi Europos tragediją po barbarų letena, turėtų būti pirmoji Centrinės Europos solidarumo ugdytoja. Vakarykščių valstybių reikalai galiūnams dabar ne prie širdies, nors kai kas jų ir palankiai apie mus pašneka. Po būsimojo karo visos rusų partijos norės atstatyti Rusiją su kolonijomis. O Amerikos bibliotekų knygos, rusų katedros universitetuose ir net pats Valstybės Departamentas kol kas stoja už Rusiją nedalomą, su kolonijomis. Tai labai blogas ženklas Ukrainai, Gudijai, Kaukazui. Bet ir Baltijos valstybėms bus daug rūpesčio nuo "laisvųjų" rusų pretensijų apsiginti.

Kol nesusijungsime, tol būsime pastumdėliai galingų komersantų. Jei 1914-18 m. karas buvo už tautų apsisprendimą ir jų laisvę (ir tai ne visiems), tai 1939-45 m. karas vyko pagal Stalino planus ir *prieš tautų laisvę*. Kokius konkrečius tikslus turės būsimasai karas, šiandien tik spėlioti galima. Jau šiek tiek jaučiama, kad Vokietijos įtaka didėja. Kas gali garantuoti, kad Amerika, mėgstanti kraštutinumus, nestatys savo kortos ant vokiškos galybės? Gal ji antrąjį Frankenšteiną sulipdys silpnesnių tautų nelaimei.

Mes, visi mažesnieji, vis dėlto neturime skubintis į šventųjų skaičių įsirašyti. Mažosios tautos irgi kaltos. Mažieji turėjo vikriau vartoti savo protą, ir tuomet būtų gal paaiškėję, kad galingo sukrėtimo metu moliniai puodai greičiau sudūžta tarp geležinių puodų. Dažnai mažųjų klaidos ir kaltės eina iš jų pačių naiviai įsivaizduoto saugumo. Juk labai retai kas vaizdavosi antrą pasaulinį karą būsiant taip žiaurų ir jo finalą taip neteisingą. Labai retai kas ir šiandien supranta, kad šiuo metu eina visoj istorijoj žiauriausia civilizacijos krizė, kad naujų laikų šiaurės saracėnai naikina ir dar naikins iš pagrindų tautas ir kultūras.

Blogumų neišvengsime, jeigu iš anksto jų neapsvarstysime ir nenumatysime priemonių jiems išvengti. Trečiam pasauliniam karui prasidėjus, tuojau paviršiun iškils senos tautų žaizdos: Vilniaus klausimas, Vakarų Ukrainos, Silezijos, Besarabijos, Bukovinos, Transilvanijos, Banato, Makedonijos ir daug kitų. Kiekvienas toks klausimas yra pilnas žarijų ir gali sukelti ugnį Europai pavojingu momentu. Būtų labai naudinga laisvės reikalui, jei Centrinės Europos tautos jau dabar turėtų tokias įstaigas, kurios narpliotų sunkiai atmezgamus mazgus.

Iš Stalino inferno išbėgę, visų tautų žmonės tik sujungtomis savo pastangomis galėtų apšviesti nirvanos žmones, sumažinti jų naivumą santykiuose su bolševizmu. Kad tą naivumą sunku nugalėti, tai mes juk galėtume žinoti nors ir iš lietuviško patyrimo 1939-1940 metų tarpe. Rusijos pašonėje gyvenome, tačiau mūsų inteligentijoj ir ypač valdžios viršūnėlėse turėjome stambią masę vaikiškai naivių žmonių; jų tarpe net prof. A. Voldemaras, kurio niekas nesugebėjo atkalbėti nuo kelionės į "rojų". Juk prisipažinkime, kad dėl mūsų pačių vadovybės naivumo ir pasitikėjimo Rusijos šiokiu tokiu žmoniškumu žuvo daugybė žmonių, visi Lietuvos pinigai ir lengvai kilnojamos vertybės, muziejai, archyvai, bibliotekos. O juk buvo galima bent dalį tų puikių turtų 1939 m. išgelbėti ir politiškai nepriklausomybės kovai geriau pasirengti, išvežant laiku užsienin net reikalingų žmonių. Dabar Centrinės Europos tremtiniai gali irgi apsigauti, jeigu jie remsis tik svetimų dėdžių paramos viltimi, jei nesijungs į stambų valstybinį vienetą ir laiku neišlygins tarpusavio nesutarimų, bus perdaug optimistiški ir pasitikės vien būsimo karo rizikinga loterija. Krikščionių civilizacijai ir laisvajai žmonijai gelbėti Centrinė Europa turi nė kiek nemažesnės svarbos negu Vakarų Europa. Jos gelbėjimas yra vertas geriausių jungtinių pajėgų, bilijonų turto ir marių kraujo, nes be laisvos ir sujungtos Centrinės Europos ilgainiui neliks ir Vakarų Europos, o be šios — neatsilaikys nė likusis pasaulis prieš vergijos triumfą.

(Pabaiga)

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

BUNDANČIOS ŽEMĖS POEZIJA

Gyvendami Europoje, nedaug turėjome žinių apie tai, kas vyksta tolimuose žemės užkampiuose. Todėl mūsų tremties metai, nors jie ir nelengvi ir slegiantys, turi vieną gerąją pusę: jie mums atidaro kai kurias galimybes pasipildyti tolimųjų tautų pažinimu. Tų tautų gyvenimas, pasirodo, yra daug įdomesnis ir turtingesnis, negu kad mums iki šiol, iš tolo žiūrint ir ne viską matant, atrodė. Ypač nustembam sužinoję, kad kai kurios "egzotinio" kontinento tautos savo menu, literatūra ir bendra kultūra — stovi arčiau vakarų, negu neviena Europos tauta.

Pietų Amerikos kontinentas, kurį sudaro 21 tautos mozaika, turi savo garbingą istoriją, turtingą literatūrą, stiprų meną, originalų teatrą, trumpai tariant — gyvena platų dvasinį gyvenimą. Mums visa tai pažintina ir įsidėmėtina gal ne vien todėl, kad tai yra neginčytina tiesa, bet taip pat ir dėl to, kad, organizuodami savo nūdieną, turime išsilaikyti ir ruoštis rytdienai. Mes čia matome aiškią tąsą kultūros, kuriai jaučiamės priklausą. Pavargusi Europa yra šiandien bejėgė atlaikyti destrukcijos spaudimą ir sėkmingai ginti visa tai, ką ji šimtmečiais kūrė. Todėl mes remiamės į naujas žemes, naujus kontinentus. Radę čia prieglobstį ir poilsį po nelengvų išgyvenimų, nepasitenkiname "atrastųjų kraštų" klampiomis periferijomis, bet stengiamės, kiek tai mums sąlygos leidžia, pažinti jų dvasinį gyvenimą, žymėdami visa tai, kas jame yra dėmesio verta.

Šiuo kartu metame trumpą žvilgsnį į naująją Čilės poeziją.

— o —

"Tai yra vieniša šalis, aš jau
kalbėjau
apie šią vienišą šalį,
kur žemė yra pilna vandenyno
ir kur nėra nieko, tik arklio kanopos,
nėra nieko, tik vėjas, nėra nieko
tik lietūs, kurie krenta ant jūros
vandenų,
tik lietūs, kurie auga ties jūra".

Taip dainuoja apie savo žemę autentiškiausias Čilės poetas Pablo Neruda, kuris drauge su Gabriela Mistral ir Vincente Huidobro stambiomis raidėmis įsirašė į naujosios pasaulio literatūros lapus.

Jų tėvynė yra aukštų uolų, akmeningos žemės, vulkanų ir vandenų kraštas. "Žodis Chile turi savyje kažką kūdikiško, neatsakingo, kaip pirmas saulės spindulys, glostantis mūsų žemę saulėtekio meile" (Benjamin Subercasoux).

Šioje "vandenyno šalyje" yra vietų, kur įkopus į kurią nors Andų viršūnę, tikrai pamatai neapžvelgiamus Ramiuosius vandenis. Šis keistos geografinės struktūros kraštas, kuris nuo Peru sienos ilga juosta tęsiasi tarp Andų ir Ramiojo vandenyno, pietuose susiaurėja, pakrypsta į rytus ir, peržengęs 38 paralelę, aštrėja ir baigiasi uolėta, juoda, audrų plakama vieniša Horno sala.

Žmogus Čilėje gyvena betarpiškoje gamtos artumoje, su ja organiškai sutapęs. Neaprėpiami vandenyno plotai iš vienos ir sunkiai peržengiamas Andų masyvas iš antros pusės — sukūrė hermetiškai uždarą žmogaus tipą. Čia gamta, universas ir žmogus suaugo į vieną harmoningą kūną. Iš to išplaukia čiliečio sielos ekstazingumas ir gilus tiesos pajautimas.

Žmogus čia turi savotišką laiko ir nuotolio supratimą. Jo siela yra jo pasaulis. Jis gyvena sapnais, kuriuose laikas yra tartum kokia užtvenkta, sulaikyta, lėtai judanti srovė. Čilietis iš prigimties nesugeba pergyventi laiko destruktyvumo. Jojo Aš yra toks pasaulis, kurio jis nesutinka deformuoti ir žeisti. Todėl įvykus tarp išorinio daiktų pasaulio ir tojo Aš kolizijai, siela prisipildo neapsakomo liūdesio ir graudumo. Ją tuomet daiktų pasaulis skaudžiai žeidžia, ji pasijunta atirūkus nuo žemės, nuo savęs, nuo visa to, nuo ko ji iki šiol nemokėjo savęs atskirti. Čilietis, kaip ir kiti Pietų Amerikos gyventojai, gyvena ne kaip subjektas, bet kaip objektas egzistencinio skausmo. Tai skausmas žmogaus - medžio, žiauriai plėšiamo iš ikišiolinės "angeliško ramumo" dirvos, užklupto netikėtų staigmenų ir pavojų.

Tokio skausmo ir liūdesio giliausią išraišką mes matome autentiškųjų šio krašto poetų kūryboje, kurios viršūnėje stovi Pablo Neruda su savo pirmatakais ir bendralaikiais: Pezoa Velez (1879-1908), Gonzalez Bastias (1879), Carlos Mondaca (1881-1928) ir Alberto Rojas Jimenez (1900 - 1934). Jų daina yra giliai metafiziška, jie dainuoja žmogų, nenustojusį būti žeme ("sin dejar de ser tierra"). Jų eilėraščiai auga iš žemės, kurios įsčioje gimsta žmogus skausmuose. Todėl poetui jo šalis yra "vieniša..., kur žemė yra pilna vandenyno ir nėra nieko, tik arklio kanopos..., tik vėjas..., tik lietūs, kurie krenta ant jūros vandenų..., tik lie-

tūs, kurie auga ties jūra" (Pablo Neruda).

Nerudos eilėraščių giliai žmogiška tematika. jo originali sintaksė, jausmo turtingumas ir savotiškas ritmas išsilieja kaip neaprėžto ir sunkaus laiko didžiulės lagūnos. Tai jau ne tik poezija, bet patsai čionykščio žmogaus egzistencijos pulsas.

Tuo tarpu Huidobro žmogus, atitrūkęs nuo gimtosios žemės, išėjo į tolį ir aukštį. Nutraukęs ryšius su jį pagimdžiusia "akmenų ir vandenų žeme", jis žengė stiprų šuolį į ateitį. "Kiekviena Huidobro poema yra dalykas, kuris įvyks" — sako Joubin Colombres, charakterizuodamas poetą.

Huidobro kelias vienu atžvilgiu yra panašus į mūsojo O. Milašiaus ir lenko Apollinaire'o kelią. Eilėraščių rinkiniu "Vandens veidrodis" padėjęs kreacionistinės estetikos pagrindus ir 1918 m. išleidęs šio rinkinio antrą laidą Madride, vyksta į Paryžių ir iki gyvenimo pabaigos su juo beveik nesiskiria. Čia Huidobro kaip savo metu Mallarme namai buria visas savo laiko stipriąsias meno ir literatūros įžymybes. Juan Gris, Picasso, Tristan Tzara, Max Jacob, Apollinaire, Rodiguet, Cocteau, Morand ir kiti yra jo artimi bičiuliai ir nuolatiniai svečiai. Paryžiuje pradeda rašyti prancūziškai. Eilėraščių rinkiniuose — "Horizon Carre", "Tour Eiffel" ir "Hallali" atidengia savo sukurtos kreacionistinės estetikos esmę. Jo poetikos pagrindinis postulatas yra išradingumas, be kurio negali būti kalbos apie tikrąją poetinę kūrybą. Jausmas keliamas aukščiau už intelektą. "Kreacionistinė poema — skelbė Huidobro — tai sukurtų vaizdų, sukurtų situacijų, sukurtų sprendimų kompozicija; kreacionizmas negriauna tradicinės poezijos elementų, jis tik reikalauja, kad tie elementai būtų išrandami ignoruojant realybę ir tai, kas įvyksta prieš realizacijos aktą. ...Poetas turi turėti savyje ypatingo žmogiškumo dozę, kuri sulygintų visa tai, kas vyksta šalia jo su giliu atominiu įelektrinimu, su šilima, kurios dar niekas iki šiol nėra davęs tiems patiems žodžiams, kuri pakeičia žodžių plotį ir spalvą". "Poezija tai kūrybos kalba" — sako poetas kitoje vietoje, todėl — "tik tie, kurie nepamiršo visuotinio kilimo šauksmo ir pažįsta pasaulio formavimosi bruožus, yra poetai".

Nejausdami reikalo šioje vietoje pasisakyti nei už nei prieš kreacionizmą, žinodami, kad tai yra vienas iš daugelio mėgiamų ir nemėgiamų "izmų", krėtusių ir tebekrečiančių pasaulio literatūrą, norime tik priminti, kad vieno gal iš įdomiausių ir gražiausių izmų tėvas yra genialus čilietis. Jo įtaka, paskleista Prancūzijoje, Ispanijoje, Pietų Amerikoje, yra labai didelė. Jo žymioje įtakoje rašė ispanai Juan Larrea, Gerardo Diego, peruvietis Cesar Vallejo, didieji Argentinos poetai Leopoldo Marechal, Oliviero Girondo, Francisco Luis Bernardez ir daug kitų.

Naujosios Čilės "trečias fenomenas" yra jau mums kiek geriau pažįstama Gabriela Mistral, 1946 m. laimėjusi Nobelio literatūros premiją. Ji yra savotiškas trečiasis polius mūsų aprašomų poetų trijulėje. Jeigu apie Nerudą esame pasakę, kad jis yra savos žemės dainius, skausmuose nuo jos atitrūkstantis, Huidobro — atitrūkęs į naujas poezijos viršūnes ir negrįžęs, — tai apie Mistral galėtume pasakyti, kad ji yra atitrūkusi ir — grįžusi. Grįždama ji parnešė savo kraštui krikščioniškos etikos kraitį ir "atidarė jai vartus į naują, harmoningą grožio karaliją". Savo moralizuojančia ir edukatyvine poezija ji įnešė naują vėją į Čilės literatūrą, kur iki šiol viešpatavo sunkus sapnas, chaosas, granitas, akmenys ir lietūs, kur žmogus buvo panašus į lietų, "vienišą mirusiam pasaulyje, — kuris atstumtas krenta, lėtas ir beformis", kur "...žemės šviesa išeina iš po blakstienų ne varpais skambėdama, bet ašaromis". (Pablo Neruda).

— o —

Rašant pasinaudota:

1. Eduardo J. Colobres — "Huidobro y el creacionismo", Saber Vivir, nr. 85, 1949 m., Buenos Aires.

2. Pablo Neruda — "Seleccion", Santiago de Chile, 1949.

3. Blanca Luz Brum "21 poetas, 21 pueblos", Buenos Aires, 1941.

4. Eduardo Anguita — "El chileno y su poesia", Histonium, nr. 126, 1949, Buenos Aires.

Juozas Kėkštas

PAPINI APIE ISPANOAMERIKOS KULTŪRĄ

Giovanni Papini, sukėlęs didelę audrą savo pasisakymu apie tai — "ko Amerika nedavė" (Revista Javierana, Bogota), kur jis nepagailėjo aštrios kritikos žodžių Naujojo Kontinento adresu, pravedė kai kurių savo teigimų reviziją. Po gyvos polemikos, kuri pasireiškė Ispanijos, Portugalijos ir Pietų Amerikos spaudoje, G. Papini Florencijoj suteikė pasikalbėjimą Argentinos kultūros reikalų atstovui Italijoje Josė L. M. Aspiri. Genialus florentietis pastebėjęs, kad daugumas jo minčių buvę klaidingai suprastos, išdėsto savo pažiūras į Iberoamerikos kultūrą.

Štai keli jo pareiškimo fragmentai.[1]

"Niekuomet nebuvau perdaug tvirtai įsitikinęs savo argumentų vertė... Šiuo man žiauriai prikišamu atveju, aiškiau negu kuriuo kitu, turiu iškelti šių dienų Amerikos kūrybinį veržlumą, visiškai nenorėdamas nuvertinti jos kūrybinės veiklos atstovų...

"XV amžiuje Amerikos atradimas atidarė kelią į nežinomus kraštus gyventojams Europos, kurioje tuomet buvo jaučiamas gyventojų perteklius ir azijatų invazijos; trijų šimtų metų bėgyje Amerika buvo Ispanijos įkurtos krikščioniškos valstybės bazė. Neminėdami kai kurių smulkmenų, galime tvirtinti, kad naujasis pasaulis yra kontrareformos kontinentas...

"Kai kurie didieji meno darbininkai, ypač poetai, liudija jūsų Amerikos dvasinį nepriklausomumą ir aukštą lygį čilietis Huidobro — kreacionistinės poezijos pradininkas; Gabriela Mistral sukūrė šviesių veikalų, užsitarnavusių Nobelio premijos; taip pat jūsiškis Pablo Neruda pasižymi tyra hermetinio meno išraiška, savo įtaką skleisdamas visai kastilų[2] poezijai...

"Ispanoamerika davė pasauliui tokių vaisingų staigmenų kaip metisų menas, inkų "ayllu" socialinė organizacija — kolektyvinio darbo pavyzdys, konstitucinės teisės sistema, modernūs Meksikos freskai ir "majų" skulptūra — universalinio meno stebuklas, keramika, Alejandinho paveikslai, "Martin Fierro", "Facundo", Riveros ir Portinari dailė, nekalbant apie daugybę kitų pavyzdžių...

"Turiu pastebėti, kad modernizmas, kuriuo pasižymi amerikoniškasis "sturm und drang", tasai entuziastiškas tiesos ir grožio ieškojimas, gimsta ispanų kalbos firmamente, kūryboje bethoveniškos didybės genijaus Ruben Dario, kurį viename savo straipsnyje Jean Cassou vadina "lotynų pranašu". Lugones, urugvajietis Herrera y Reissig nuo jo neatsilieka...

"Tokie Argentinos poetai kaip Bernardez gali būti užsitarnautai skaitomi nepaprasto kastilų lyriko šv. Jono nuo kryžiaus paveldėtojais; kiti — Marechal, Molinari, Anzoategui, Banchs — stovi vienoje eilėje su savo laiko Aukso Amžiaus puisasaliniais titanais griežtoje ir muzikalioje soneto kompozicijoje ir puikiame kalbos apvaldyme, kas rodo, jog Amerikoje yra kuriama poezija aistringa, didinga, turtinga pavyzdžiais aukšto ir gero skonio. Jau Andre Siegfried yra pastebėjęs, kad daug ką galima atleisti iberoamerikiečiui dėl jo gracijos ir elegancijos pajautimo...

"Kai kuriuose tų kūrinių, kuriuos turiu omenyje, spindi aušros gaivumas, klajokliškas liūdesys, sapnų

saulėlydžiai; kituose nesuklastotai reiškiasi nuostabi heleniška giedra, Horacijaus bronzas; kartais girdime sunkų mistišką varpų skambėjimą. Visa tai pasižymi naujumu, gracija ir kūrybiniu įkvėpimu. Mes matome veržlų spontanišką kūrėją, jėgą ir grožį, iš prigimties civilizuotą kūrybos valdovą. Ypač paminėtini: brazilietis Cervalho, peruvietis Santos Chocano, venecuelietis Gallegos, argentiniečiai Storni, Acevedo Diaz..."

Išvardijęs visą eilę naujosios Pietų Amerikos literatūros atstovų, pasikalbėjimo pabaigoje G. Papini pabrėžė, kad visi jie sudaro turtingą romėnišką mozaiką. Politiniu atžvilgiu ji yra suskilus į 21 valstybę, bet jos kultūra yra vienas harmoningas kamienas. Tai amžinas nemirštantis kamienas, šaknimis siekiąs lotynų kultūrą.

---

1 "Latitud 34", Buenos Aires, 1949 lapkričio 29 d.

2 Kastilų kalba — ispanų kalba; ispanų literatūrinė kalba išsivystė iš kastilų tarmės.

MIRĖ AMERIKIEČIŲ POETAS

Kovo pradžioje Philadelphijos mieste mirė žymus amerikiečių poetas Edgar Lee Masters. Jis buvo gimęs 1869 metais, kurį laiką dirbo kaip advokatas, bet vėliau atsidavė kūrybai, ypač išgarsėdamas "Spoon River Anthology" knyga.

Šiuo poezijos rinkiniu Edgar Lee Masters lyg ir tęsia Walt Whitman tradiciją. Veikalas, pasirodęs 1915 metais, sukėlė ištisą audrą ir ligi šiolei pasiliko viena iš populiariausių poezijos knygų Amerikoje. Dar daugiau — ji buvo išversta į eilę kalbų — vokiečių, danų, prancūzų, italų, japonų, hebrajų ir kitas. Jungtinėse Valstybėse šios knygos ligi šiolei yra išėję per septyniasdešimt leidimų.

Šio rinkinio pasisekimas remiasi iš dalies tam tikru autoriaus realizmu, kurį kiti pavadino cinizmu. Pats autorius geriausiu savo veikalu laikė "The Domesday Book". Iš viso jisai yra parašęs keliasdešimt knygų, iš kurių jo veikalas apie Lincolną taip pat buvo sukėlęs nemaža ginčų.

— o —

— Šių metų kovo mėnesį Holywoode mirė žymus vokiečių rašytojas **Heinrich Mann**, sulaukęs 79 metų amžiaus. Jis išgarsėjo eile romanų, kurių kiti su dideliu pasisekimu pražėjo filmose. Paskesniu laiku jisai dirbo, ruošdamas filmoms rankraščius. Jo brolis yra garsusis Thomas Mann, taip pat gyvenąs Californijoje.

— Kovo 19 d. Californijoje mirė **Edgar Rice Burroughs**, "Tarzano" autorius. Šios knygos buvo išparduota 35 milijonai egzempliorių. Apskaičiuojama, kad "Tarzano" filmą matė 140 milijonų žmonių, o tų filmų buvo kelios serijos. Jo knygos apie Tarzaną buvo išverstos į 56 kalbas. — E. R. Burroughs mirė 74 m. amžiaus.

KNYGOS ir ŽURNALAI

KUN. K. A. MATULAITIS: ŠVENTŲJŲ GYVENIMAI

Išleido Marijonų Vienuolija Amerikoje. Chicago, 1949. 714 pusl.

Čia yra didžiųjų sielos žmonių istorija per tūkstančius metų. Drauge tai yra pasaulio istorija įvairiuose jos vingiuose. Daugeliui tų asmenų, aprašytų šioje knygoje, teko būti pačiose atsakingose vietose, kurti istoriją arba pereiti per didžiuosius žmonijos pasikeitimus. Net ir tie, kurie savo dienas praleido kalnų nuošalumoje, vienuolynuose, prie nežymių darbų, — ir tie mums byloja apie praeitį, apie mažą jos kertelę.

Iš tos nuošalumos jie mums šiandien žėri kaip aukščiausieji šviesos stulpai, kurie tarnavo geriausiajai daliai — artimui ir Dievui. Taip pro mūsų akis, skaitant šiuos lapus, praeina apaštalai, vienuoliai, popiežiai, amatininkai, paprasti darbininkai, didžio mokslo vyrai ir daugelis kitų. Diena iš dienos jie mums byloja apie tikrąjį pasirinkimą ir apie tuos dvasios turtus, kuriuos sukrovė jų tikėjimas.

Iš daugelio panašių knygų šie gyvenimai skiriasi tuo, kad juose pabrėžiama istorinė pusė. Autorius ypač stengėsi surinkti žinių apie šventuosius, kuriems vienu ar kitu būdu teko turėti ryšių su Lietuva, o tokių čia turime bent keletą. Šiuo atžvilgiu knyga suteikia ir naujos medžiagos.

R.

J. Padaubietis: Telšių kankiniai.

Išleido "Lietuvių Žinios", Pittsburgh, 1949 m. 99 p.

Tai maža knyga, atskleidžianti didelį skausmą. Autorius papasakoja apie šiurpius įvykius, apie lietuvių žudynes, kai 1941 metais rusai traukėsi iš Lietuvos. Tų žudynių vieta ir daugelio kankinių vardai šiandien plačiai žinomi. Šie įvykiai yra tokie baisūs, kad jie niekados neišnyks iš lietuvių tautos istorijos. Ir jie nusipelno minimi visų tautų istorijoj šalia kitų išgarsėjusių vietų — Katyno, Lidicės ir panašių. O pasaulis turėtų tai žinoti ne vien dėl to, kad čia atsiskleidžia baisi mūsų tautai padaryta žaizda, bet ir todėl, kad pasimokytų. Tie patys žmogžudžiai, kurie Rainių miškelyje prie Telšių nukankino 73 lietuvius, savo kruvinas rankas tiesia į kitus pasaulio kraštus. O čia nėra tik žodžiai ar grasinimai, bet kruvini liudininkai, mums ir visoms tautoms byloją, kaip jie buvo sumesti į vežimus surištomis burnomis, kaip jiems buvo išbadytos akys, sutriuškinti galvos kiaušai, ištaškyti smegenys, nupiauti liežuviai, sulaužyti kaulai, nulupta oda, ligi jie bolševikų galutinai buvo pribaigti. Teisingai autorius sako: "Rainių miškelio tragedija amžiams liks vienu šiurpiausių momentų lietuvių tautos istorijoj" (p. 9).

"Telšių kankiniai" parašyti konkrečiai: duodami tik faktai, kurie mums rūsčiau kalba, negu betkokia gražbylystė ar retorika. Pirmiausia, remiantis liudininkais, aprašomi įvykiai kalėjime prieš žudynes, paskui duodamos teismo medicinos protokolo ištraukos, kai kankinių lavonai buvo atrasti. Galop surinktos trumpos nukankintų lietuvių biografijos. Iš jų patiriame, kad bolševikai žudė visų luomų žmones — darbininkus, moksleivius, ūkininkus, valdininkus. Visiems jiems NKVD prisegė politinių kalinių vardą, ir aną birželio naktį buvo jie nužudyti.

Jie žuvo, padėję galvas už savo žemę. Jie krito toje kovoje, kuri šiandien vis plačiau išsilieja tarp dviejų pasaulių: jųjų vienas yra laisvas, o antras — pavergtas. Jų likimas tegali dar aiškiau visiems priminti, kokią tvarką ir kokį terorą neša Maskva. Užtai toki veikalai, kaip šisai, turėtų pasiekti ne vien lietuvį skaitytoją, bet ir kitų tautų žmones: tegul jie iš gyvo atsitiki-

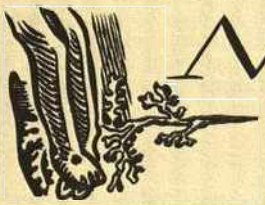

MENAS

PER SROVĘ BRENDANT

Fizinė egzistencija nepatenkina žmogaus sielos. Žmogus bet kuriose vietos ir laiko sąlygose neišvengiamai, fatališkai yra verčiamas vidujinės jėgos pasakyti savo kūrybinį pasaulį. To noro pasakyti, to noro mene išsiveržti ir išsilaisvinti nepajėgė užspausti kalėjimai, koncentracijos lageriai ir vėliau gyvenimas be atramos. Ir naujam pasaulyj kūrybinė dvasia neapleido žmogaus, bekovojančio neįprastą kovą už savo materialinį išsilaikymą.

Visa tai liudija Chicagos lietuvių keliolika meninių parengimų rudens ir žiemos mėnesiais. Bet menas nėra reliatyvi sąvoka. Menas turi savo aiškius reikalavimus ir dėsnius, ir todėl svarbu, kiek tuose parengimuose buvo to, kas vadinama menu tikrąja žodžio prasme. Visa tai pasakyt ir yra pats sunkiausias uždavinys ne dėl pačios pasakymo teisybės, bet dėl to pasakymo pasėkų. Menininkas brenda stipria srove. Kasdienybė, su laiko, lėšų ir vietos stoka, nenorėjimas nustoti populiarumo ir taikymasis skoniui, idėjiniai ir kiti reikalai yra srovė, kuri pasiutusia jėga neša jį iš tikrojo meno kelio. O anapus srovės — tikrasis meno krantas. Pakilus ir spindįs. Ar nenuplauks menininkas pavandeniui? Ar perbris jis, iškėlęs galvą, tiesus ir nepalenkiamas? Sunkus klausimas, į kurį, pamačius visus parengimus, dar sunkiau atsakyti. Daugelyj parengimų, kur buvo individualūs menininkų pasirodymai, figuruoja beveik tos pačios pavardės: Adomaitienė, Dambrauskaitė, Motekaitienė, Bičkienė, Kalvaitytė, Baranauskas, Brazis, Nauragis, Kučiūnas, Jakubėnas, Byanskas ir dar vienas kitas. Tai žmonės aukšto kultūros ir meninio lygio. Kaip jiems pavyko "Draugo", "Margučio", Literatūros Draugijos, "N. Aušros" ir kituose organizacijų ar savarinkiškai rengtuose koncertuose? Taip, kaip buvome įpratę matyti ir girdėti. Jie toj srovėj sunkiai brenda į meno šaukiantį krantą. Gal jie jau stovi vietoj. Argi nei fondai, nei prekybininkai, nei organizacijos nepaduos rankos šitoj naikinančioj tėkmėj? Vargu. Ir tai kažin ar nereikš nuplaukimo povandeniui.

Be individualių dainos ir muzikos puoselėtojų, yra keletas chorų. "Birutės" choras pastatė dvi operetes: "Malūninką ir Kaminkrėtį" ir "Grovą Luksemburgą". Sunku čia dėl vietos stokos aptarti pastatymus: nenurodant faktų, negalima sakyti nei už nei prieš. Bet vis dėlto buvo mažiau, negu vidutiniškai. Ir dar prie to galima pridėti sakinį, kad menas vidutiniškumo nepakenčia. "Pirmyn" choras, vadovaujamas Steponavičiaus, pastatė operetę "Cukrinį Kareivį". Be atskirų žmonių švystelėjimo, ir čia paplaukta pasroviui. Operetė yra lengvas žanras, bet tik žiūrovui, o ne aktoriui ar solistui. Bet tiek pastarojoj, tiek anksčiau minėtose operetėse neatrodė, kad aktoriai ar solistai būtų pajutę savo sunkų uždavinį šitam "lengvam" žanre.

Be chorų, turime ir du teatrus ir keletą vaidinimo grupių, pastovių ar tik retkarčiais susirenkančių. Vienas tokių vienetų, rež. Steponavičiaus vadovaujamas, pastatė melodramą "Iš meilės". Veikalas visą laiką skelbtas be autoriaus, lyg tai būtų "Hamletas" ir visiems žinomas. Tai jau iš karto kėlė abejojimą. Režisierius veikalą gali pagadinti arba blogą pataisyti, bet "Iš meilės" išėjo pasibaisėtinai. Ne dėl to, kad vaidinant krito ūsai ar sulūžo lova. Ne. Melodramiškas vietas žiūrovams palinksminti režisierius padarė komiškomis ir išėjo pigus,mėgėjiškas pastatymas. Bet koks teigiamas įvertinimas suprantamas, bet jis yra žalingas ne tik aktoriui, bet ir žiūrovui. Tai primename, norėdami pateisinti šį kietą atvirumą.

Iš mažesnių vienetų yra "Linksmieji broliai", su kartais liūdnai neskoningu repertuaru; yra gabaus aktoriaus Vešotos ir rež. Veličkos teatro grupės. Neturėdami didelių pretensijų, jie davė organizacijų parengimuose nevieną vaidinimėlį, kurie buvo tik tai dienai, ir kaip tokie yra pateisinami.

Be šių visų vienetų, turime rež. St. Pilkos vadovaujamą "Lietuvių

---

mo pamato, ką šiandien kenčia lietuvių tauta ir kokia grėsmė niūkso visam pasauliui.

R.

ATEITIS. Nr. 1. 1950

Malonu matyti "Ateitį" pasirodant šiapus Atlanto krantų. Pirmas moksleivių ateitininkų žurnalo numeris, išleistas Brooklyne, palieka gražų įspūdį: tinkamai techniškai sutvarkytas, turi gerų bendradarbių. Svarbiausia gi — jame spindi ateitininkiška dvasia, kuri tokią stiprią žymę yra palikusi Lietuvos gyvenime. "Ateities" uždavinys ir bus šią dvasią išsaugoti ir ugdyti. Ta proga reikia pastebėti, kad ateitininkai jau yra išsišakoję šiame žemyne ir turi apie dvidešimt kuopų. Kitos jų yra stambios ir siekia per šimtą narių.

Antras uždavinys "Ateičiai" yra ugdyti kūrybines lietuvių pajėgas, iš jaunųjų puoselėjant naujus poetus, dramaturgus, beletristus. Šio žurnalo lapai yra išugdę nevieną mūsų kūrėją — Putiną, J. Grušą, Brazdžionį ir daugelį kitų. Mūsų nuomone, literatūros istorikai, užuot dažnai besidairę į efemeriškus literatūros žurnalus, turėtų gerai įsiskaityti "Ateitį". Jie pastebėtų, kiek žymių mūsų literatūros vardų pirmuosius žingsnius žengė jos skiltyse, buvo šio žurnalo išpuoselėti ir pastatyti ant kojų.

Naujų lietuviškų kūrybinių jėgų ugdymas mūsų dienomis bus sunkus. Tačiau jis reikalingesnis negu kada nors, nes jei nebus užuovėjos ir dirvos naujiems kūrybos žiedams skleistis, — jie nuvys, vos prasiskleidę. O "Ateities" puslapiai kaip tik yra gera vieta jaunoms jėgoms išmėginti — ir tikėkime, jų tarpe atsiras tokių, kurie gražiai iškils lietuvių literatūroje.

A. V.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Genocide. Lithuania's Threefold Tragedy. By K. Pelėkis. Edited by Rumsaitis. Published by "Venta". Germany, 1949. P. 286.

A. Gervydas. Už spygliuotų vielų. Išleido Lietuvių Katalikų Spaudos Draugija. Nr. 2. Chicago, 1950. P. 221. $2.25.

Jurgis Kastytis Gliaudys. Ave America. 1950. P. 32.

Eglutė. Nr. 1, 2. (sausio ir vasario m., 1950.) Redaguoja Bernardas Brazdžionis. Leidžia Lietuvių Kultūros Institutas. Lawrence, Mass.

Laiškai Lietuviams. Nr. 1, 2. (vasario ir kovo m., 1950). Leidžia T. Jėzuitai kas mėnesį. Redaguoja T. Juozas Vaišnys, S. J. Chicago, Ill.

Lietuvių Dienos. Nr. 1, 2. (sausio ir vasario m., 1950). Vyr. redaktorius Juozas Vitėnas. Los Angeles, Calif.

MOKSLAS

H — BOMBA

Prezidento Truman įsakymas gaminti H-bombą žymi išimtinai svarbų žingsnį atominių ginklų techniko ir, galimas dalykas, atominės energijos taikos gyvenimui naudojimo technikoj. Žinia apie tai buvo sutikta su didžiausiu susidomėjimu pasaulio spaudoj. Niekada, sakoma, vienas asmuo nebuvo atsidūręs prieš tokį lemtingą sprendimą. Džiaugsmo niekas dėl šio žygio nepareiškė, priešingai, vadovaujantieji asmenys pajuto visą lemtingą atsakomybę už įvedimą į karo techniką naujo faktoriaus, kuris vienas gali nulemti žmonijos likimą. Ne be pagrindo tad senatorius Mac Mahon, ginklavimosi komisijos pirmininkas, senate siūlė, prieš pereinant prie H-bombos gamybos, išbandyti dar vieną naują taikai įgyvendinti planą. Bet svarbus sprendimas padarytas, darbai pradėti ir, remiantis ligšioliniais fizikos daviniais, atrodo, kad H-bomba bus galima pagaminti. Taigi, šis techninis uždavinys dar nebaigtas, nors pasisekimas beveik tikras, be to, ir tai, kas lemiamo pasiekta, laikoma didžiausioj paslapty. Todėl galima duoti tik šiek tiek bendresnių mokslinių žinių, iš kurių būtų matyti šio naujo technikos proceso — arba tiesiog ginklo — pajėgumas.

H-bomba vadinama todėl, kad veikiančioji medžiaga, intraatominiam vyksmui, kuris pasireiškia kaip nepaprastai didelio pajėgumo sprogimas, yra hidrogenijus (hydrogen) arba vandenilis, tikriau, jo izotopai. Cheminių elementų atominių svorių santykiai ir jų aiškinimas buvo vienas iš seniausių modernios chemijos ir fizikos klausimų, daugiausia prisidėjęs prie mūsų laikų atomo teorijos išvystymo. Pav., žinome, kad vandenilio (H) atominis svoris — 1,008, helijaus (He) (vienos iš neutralių dujų) — 4,003. Seniai protauta ir šiandieninės teorijos patvirtinta, kad helijaus atomas sudarytas iš 4 vendenilio atomo masės vienetų. Keblumas tik tas: kaip aiškinti tą masės sumažėjimą, kuris gaunasi, 4 vandenilio atomus "sudedant" į vieną helijaus atomą (1,008. 4 - 4,003 = 0,029). Remiantis reliatyvumo teorija, kuri nustato materijos ir energijos ekvivalenciją (lygtis $E = mc^2$, kur E — energija ergbis, m — masė gramais, c—šviesos arba absoliutinis greitis centimetrais), vėliau aiškinta, kad pereinant iš H į He atomus masės skirtumas virsta energija, taigi 4 H — He + E. Šiandien to paties aiškinimo visuotinai laikomasi ir sprendžiant klausimą, iš kur saulė ir kitos žvaigždės gauna savo spinduliavimo energiją. Spektometrijos būdu nustatyta: saulės fotosfera sudaryta daugiausia iš helijaus, "jaunesnėse" žvaigždėse daugiau vandenilis. Veikiant labai aukštam slėgimui ir aukštai temperatūrai, vandenilis kondensuojasi į helijų, o masės perteklius išspinduliuojamas į erdvę. Į tokią galimybę atkreipta dėmesį ir atomo fizikoj, iš šio vyksmo numatant gauti daug didesnius energijos kiekius negu iš urano skaldymo. Vaizdumo dėliai paskaičiuokime. Vandenilio aglomeracijoj į helijų energija virsta 0,029 dalis masės nuo 4,032 vienetų, t. y. iš vieno kg. van-

---

teatrą" ir rež. J. Blekaičio vad. teatrą "Atžalyną". Tai stiprūs ir gal vieninteliai Amerikoj teatriniai vienetai, į kuriuos sudėtos mūsų viltys. Ties jais norėtųs ilgiau sustoti. Ir vienas ir antras teatras, norėdami egzistuoti, neišvengė skubiai ruoštų mažesnių pastatymų organizacijoms. "Lietuvių teatras" pastatė Čiurlionienės "Aušros sūnus" ir Blekaitis Barono "Molinius Milžinus". Ir vienas ir kitas pastatymas praėjo labai vidutiniškai, ir todėl reikėtų, kad ir vienas ir kitas teatras tokių skubotų pastatymų vengtų.

Iš didesnių ir savarankiškų pasirodymų "Lietuvių teatras" turėjo komediją "Gyveno kartą keturi draugai". Ilgai neskelbtas autorius leido manyti, kad "Lietuvių teatras" stato visai naują veikalą. Paskui pasirodė, kad tai Fuldos komedija, ilgai ėjusi Kauno ir vėliau tremties teatre — "Mokyklos draugai". Kartojimas senų, daugeliui žiūrovų matytų veikalų, nebeleidžiančių aktoriui naujoj rolėj savęs atnaujinti ir naujo charakterio ieškojime bei sukūrime išmėginti savo jėgų, yra nutolėjimas nuo meninio kranto. Su didele širdgėla tenka apgailestauti, kad laiko stoka neleido parinkt naujo, aktoriui ir žiūrovui įdomesnio veikalo. Sunkus darbas neleido aktoriams, nors ir daug kartų matytame ar vaidintame veikale, išeiti neskubotiems ir nepaviršutiniškiems. Ir gabus dail. V. Vijeikis negalėjo tinkamai pasireikšt dėl didelių apribojimų svetimo teatro patalpose. Žiūrint į šį vieną, iš poros besiaukojančių teatrui žmonių būrį, nesinori nė pusės neigiamo žodžio pasakyt, bet menas yra nenuolaidus, ir antra, yra iš ko reikalaut, nes šis teatras daug daugiau pajėgia, negu duoda.

Lyg užbaigiant šį rudens ir žiemos sezoną ir prisilėgta širdimi bežiūrint įvairių meninių parengimų, švystelėjo giedrus spindulys — "Atžalynas" su Cliford Odets "Raketa į Mėnulį". Jie po ilgo ir kruopštaus pasirengimo paėjo srove artyn į tikrąjį meno krantą. Tenka nulenkti galvą nuostabiam rež. Blekaičio sugebėjimui. Norėtųsi palinkėti šitam gabiam ir aukšto išsilavinimo žmogui kantrumo ir valios. Tai du dalykai, nepaprastai reikalingi šioj žemėj, einant keliu, atitolusiu nuo materijos. Tą pat galima būtų pasakyti ir jaunam dail. Bielskiui, sukūrusiam "Raketai į Mėnulį" nuostabų scenovaizdį. Aktoriai šitam veikale, kurie dažnai būdavo vidutiniai, buvo vienas už kitą geresni. Kada Kleo (Nivinskaitė) mažytėj scenoj atsisveikino, tikriau pabėgo nuo savo pačios meilės, ir, rodos, paliko savo širdies dalį, buvo tokia puiki tam skausme ir tokia nemeluota, kad šiaip kieta ir negailestinga publika neišsilaikė šitam nemeluotam skausmo parodyme ir pradėjo audringai ploti. Veikalas buvo rimtai priimtas visų žiūrovų ir praėjo su dideliu pasisekimu. Tai rodo, kad žiūrovas žino daugiau, negu mes esame linkę kartais manyti. Šis "Atžalyno" pastatymas yra pats geriausias iš visų jo pastatymų, ir iš šiais metais, o gal ir iš viso kada nors Chicagoj buvusių. Tai rodo, kad dar neviskas prarasta. Tai rodo, kad dar yra viltis ir kad mes galime to paties tikėtis iš kitų. Tai rodo, kad meno ir skonio pajautimas tebėra gyvas, nenuneštas ir nenuplautas kietų dienų skubėjimo.

Pavasariui ruošiasi ansambliai ir teatrai naujiems parengimams. Norėtųsi pamatyti juos neišeinant bet kaip, norėtųsi matyti juos nepaplaukusius pavandeniu. "Atžalynas" paartėjo stipria srove į tikrojo meno krantą, jis tiesia ranką į jį ir gal įsitvers ir išlips. Gal ir kiti meniniai vienetai pajėgs eiti, pajėgs ieškoti ir kurti, — to ir tikrieji meno gerbėjai nepaprastai nori matyti. Būtų gera, kad kūrybinis entuziazmas galėtų parodyti, kad jei ir viską galima sunaikinti, tai ne žmogaus dvasią, ne žmogaus kūrybinį genijų.

Al. B.

denilio izotopų 7,2 g. virs gryna energja, kas pagal Einsteino lygtį ($E = mc^2$) sudaro $6{,}5 \cdot 10^{21}$ ergų arba 1, $55 \cdot 10^{14}$ cal arba 180 milijonų kw valandų; tokį kiekį energijos gali duoti tik apie 400000 tonų anglies. Tačiau šuolis į šiuos skaičius neatrodo toks didelis prisimenant, kad urano skaldymu pasiekiami energijos kiekiai yra tik kelias dešimtis kartų mažesni. Bet veikiančios medžiagos, žinoma, galima imti ne 1 kilogramą, o daugelį kartų daugiau, net tonas. Tuo būdu būsią galima pasiekti sprogimų galią, kuri prilygs maždaug 1 milijono tonų TNT (trinitrotoluolas — didžiausios galios sprogstamoji medžiaga) sprogimui ir pagaminti bombą iki 1000 kartų pajėgesnę už tą, kuri buvo nuleista ant Hirošimos.

Atrodo, kad laboratoriniai tyrinėjimai, sudarą pagrindą šiai imponuojančiai technikai, yra tiek pastūmėti, kad projekto realizavimas yra kaip tikras. Veikiančios medžiagos sudarymui vartojami abu šiandien žinomi vandenilio izotopai (izotopas yra cheminis elementas, kuris skiriasi nuo pagrindinio elemento savo atominiu svoriu, bet turi tą patį orbitinių elektronų skaičių; fizinės ir cheminės savybės skiriasi nežymiai): deuterijus (D) ir tritonijus (T). Pirmojo junginys su deguoniu sudaro vadinamąjį sunkųjį vandenį, kurio yra paprastam vandeny 0,0002 dalis. Nuo paprasto vandenilio (H) jis skiriasi tuo, kad čia atomo branduolį sudaro 1 protonas + 1 neutronas (elektriškai neutrali materiali dalelė), o vandenilio — tik 1 protonas. Abu atomai turi po vieną išlaukinį orbitinį elektroną. Tritonijus yra vandenilio izotopas su atominiu svoriu 3, t. y. jo atomo branduolys sudarytas iš 1 protono ir 2 neutronų. Jo junginys su deguoniu irgi yra tam tikra vandens rūšis, kurios dar mažesnis kiekis yra paprastame vandenyje. Vieną ir kitą izotopą nesunkiai galima pasigaminti iš natūralaus vandens. H, D ir T atomų branduoliai (t. y. tie patys atomai be orbitinio elektrono) naudojami atomo fizikos laboratorijose kaip atominių bombardavimų dalelės, t. y. dalelės, kurios, pagreitinamos elektriniam lauke, apšaudo kitus atomus. Šiuo atveju vandenilio branduolys vadinamas protonu, deuterijaus deuteronu, tritonijaus — tritionu. Bombarduojant tritionais deuterijaus atomus, susidaro naujas nestabilus izotopas (atominios svoris 5) su dideliu potencialios intraatominės energijos kiekiu, kuris tam tikrom aplinkybėm skildamas (gal būt, pataikius lėtiems neutronams) skyla (tikriausia taip pat grandininės reakcijos būdu) į helijaus atomą ir laisvą didelės energijos arba greičio neutroną. Maždaug tiek galima pasakyti apie aktyvią vadinamosios H-bombos medžiagą. Iš to išeina, kad $^1/_5$ dalis masės (D - 2, T - 3, taigi pereinamojo elemento atominis svoris — 5, o helijaus — 4) sprogimo vyksme išsiskiria kaip laisvi neutronai. Neutronas yra skvarbiausia intraatominė dalelė: kadangi ji elektriškai neutrali, ji lengviausiai prasiveržia į bet kurių elementų branduolius (tuo tarpu kai, pav., protonas daug sunkiau gali įlįsti į bet kurio atomo branduolį, kuriame yra kitų protonų — elektriškai teigiamų dalelių, nes tos pačios rūšies elektrinės dalelės viena kitą atstumia, o atstūmimo jėga labai mažuose atominiuose nuotoliuose yra labai didelė). Įsiskverbiant neutronui į kitų atomų branduolius susidaro nauji, dažniausiai nestabilūs elementų izotopai (kartais kiti elementai), kurių daugumas labai radioaktyvūs. Šitokio atominio sprogimo paleistas laisvų neutronų kiekis būtų labai didelis, kuris paverstų visą aplinkumą labai smarkiai radioaktyvia ir gal labai ilgam laikui neįžengiama. Dėl to naikinamoji H-bombos galia dar labai padidėja. **B. S.**

ARTIFICIALINĖS INSEMINACIJOS PROBLEMA

1949 metų spalių mėn. Romoj, Palazzo Venezia, įvyko ketvirtasis tarptautinis katalikų gydytojų suvažiavimas, kuriame dalyvavo 500 atstovų iš 30 valstybių.

Tokie suvažiavimai yra labai svarbūs ir turi tikslą — suderinti mokslą ir medicinos pažangą su Bažnyčios pažiūromis. Tarp daugelio, svarbiausi iš svarstomų klausimų buvo šie: narkoanalizė, socialinės medicinos teisės ir ribos, fetalinė animacija, medicinos etika ir kt. Tačiau pats svarbiausias, kuris sukėlė daug diskusijų, buvo artificialinės inseminacijos klausimas.

Art. inseminacijos klausimas darosi vis populiaresnis. Kai kurių valstybių liberalinių pažiūrų gydytojai jį populiarina ir tobulina techniką. Art. inseminacija yra baisus modernių totalitarinių valdžių įrankis, nežiūrint, ar jos būtų demokratiškos, ar diktatūriškos, nes tuo siekiama dirbtiniu ir prievartos būdu padauginti tautą. Kaip žinome, baigiantis karui, didelius pasiruošimus art. inseminacijai darė nacių gydytojai.

Šis klausimas darosi problematinis dėl jo pavartojimo medicinos praktikoj ir atsistoja šalia kitų svarbių klausimų, kaip negimusios gyvybės žudymo, kastracijos ir kt. Todėl tuo klausimu pasisakymas katalikų gydytojų, o ypač popiežiaus, yra labai svarbus ir yra perspėjimas ir nurodymas viso pasaulio medikams bei sociologams.

Artificialinės inseminacijos klausimu diskusijoms vadovavo prof. Jesus Bacala iš Šv. Tomo Universiteto, Manilos. Jis pareiškė, kad art. ins. praktika yra pagrindinai ir moraliai bloga ir prašė, kad medicinos profesija ją pasmerktų. Toliau jis kalbėjo, kad gimdymo procesas yra fakultatyvinė, bet ne chirurginė intervencija. Todėl tai naudoti šalia seksualinio kelio yra iškrypimas.

Dr. J. Foley pareiškė, kad art. ins. sunaikinamas svarbiausias faktorius — šeimyniškumas (tėviškumas); greitai matysime valstybę pasiimant sau į rankas piliečių gimdymą ir jų auginimą, neatsižvelgiant į Dieviškąjį Įstatymą ir žmogišką meilę.

Visiems suvažiavimo dalyviams nuvykus į Castelgandolfo, popiežius Pijus XII pareiškė, kad ir tarp vedusių art. insem. yra nemoralu, išskyrus kraštutinius atvejus, kada mokslinės žinios ir technika tik padeda atsiekti natūralaus, moralaus akto tikslą.

Pagrįsdamas savo pastabas gamta ir pozityviu Dieviškuoju Įstatymu, popiežius aiškino, kad santykiuose tarp vedusių asmenų art. insem., kaip aktyvus elementas, ateinąs iš trečio asmens, yra pagrindinai nemoralus ir visiškai atmestinas. Tiktai vedusieji partneriai turi bendras teises savo kūnui naujos gyvybės davimui, ir tos teisės yra niekam neperduodamos ir neatimamos.

Popiežius toliau kalbėjo, jog negalima sakyti, kad tikslas pateisina priemonę, ir šį naują metodą pavartoti neužtenka ir vedusių partnerių apsisprendimo. Taip pat būtų klaida vartoti art. insem. ir tokiu būdu daryti vedybas galimas tarp dviejų asmenų, kuriems nėra leista eiti moterystėn dėl impotencijos. Žodžiu, aktyvūs elementai negali būti gaunami iš šalies priemonėmis, kurios yra priešingos gamtai.

Socialinės medicinos klausimą referavo dr. H. Grenet, Paryžiaus Šv. Luko draugijos pirmininkas. Buvo priimtos rezoliucijos, kad socialinė medicina turi prisitaikyti prie techniškų ir socialinių laiko reikalavimų, tačiau kiekvienu atveju respektuoti žmogaus asmens teises ir laisves. Valstybės uždavinys soc. medicinos atžvilgiu yra tik padėti, bet medicinos pagelba negali būti pavesta tam tikroms grupėms ar nacionalizuotoms organizacijoms. Prisitaikydama prie soc. progreso, socialinė medicina turi respektuoti asmens ir šeimos laisves. Tiek profilaktikai, tiek gydymui individualinis pasirinkimas gydytojo turi būti neliečiamas. **Dr. K. Ambrozaitis**

RELIGINIS GYVENIMAS

KRISTAUS EROS SĄJŪDIS

Daug kalbama šiandien apie religinę krizę ir ieškoma priemonių jai pergalėti. Tam tikslui atsiekti bandoma surasti nauji metodai perduoti apreikštoms tiesoms, kurie patenkintų teisėtus laiko dvasios reikalavimus. Vieną tokių metodų nurodo neseniai išėjęs Enrico Bartoletti veikalas "Da Cristo a Dio". Šis giliai pažįstąs laiko dvasią autorius neabejodamas teigia: "Vienintelis praktiškas metodas perduoti šių dienų savyje užsidariusiam žmogui krikščioniška galvoseną yra pateikti konkretų Kristaus vaizdą".

Jei viduramžių žmogus savo gyvenimo prasmės ieškojo Dievuje, kaip Absoliučioje Būtyje, tai pradedant septynioliktu šimtm. kitiems šis galvojimas prarado savo prasmę. Dievo vietą užėmė žmogus. Žmogus savyje pačiame pradėjo ieškoti savo gyvenimo prasmės. Su nauju uolumu nagrinėjamas žmogus visoje savo būtyje. Descartes ir Hegelis išanalizavo žmogaus protą, suteikdami jam dieviškai kūrybiškos galios. Kantas žmoguje atrado pajėgumą kurti visuotinai galiojančius moralės įstatymus. Romantikai iškėlė žmogaus jausminę pusę. Net baimės jausmas Kierkegaardo filosofijoje užima centrinę vietą. Marksas ir Engelsas bandė atskleisti žmogaus socialinį aspektą, suteikdami jam absoliučios prasmės. Pagaliau Nietzsche ir pasekėjai sukūrė "antžmogio" mitą, pastatydami jį anapus gėrio ir blogio. Toliau jau nebebuvo galima eiti. Netikras kelias nuvedė žmoniją į pražūtį. Taip pakilęs žmogus į svetimą sferą, pasijautė bejėgis ir vienišas.

Su žmogaus išaukštinimu lygiagrečiai ėjo Dievo paneigimas. Blogiausia, kad tas Dievo paneigimas nepasiliko mokslinėse sintezėse, bet prasiveržė į patį gyvenimą. Dievo vardo nebesigirdi universitetų katedrose. Jis yra savas tik bažnytinių seminarijų vadovėliams. Dievas yra išstumtas iš teisinės ir socialinės moralės ir rezervuotas tik bažnytinei teisei. Jis yra užmirštas literatūroje ir mene. Klaiki žmogaus kova su Dievu. Menininkai ir literatai, sociologai ir politikai bijo net minėti Dievo vardo, kad savęs nepažemintų. Manoma, kad krikščionybė nužmogina, kad Dievo paslaptis pražudo. Bijoma prisiartinti prie Apreiškimo. Užtai užsidaroma savo pačioje individualybėje. Bet išgirdus visus proto ir jausmų, mokslo ir patirties atsakymus, vis dar kažinko beviltiškai laukiama. Buvo tikimasi, kad dialektika patenkins bent proto reikalavimus, bet ir ji nuvedė žmogų į visišką nusivylimą protu ir jo autoritetu. Jau nebetikima daugiau žmogui ir nebepasitikima jo filosofija.

Egzistencializmas tik patvirtina tą neapsakomą nusivylimą vienišo ir pabėgėlio žmogaus, užsidariusio savo paties kenčiančioje individualybėje. Iš egzistencializmo galima tikėtis dviejų galimybių: pesimistinio irracionalizmo ir religinio voliuntarizmo. Ši paskutinė galimybė randa vis didėjančio atgarsio šių dienų protautojų tarpe. Žmogus, neradęs savyje pačiame gyvenimo prasmės, nebeieško jos kituose sau lygiuose. Per didelis vargšas yra žmogus savyje, kad galėtų užpildyti tą baisią vienatvės tuštumą. Vis labiau pradedama pajausti amžinybės ilgesys, o jame — konkrečiai apsireiškusio Dievo reikalas. Šių dienų žmogus yra perdaug patyręs, kad dar tikėtų klaidingos kultūros vilionėms, per skaudžiai kentėjęs, besekdamas ilgus dialektikos įrodymus. Jis pradeda ieškoti Tiesos, kuri paguodžia, žodžio, kuris yra Meilė. Jis ilgisi Kristaus. (Plg. Max Picard, Die Flucht vor Got).

Kristaus ilgesys, tiesa, buvo ir bus jaučiamas tol, kol gyvens žmogus žemėje. Kiekviena tačiau epocha savotiškai jo išsiilgsta, ieškodama jo *savo kelių. Buvo laikų, kada reikalaudavo* gilių argumentų Apreiškimo galimumo galimumui įrodyti, kad priėjus prie tikėjimo į Kristų. Paskui reikalavo įrodyti patį Apreiškimo galimumą ir pagaliau pasitenkino tik Apreiškimo egzistencijos įrodymu, kad tikėjus jo turiniu. Visi tie argumentai ir dabar nėra praradę savo objektyvios galios. Bet šių dienų žmogus jų nebereikalauja. Jis jau nebeprašo proto, dialektikos ir žmonių autoriteto argumentų. Jis reikalauja aiškios pozicijos: Dievas ar žmogus. Apsisprendęs Dievui jis nori eiti tiesiog į Apreiškimo šaltinius ir įsitikinti žmogaus sudievinimo galimumu per Dievo tapimą žmogumi. Jis ieško Kristaus ne kaip istorinės asmenybės, bet kaip realiai egzistuojančios tikrovės, gyvenančios ir veikiančios visuomenėje ir kiekvienoje sieloje. Šių dienų žmogus nori sutikti Žmogų, kuris savo būtimi, savo prigimtimi, savo sąranga atsakė į žmogaus klausimą ir išsprendė žmogaus problemą. Tą Žmogų jis sutinka Evangelijoje.

Gerai yra pažįstamas prieš kelis metus Italijoje sukeltas ir dar tebesitęsiąs Tėvo jėzuito P. Lombardi "Kristaus eros" sąjūdis. Šis mokytas ir pamaldus vienuolis apaštalo Povilo pavyzdžiu pradėjo skelbti Kristų bažnyčiose ir viešose aikštėse tokį, kokį jį perduoda Evangelija. Susidomėjimas buvo begalinis. Ir tie, kurie bijojosi eiti bažnyčion, klausydavo su godumu amžinai naujo ir seno žodžio; ir tie, kurie ten pat neseniai skelbė Markso materializmą, susidomėję klausėsi apie tą pirmąjį Žmogų, prieš du tūkstančius metų išsprendusį socialinį klausimą. Jie jau nebereikalavo įrodyti Kristaus dieviškos pasiuntinybės, jie buvo išsiilgę Žmogaus, kuris dieviškai žmogišku būdu savo paties gyvenimu ir žodžiu sprendžia visas spekuliatyvines ir praktines, individualines ir socialines žmogaus gyvenimo problemas. Jis ne tik išsprendė, bet ir dabar tebesprendžia, pasilikdamas amžinai savo žmonių tarpe. Jo gyvenimo paslaptis ir dabar tebeveikia: stebuklai kartojasi, pranašystės pildosi, jo žodis tiesus ir nekintąs, o jo tiesos stebuklas virsta meile šventuosiuose.

Klausytojai nepasitenkino vien išgirstais žodžiais. Jie pradėjo tverti "studia Christi" ratelius, kurie apšvietė nauja šviesa seniai išsiilgusius tiesos protus, o sielas pripildė antžemiška ramybe. Tas "Kristaus eros" sąjūdis perėjo iš Italijos į Vokietiją ir paplito visoje Europoje, pasiekdamas net abi Amerikas.

Ir teologijos lauke Kristaus problema įgauna vis gilesnės prasmės. Nuo teocentrizmo grįžtama prie *kristocentrizmo. Daugumas* paskutinių dienų rimčiausių teologų pripažįsta Kristui visuotinį ir besąlyginį primatą prigimtyje ir antgamtėje. Pagal šią doktriną Kristus yra visų Dievo veikalų centre. Kristaus būsimų nuopelnų akivaizdoje Dievas apsisprendė tverti, visa sutvėrė jam ir pagal jo pavyzdį. Iš čia žmogaus tiesioginis tikslas ir jo Pirmavaizdis — Kristus. Jis yra tobulas žmogus, užtai gali pilnai išspręsti žmogaus egzistencinę problemą. Bet, būdamas kartu ir Dievas, gali patenkinti žmoguje glūdintį Dievo ir nebaiginybės

treškimą (Plg. J. Fr. Bonnefoy, La Primaute absolue et universelle de N. - S. Jesus - Christ et de la Tres Sainte Vierge).

Bažnyčia praktiškai jau pripažįsta šią doktriną, įsteigdama Kristaus Karaliaus šventę. Einama net prie dogmatinio apibrėžimo. Didelį vaidmenį šioje srityje atlieka Milano (Italija) Katalikų Universitetas, pašvęstas Kristaus Karaliaus garbei. Šio universiteto knygų leidykloje "Vita e Pensiero" (Gyvenimas ir Mintis) yra "Regalita di Cristo" (Kristaus Karalystės) skyrius, kuris kasmet išleidžia į visuomenę daugybę gilesniam Kristaus pažinimui skirtų knygų, kad Kristaus pavyzdys prasiskverbtų į plačios visuomenės sluoksnius. Jo tikslas yra taip pat organizuoti tautinius ir tarptautinius Kristaus Karaliaus kongresus, kad "Kristus pasidarytų visų širdžių karalius ir centras".

T. B. G.

JUODASIS ŽMOGUS IEŠKO DIEVO

Visa žmonijos istorija yra vienas didelis ieškojimas, vienas didelis ilgesys. Nerami žmogaus širdis - cor inquietum - ieško pilnutinės tiesos, gėrio ir grožio, ilgisi Absoliuto — ilgisi Jo ieškodama, ilgisi ir pažinusi, laukdama galutino paveldėjimo.

Krikščionybė yra pilnas ir tobulas atsakymas, kas yra Dievas ir kas yra žmogus. Dar daugiau — ji nurodo, kaip paveldėti Dievą, kaip nutildyti Amžinojo Idealo ilgesį. Šitą vidinį veržimąsi į Dievą turi kiekvienas žmogus, kaip baltasis, taip ir juodasis. Šių dienų nepaprastas Afrikos misijų pasisekimas yra dviejų veiksnių sąveikos išdava: juodasis žmogus, Šv. Dvasios skatinamas, ieško Dievo, o herojiškasis misijonierius jam parodo, kas yra Dievas ir koks yra kelias į Dievą.

I. Keletas duomenų

Prieš 60 m. nebuvo Afrikoje nė vieno vietinio kunigo. Šiandien jų yra 7000. Nebuvo nė vienos seminarijos, o šiandien 377 su maždaug 20,000 auklėtinių. Pašaukimų yra užtenkamai, vietinių kunigų skaičius galėtų būti dar didesnis, jei būtų daugiau lėšų. Kaip gražiai katalikybė plečiasi juodajame kontinente, ypač Vidurinėje Afrikoje, teparodo du pavyzdžiai. Prieš 50 m. Belgų Konge tebuvo 10,000 pakrikštytų negrų. Šiuo metu jų yra 2,500,000. Jei prie šito skaičiaus pridėti apie 1 milijoną Ruanda-Urundi katalikų, tai Belgų Kongo regijone bus 3,500,000 tikinčiųjų. Prieš 50 metų Kamerūnas teturėjo 2,500 krikščionių, o šiandien arti milijono. Tiesa, ne visose Afrikos dalyse yra toks didelis misijų pasisekimas, bet visur kantrumas ir ištvermė atneša gražių vaisių.

II. Afrikietiški teologijos žurnalai

Kat. Bažnyčios gyvastingumą Afrikoje rodo ne tik keliolikos milijonų tikinčiųjų ir 3 milijonai katekumų skaičiai, bet ir vis labiau besiplečianti ir gilėjanti religinė kultūra, noras amžinąją tiesą pritaikyti vietos sąlygoms ir jos dvasiai. To pasėkoj atsirado ir afrikietiškieji teologijos žurnalai. Jų pirmataku reikia laikyti "Caritas", kuris leidžiamas vietine ir lotynų kalbomis jau 20 m. Jį redaguoja R. Lefebre, anglų Afrikos kun. seminarijos rektorius. Platesnio masto teologinis žurnalas pasirodė 1946 m. sausio 1 d., leidžiamas belgų Afrikos kun. seminarijų pastangomis, "Revue du Clerge African" vardu (adresas: Mayidi - Inkisi, Congo Belge). Tuo pačiu laiku išspausdintas ir pirmasis "L'Ami du Clerge Malgache" (Tananarive, Madagascar) num. Netrukus šiuo pavyzdžiu pasekė ir angliškosios Afrikos dvasiškiai: 1948 m. gegužės mėn. 1 d. jie sulaukė "The South African Clergy Review", redaguojamo R. P. Perquin. O. P. (Mazenod Institut, Basutoland).

Kokia šitų žurnalų prasmė ir paskirtis? Argi neužtenka teologinių žurnalų prancūzų ir anglų kalbomis, leidžiamų Europoje ir Amerikoje? Argi ne ta pati religinė tiesa visame žemės rutuly, kylanti iš vieno ir to paties Apreiškimo? Taip klausiant pamirštama, kad kiekvienas kraštas turi savo problemų, kurios tenka spręsti amžinosios tiesos šviesoje, turi ypatingą socialinę ir kultūrinę aplinką, į kurią tenka atsižvelgti religinio ugdymo darbe. Pagaliau, kiekvienas kraštas, juo labiau kontinentas, gali ir turi dalyvauti religinės tiesos ir kultūros plėtotėje, įnešdamas savąją dalį.

III. Katalikų universitetas Besutolande,

popiežiaus Pijaus XII-jo pastangomis pradėjęs darbą 1945 m., prisidės prie dar gražesnio katalikybės suklestėjimo Afrikoje — gili mokslinė tiesa, apgaubta šviesos iš Anapus, ims šviesti juodojo kontinento sūnums ir dukterims, kaip ji šviečė ir spindėjo Tertulijono (160-220), nemirtingojo šv. Kiprijono (200-258), genialaus šv. Augustino (354-430) — didžiųjų afrikiečių — gyvenime ir kūryboje.

Kun. J. Gutas

INTELIGENTAS IŠGANYMO DARBE

Šitokiu šūkiu "Pax Romana" organizuoja pasaulinį katalikų intelektualų (MIIC) kongresą Amsterdame (Olandijoj) 1950 m. rugpiūčio 19-27 d. Kongresą suruošti yra pavesta Olandijos katalikų intelektualų sąjungai Thijmgenootschap, kurios centras yra Nimvegene. Minėta bendroji tema yra paskirstyta į penkias stambesnes grupes: 1. Katalikas intelektualas moderniosios mokslinės kultūros akivaizdoje, 2. Pašaukimas ir atsakingumas profesiniame darbe, 3. Intelektualas ir politinė sritis, 4. Intelektualas ir ekonominė bei socialinė sritis, 5. Intelektualas ir kultūrinis gyvenimas. Visoms šioms sritims numatyta ištisa eilė paskaitų. Kongresas bus atidarytas rugpiūčio 20 d. iškilmingomis kardinolo J. de Jong, Utrechto arkivyskupo, Mišiomis. Šalia paskaitų ir diskusijų numatoma ekskursija į Amsterdamo apylinkes, į didžiųjų Olandijos tapytojų miestus, į nusausinimą Zuydersee, į kasyklas Limbourg ir t.t. Pasibaigus kongresui, rugpiūčio 27 dalyviai traukiniu ir lėktuvais išvyks į Romą, kur bus priimti popiežiaus ir dalyvaus Šventųjų Metų iškilmėse. — Ateitininkų Federacijos Sendraugių Sąjunga jau yra pakviesta į šį kongresą.

— o —

— Vokietijoje Delegatūros pavestas Liet. Kat. Tremtinių Akcijos Centras organizuoja didelę lietuvių maldininkų kelionę į Romą Šventųjų Metų proga. Kelionė turėtų įvykti gegužės mėnesį. Tikimasi gauti Romoje 10 dienų išlaikymą veltui. Tuo metu laukiama atvykstančių lietuvių keliauninkų ir iš Amerikos. Tai būtų pasaulinio masto lietuvių susitikimas Amžinajame Mieste.

— Norėdami susabotuoti ir suniekinti Šventuosius Metus, masonai, jų viršininkų įsakyti, organizuoja visų ložių nariams lankymą keturių Romos vietovių: Panteono, Janikulus, Porta Pia ir kapitoliaus, pamėgdžiodami krikščionių lankymą keturių bažnyčių. Neveltui yra sakoma, kad velnias yra Dievo bezdžionė. Šiame masonų žygyje jų bezdžioniškumas pasirodo visu ryškumu.

— Šventaisiais Metais, kurie buvo 1400 m. Romoje, pasirodė 5000 vyrų iš Provanso, vad. "baltaisiais flagelantais". Jie ėjo po du, giedodami "Stabat Mater" ir plakdamiesi rykštėmis. Piemonte šie vyrai patraukė paskui save daugybę net netikinčiųjų. Flagelantų dvasia uždegė visus. Tais pačiais metais iš Emilia jau traukė į Romą 25,000 flagelantų minia. — Šventaisiais Metais 1450 m. Romoje įlūžo minios spaudžiamas Angelo tiltas ir 200 žmonių prigėrė. — 1575 m. Šventieji Metai buvo ypatingai puošniai praleisti. Šalia pop. Grigaliaus XIII, kuris atidarė šv. duris, stovėjo šv. Karolius Baromejus, atėjęs iš Milano pėsčias.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

IŠ LIETUVIŲ KULTŪROS INSTITUTO DARBŲ

Nors nesigarsindamas, Kultūros Institutas tyliai varo darbą, kelinti metai vadovaujamas pirmininko kun. P. Juro.

Kiek seniau Kult. Institutas išleido keletą veikalų anglų kalba: prof. K. Pakšto "The Lithuanian Situation", "The Balto-scandian Confederation" ir "Lithuania and World War II", prof. Alfred Senn "The Lithuanian Language" ir A. Vaičiulaičio "Lithuanian Literature". Vėliau Kultūros Instituto vardu išėjo K. R. Jurgėlos "History of the Lithuanian Nation" ir A. Vaičiulaičio "Kur Bakužė Samanota". Dabar vėl numatyta išleisti pora knygų. Pereitų metų gale Kult. Institutas pasirodė su laikraščiu vaikams — "Eglutė", kurį redaguoja Bern. Brazdžionis.

Didelį darbą varo Kult. Instituto žinioj veikiąs Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas — ALKA, esantis Bostone. Rūpinantis kun. P. Jurui, archyvas yra surinkęs gausios medžiagos ir stengiasi įsigyti naujų dalykų — rankraščių, knygų, laikraščių, tautodailės, istorinių dokumentų ir t.t. Šia proga nurodytina, kad Kult. Institutas yra paprašęs prof. Z. Ivinskį mikrofilmuoti Vatikano archyvuose istorinius šaltinius apie Lietuvą ir tas filmas apsaugai atsiųsti į ALKĄ. Nemaža buvo susirašinėta ir dėl Jurgio Šaulio archyvo perėmimo, bet šis klausimas dar nėra išaiškėjęs. Tik galima priminti, kad dar prie gyvos J. Šaulio galvos buvo su juo susirašinėta ir siūlyta visą tą lituanistikai vertingą medžiagą paimti ir saugoti Instituto archyve.

Matydamas reikalą, Kultūros Institutas paremia lietuviškus ir kultūrinius mūsų žygius. Paskutiniu metu Kultūros Instituto vardu tokios paramos duota Lietuvių Martiralogijos skyriui, renkančiam medžiagą apie lietuvius, nukentėjusius nuo vokiečių ir rusų. Buvo duota lėšų rengti religinei lietuvių meno parodai Romoje Šventųjų Metų proga. Tuo pat žygiu ruošiama išleisti Romoje ir knyga apie religinį lietuvių meną.

Pereitais metais Kultūros Institutas buvo paskelbęs anketą apie lietuvybės padėtį Amerikoje ir apie tai, kaip lietuvybę šioje šalyje išlaikyti. Apie tą anketą jau buvo minėta "Aiduose".

Kultūros Institutas, veikdamas Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos ribose, yra atlikęs ir kitų darbų. Neketindami čia jų visų sužymėti, norėjome tik atkreipti dėmesį į institutą, kuris tyliai varo lietuvių kultūros darbą.

R.

VĖLIAUSIEJI A.L.T. ŽYGIAI

Jau dešimti metai, kai vasario mėnesį, minint Lietuvos Nepriklausomybės šventę, suorganizuojama didelė ir medžiaginė talka Lietuvai laisvinti per Amerikos Lietuvių Tarybą. Šiemet ypač stipriai pasireiškė toji talka. Mat, ALT susilaukė paramos iš kelių tūkstančių tremtinių, kurie glaudžiai jungiasi prie mūsų visuomeninio veikimo Amerikoj ir drąsiau įkimba į darbus Lietuvai laisvinti. Tuo būdu ir pati ALT vadovybė drąsiau galės planuoti platesnio masto žygius.

Kiek ALT Vykdomojo Komiteto, tiek LAIC ir įvairių kolonijų veikėjų rūpestingi pasiruošimai minėti Vasario šešioliktąją pasiekė gražių rezultatų ir, kiek spaudoj, tiek ir U. S. valdžios sferose plačiai ir efektingai iškėlė Lietuvos nepriklausomybės bylą. Vasario 16 d. proga pasakytosios žymiųjų demokratų ir respublikonų kalbos abiejuose U. S. Kongreso rūmuose apie Lietuvos tragingąją padėtį ir lietuvių kovas dėl laisvės turi daug moralinės reikšmės. Sen. Scott Lucas, Senato daugumos vado, žodis, pasakytas lietuviams Chicagoje, pakėlė lietuvių entuziazmą ir viltis. Kai arčiausiai Prezidento ir vyriausybės stovįs žmogus, Senato daugumos vadas, lietuviams pasako, kad Junbtinės Valstybės klydo, pasitikėdamos Kremliaus "gera valia" bendradarbiauti pasaulio teisingos taikos atsteigime ir kad dabar jau įsitikino, jog bolševikams tik jėgos kalba tėra suprantama, galime numanyti, kodėl yra stiprinamos U. S. militarinės jėgos ir apsisprendžiama gaminti hidrogeninę bombą. Ir darant šituos pareiškimus, sen. Lucas drąsiai kalba apie Lietuvos ir kitų pavergtų tautų išlaisvinimą.

Tie dalykai patys per save nepasidarė. Tai bendros lietuvių veiklos ALT-boj pasekmės.

Vasario mėn. 16 d. minėjimas ir daugiau padarė. Visur, kur įvyko iškilmės, buvo priimtos rezoliucijos, kuriomis U. S. senatoriai paprašyti balsuoti už Genocido Konvencijos ratifikavimą. Šiuo reikalu vasario pradžioj ALT vykdomasis komitetas Washingtone padarė atitinkamų žygių, apie kuriuos mūsų periodinė spauda gana plačiai rašė. Tarp kitko, buvo iškovota, kad U. S. Senato užsienių reikalų komisijos būtų išgirstas ir lietuvių žodis apie mūsų tautos žudymą. Š. m. vasario mėn. 9 d. adv. K. Jurgėla, LAIC direktorius, tos komisijos posėdyje padarė išsamų pranešimą apie Lietuvos padėtį ir mikliai atsakinėjo į senatorių klausimus.

Jau antri metai, kai ALT prašo U. S. vyriausybės transliuoti per "Voice of America" į Lietuvą programas lietuvių kalba. Ir šiuo reikalu ar tik nebus pasiekta laimėjimo. Besilankant Washingtone vasario mėn. pradžioj ir naujai pajudinus šį svarbų reikalą, apytikriai sužinota, kad maždaug nuo vidurvasario mūsų prašymas bus įgyvendintas.

Sausio 30 d. ALT vykdomojo komiteto nariai, besilankydami Valstybės departamente ir besikalbėdami su Europos reikalų direktoriumi, iškėlė visą eilę Lietuvos nepriklausomybės bylą liečiančių klausimų. Valstybės sekr. Achesonui įteikė memorandumą, primenant Lietuvos žmonių kančias, Genocido Konvencijos skubaus ratifikavimo reikalą ir prašė, kad Jungtinių Valstybių vyriausybė viešai paskelbtų savo ryžtą nesutikti su tokia taika Europoj, kurioj nebus užtikrintos Lietuvai suverenės teisės ir atstatytas laisvas ir nepriklausomas gyvenimas.

— L. Š.

BALF PADĖTIS IR VEIKLA

Bendrasis Amerikos Lietuvių Šalpos Fondas nuo 1944 m. balandžio mėn. yra mažiau ar daugiau sušelpęs tūkstančius lietuvių tremtinių įvairiose šalyse Europoje ir kituose žemynuose. Per BALF rankas perėjo milijonai svarų maisto produktų, vaistų, knygų, drabužių, avalynės, mokykloms reikmenų ir kitų daiktų, kurie buvo Lietuvos Raudonojo Kryžiaus ir kitų organizacijų išdalinti reikalingiems pagalbos lietuviams tremtiniams.

Plačiu mastu prasidėjus imigracijai į Jungtines Amerikos Valstybes, Kanadą, Australiją, Angliją ir kitas šalis, lietuvių tremtinių skaičius Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje ir kitur laipsniškai mažėjo, tačiau BALF'o darbas, užuot mažėjęs, padidėjo: be tiesioginio šalpos darbo pri-

sidėjo ir imigracija ir su ja susijusios problemos, kurios pareikalavo ne tik nuolatinio budėjimo, bet ir didelių išteklių. BALF centras, iki to laiko rūpinęsis lietuvių tremtinių gerove užsienyje, staiga susidūrė su naujomis problemomis ir reikalais Amerikoje, susijusiais su lietuvių tremtinių imigracija, darbais, butais, sveikata, įvairių dokumentų sudarymu ir šiaip problemomis, dažnai labai paprastomis, bet neretai ir su gana komplikuotomis, darbo ir išlaidų reikalaujančiomis.

Nuo D.P. imigracijos įstatymo vykdymo pradžios BALF darbas pasidalino į dvi šakas: 1. šalpą, 2. imigraciją ir įkurdinimą, bet pagrindinis darbas buvo ir tebėra šalpa, nes imigracija yra tik laikino pobūdžio reiškinys. Nors tūkstančiai lietuvių emigruoja iš Vokietijos, Austrijos, Danijos ir kitų valstybių, nemažai jų ir pasiliks. Tokius daugiausia sudarys nedarbingi invalidai, našlės su mažais vaikais, daugiavaikės šeimos, džiovininkai, protiniai ligoniai, neregiai, seneliai, senelės ir šiaip ligoti, silpni ir nedarbingi žmonės, kurių nė viena valstybė nenori priimti. Apskaičiuojama, kad **tokių lietuvių bus apie 6,000 — 7,000 visoje Europoje.** Juos reikės aprūpinti pastoge, papildomu maistu, vaistais, drabužiais, avalyne ir kitais reikalingais daiktais.

BALF'as dabar turi savo įgaliotinius šiose valstybėse: Danijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Švedijoje, Austrijoje, Vokietijoje , Prancūzijoje, Italijoje ir Filipinų salose. Be to, palaiko santykius su lietuviais Kanadoje, Ispanijoje, Pietinėje Amerikoje ir tose Europos valstybėse, kur nėra BALF įgaliotinių ar atstovų. Kai kur BALF įgaliotiniai rūpinasi grynai šalpos reikalais, kitur — įvairiais ir ne šalpos reikalais, kaip imigracija, sveikata, mokslu, darbais ir kitais. Be to, nuo pat įsikūrimo 1944 m. iki šiol BALF'ui artimai bendradarbiauja Lietuvos Raudonasis Kryžius, Lietuvių Bendruomenė, VLIKAS (šalpos reikalais), International Refugee Organization (IRO), National Catholic Welfare Conference (NCWC), C.A.R.E., Church World Service, I.R.R.C., The Congregational Christian Service Committee, American Council of Voluntary Agencies for Foreign Service ir kitos nacionalės ir tarptautinės šalpos organizacijos Amerikoje ir užsienyje. BALF'ui labai dažnai tenka pasinaudoti tų organizacijų įvairiais patarnavimais ir dažnai net gauti tiesioginės materialės paramos, kaip maisto, drabužių, avalynės, muilo ir kitų produktų bei daiktų, kurie, tiesiog perkant, kainuotų labai brangiai.

Gauti tų visų organizacijų pagalbą ir bendradarbiavimą reikėjo sunkiai dirbti, rūpintis ir net kovoti, o dabar, kada jau kelinti metai ta pagalba naudojamasi ir aiškiai žinoma jos vertė, stengiamasi ir toliau tuos santykius palaikyti glaudžiai ir nuoširdžiai.

BALF'as turi savo atstovą prie Standing Conference of Voluntary Agencies Genevoje, Šveicarijoje, kuris informuoja kitas organizacijas apie lietuvių veiklą, jų reikalavimus, problemas ir viltis. Šalia to, BALF įgaliotiniai visose Europos valstybėse stropiai seka, kas kitų yra daroma šalpos ir įkurdinimo srityje ir informuoja BALF'o vadovybę, kuri iš savo pusės, pagal reikalą, instruktuoja savo įgaliotinius ir specialius atstovus Europoje ir tvarko savo veiklą Amerikoje. Čia Amerikoje palaikomi nuolatiniai santykiai su Advisory Committee on Voluntary Foreign Aid of the U. S. Government, State Department, Department of Commerce, Economic Cooperation Administration (ECA), Department of Agriculture, Immigration Service, Kongreso komitetais ir kitomis Amerikos valdžios įstaigomis čia Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir užsienyje.

Jau iš to matyti, kad BALF darbas neprasideda ir nesibaigia vien aukų rinkimu, šalpos siuntimu ir teikimu pagalbos norintiems emigruoti ir kitose valstybėse įsikurti lietuviams. Bendrojo Amerikos Lietuvių Šalpos Fondo darbas ir veikla skirstosi į daug šakų, susijusių ne vien su šalpa ir imigracija, bet aplamai su teikimu visokeriopos pagalbos lietuviams visur, visuomet ir kuo tik galima.

Pradžioje BALF'as teikdavo lietuviams pagalbą pinigais, vaistais, maistu, drabužiais ir tt., bet dabar nors pagalba ir mažiau teikiama pinigais ir daiktinėmis dovanomis, tačiau žymiai daugiau padidėjo pareikalavimai pagalbos įvairiais patarnavimais: darbo ir buto suradimo, ligonio gydymo, teisinio patarnavimo, giminių suradimo, naujakurio perkėlimo iš vienos vietos į kitą, nuosavybės įsigijimo, pilietybei gauti, įvairiems dokumentams išpildyti ir daugybę kitų informacijų ir reikalų atlikti.

Tie informacijų ir patarimų prašymai ateina ne tik iš Vokietijos ir Amerikos Jungtinių Valstybių įvairių miestų, bet ir iš Australijos, Kanados, Anglijos, Airijos, Pietų Amerikos, Kinijos, Filipinų, Skandinavijos valstybių, Belgijos. Liuksemburgo, Ispanijos, Berlyno, Olandijos, Lenkijos ir kitų valstybių, kur yra lietuvis reikalingas kokios nors pagalbos. BALF'as stengiasi pagelbėti visiems lietuviams, kuo tik gali.

Bendrasis Amerikos Lietuvių Šalpos Fondas, pritariant įvairiems sroviniams organams, turi Jungtinėse Amerikos Valstybėse 133 skyrius, kuriems artimai bendradarbiauja lietuvių parapijos, susivienijimai, taip pat visos kitos lietuvių organizacijos, kurioms rūpi lietuvių gerovė ir ateitis.

ATVYKĘ TREMTINIAI SKAIČIAIS

Išvietintų asmenų įsileidimo į Ameriką įstatymas, žinomas vardu Public Law 774, pradėjo veikti 1948 m. birželio 30 d. Pirmasis tremtinių transportinis laivas į New Yorką atplaukė tų metų spalių 30 d. Nuo to laiko iki 1950 m. sausio 1 d. iš viso atvyko 121,678 asmens. **Šiame skaičiuje lietuvių buvo 16,201.**

Tremtiniai atvyksta daugelio organizacijų pagalba. Lietuviai iki šiol daugiausia vyko per katalikų **War Relief Services — National Catholic Welfare Conference** įkurdinimo skyrių, kurio centrinė raštinė yra 149 Madison Ave., New York, N.Y. Šios organizacijos patarnavimu, iki 1950 m. sausio 1 d. **lietuvių tremtinių atvyko 13,955,** kas sudaro 86,2% visų atvažiavusių lietuvių. Iš viso per N.C.W.C. atvyko 44,703 tremtiniai. Iki šiol atvykstantieji lietuviai N.C.W.C. sąrašuose savo skaičiumi turėjo pirmą vietą. Po to sekė lenkai, ukrainiečiai, latviai, estai ir kiti.

Lietuvių tremtinių kvietėjams ir ir patiems tremtiniams kvietėjus susirasti labai daug pagelbėjo BALF, kurio pirm. kan. dr. Juozas B. Končius visu ryžtumu ir planingu numatymu buvo sudaręs tinkamas lietuviams sąlygas susilaukti reikalingo patarnavimo. BALF palaikė labai glaudžius santykius su NCWC ir jos sudaryta National Catholic Resettlement Council, kurios dažnuose susirinkimuose beveik visada dalyvauja kan. Koncius ir prel. J. Balkūnas, L. K. Federacijos Imigracijos komisijos pirmininkas. BALF artimai bendradarbiauja ir su kitomis tremtinių imigracija ir įkurdinimu besirūpinančiomis organizacijomis, kaip protestantų Church World Service, National Lutheran Council, International Rescue Committee, American Federation of International Institutes.

Nuo šių metų sausio 1 d. tremtinių atvežimas smarkiai sumažėjo ir sulėtėjo. D. P. Komisija teisinasi įstatymo vykdymo sunkumais, ypač kai reikią surasti įstatymo reikalaujamą ūkininkų skaičių.

J. B. Lčk.

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis

Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.

Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine